

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
VIEŠOSIOS TEISĖS INSTITUTAS**

VILIJA VERSECKAITĖ
Teisės magistrantūros iššęstinės Mediacijos studijos
MEvmis16-1

MEDIACIJOS ĮTAKA BAUDŽIAMAJAI POLITIKAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas - Doc.dr. Rokas Uscila

Vilnius, 2018

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. MEDIACIJOS KAIP ATKURIAMOJO TEISINGUMO MODELIO SAMPRATA.....	6
1.1. Atkuriamojo teisingumo koncepcija.....	6
1.2. Mediacijos samprata ir pagrindiniai tikslai.....	9
1.3. Pagrindiniai mediacijos principai.....	12
1.4. Mediacijai tinkamos baudžiamosios bylos.....	15
2. AUKOS IR NUSIKALTĖLIO MEDIACIJOS POVEIKIS.....	20
2.1. Mediacijos poveikis aukai.....	20
2.2. Mediacijos įtaka nusikaltėliui ir jo integracijai.....	22
2.3. Mediacijos poveikis teisėsaugos sistemai ir visuomenei.....	24
3. AUKOS IR NUSIKALTĖLIO MEDIACIJOS INSTITUTO ĮDIEGIMO UŽSIENIO VALSTYBIŲ BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE REIKŠMĖ.....	28
3.1. Vokietijos Federacinė Respublika.....	28
3.2. Švedija.....	34
3.3. Lenkija.....	40
4. MEDIACIJOS INSTITUTO ĮGYVENDINIMO PROBLEMATIKA LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE.....	46
4.1. Mediacijos instituto diegimo prielaidos.....	47
4.2. Mediacijos instituto elementai baudžiamajoje teisėje.....	49
4.3. Mediacija penitencinėje teisėje.....	51
4.4. Empirinis tyrimas.....	55
4.4.1. Empirinio tyrimo tikslas ir uždaviniai.....	55
4.4.2. Empirinio tyrimo metodologija.....	55
4.4.3. Empirinio tyrimo eigos ir rezultatų aprašymas.....	58
4.4.4. Empirinio tyrimo apibendrinimas.....	69
IŠVADOS.....	73
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS.....	75
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	77
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	82
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	83
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	84
PRIEDAS.....	85
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	90

IVADAS

Paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje visuomenė aktyviai kėlė diskusinius klausimus, siekdama suvokti, ar baudžiamosios justicijos sistema vis dar pilnai įgyvendina teisingumo koncepciją. Kaip vienas iš susirūpinimą keliančių aspektų analizuojamas baudžiamosios justicijos sistemos susitelkimas ties kaltinamojo nubaudimu, bausmės paskyrimu, kas netenkino bendrųjų visuomenės poreikių. Be to, teismų sistema dažnai nesugeba garantuoti saugumo jausmo, kurio siekia tiek individai, tiek ir pati bendruomenė. Šių baudžiamosios teisinės sistemos trūkumų pripažinimas traktuojamas kaip stimulus, skatinęs ieškoti naujų teisingumą įgyvendinančių formų.¹

Viešose diskusijose politikai vis dažniau ėmė kalbėti apie liberalesnį požiūrį į nusikaltimus ir bausmes. Didele naujove tuometiniam konservatyviam požiūriui į nusikaltimus ir bausmes buvo didėjantis tarptautinis susidomėjimas atkuriamojo teisingumo teorija. Atkuriamasis teisingumas siūlė iš esmės kitokią sistemą siekiant suprasti ir reaguoti į nusikalstamumą ir persekiojimą. Atkuriamasis teisingumas pabrėžė nusikaltimo aukos, bendruomenės narių svarbą, laikydami nusikaltusius asmenis tiesiogiai atskaitingus žmonėms, prieš kuriuos jie nusikalto, atlyginant aukoms materialinius nuostolius, stengiantis atkurti jų emocinę būklę ir sukurti galimybes šalių dialogui, deryboms, kas suartintų visus konflikto dalyvius ir sukurtų saugumo bendruomenėje jausmą.² Ši nauja teorija sulaukė vis didesnio pritarimo iš pataisos ir įkalinimo įstaigų, nukentėjusiųjų advokatų, teisėsaugos institucijų bei teismo pareigūnų. Atkuriamasis teisingumas tapo unikaliu būdu reaguoti į nusikalstamumą per aktyvesnį nusikaltėlio, aukos ir bendruomenės vaidmenį.³

Iki 1989 m. aukos ir kaltininko mediacija praktiškai buvo vienintelis atkuriamojo teisingumo modelis. Net iki šiol jis yra plačiausiai ir dažniausiai taikomas modelis atkuriamojo teisingumo praktikoje Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje ir Europoje. Suskaičiuota, kad visame pasaulyje aukos ir kaltininko mediacijos programų yra daugiau nei 1300.⁴

Visame pasaulyje mediacijos idėja skatinama todėl, kad konflikto šalys gali savarankiškai, konfidencialiai ir operatyviai išspręsti tarpusavio konfliktą. Mediacijos proceso metu priimti išpareigojimai vykdomi efektyviau, kadangi jie yra priimami per bendrą pokalbį,

---

¹ Hlyssa Wellikoff, „Victim-Offender Mediation and Violent Crimes: on the Way to Justice“, Benjamin N. Cardozo Journal of Conflict Resolution (2004, Vol. 5.1): 1 <http://cardozoicr.com/issues/volume-5-1/note-1/>

² „Restorative justice“, Encyclopedia of Crime and Justice, žiūrėta 2017 m. lapkričio 11 d., <http://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/law/law/restorative-justice>

³ *Ibid*

⁴ Ilona Michailovič ir kt., *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius, Lietuvos teisės institutas, 2014), 50

bet ne paskirti „iš viršaus“. Mediacijos dalyviai patys prisiima tokius įsipareigojimus, kurie patenkina abiejų šalių poreikius.⁵

Tiriama problema. Ar aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutą galima vertinti kaip vieną iš valstybės baudžiamosios politikos elementų?

Darbo aktualumas. Nuo atkuriamojo teisingumo sąvokos atsiradimo net ir tokiose šalyse kaip Jungtinės Amerikos Valstijos ar Rusijos Federacija, kur nusikaltimai ir teisingumas traktuojamas be kompromisų, įvyko baudžiamojo proceso permainų. Europoje nusikaltimo aukos ir kaltininko mediacija sėkmingai taikoma jau daugiau nei 30 metų.⁶ Per daugelį metų kitų šalių patirtis parodė, kad mediacija yra efektyvi priemonė sprendžiant konfliktus, kylančius iš nusikalstamų veikų. Atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose praktika ilgą laiką egzistavo visose Europos Sąjungos valstybėse, išskyrus Lietuvą. Lietuva – viena iš nedaugelio Europos Sąjungos valstybių, kurioje susidomėjimas mediacija baudžiamojoje justicijoje vyravo labiau teoriniu nei praktiniu lygmeniu.

Pažymėtina, kad Lietuvai, tapusiai viena iš Europos Sąjungos valstybių narių, tapo privalomi Europos Sąjungos nustatyti teisiniai standartai. Vienas iš tokių standartų 2012 m. spalio 25 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. Pagal minėtą direktyvą, valstybės narės privalo imtis priemonių, kad būtų laikomasi direktyvos nuostatų ir asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų, būtų užtikrinama galimybė dalyvauti atkuriamojo teisingumo (nukentėjusiojo ir kaltininko mediacijos) procedūroje.

Atsižvelgiant į tai, kad valstybės narės iki 2015 m. pabaigos privalėjo parengti teisinę bazę reikalingą taikinamojo tarpininkavimo instituto įdiegimui ar jo plėtojimui, taip pat pateikti duomenis parodančius kaip aukos naudojosi direktyvoje nustatytais teisėmis, yra tikslinga išanalizuoti Europos Sąjungos valstybėse narėse taikytą mediacijos instituto įdiegimo praktiką ir nustatyti kokių priemonių buvo imtasi siekiant įdiegti taikinamojo tarpininkavimo institutą Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje.

Darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Efektyvus ir greitas nusikalstamų veikų tyrimas ir nagrinėjamas, teisėsaugos institucijų, teismų darbo krūvio mažinimas bei visuomenės saugumas yra visuomet aktualus klausimas. Dėl to vienas iš atkuriamojo teisingumo modelių - mediacijos analizavimas aktualus visoms valstybėms, kurios taiko ar tik pradeda taikyti šį institutą baudžiamojoje teisėje dėl jo efektyvumo, operatyvumo,

---

⁵Renata Giedrytė-Mačiulienė, „Mediacijos įgyvendinimas probacijos taryboje Lietuvoje“, *Teisės problemos*, 92, 2 (2016): 70

⁶Anna Mestitz, Simona Ghetti, *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe. An Overview and comparison of 15 Countries* (Netherlands: Springer, 2005), 4

ekonomiškumo bei pozityvaus poveikio teisės saugos sistemai ir visuomenės saugumui.

Nemaža dalis užsienio teisės mokslininkų yra nagrinėję mediacijos institutą, jo vietą, įtaką ir svarbą šiuolaikinei teisinei sistemai, tuo tarpu Lietuvoje taikinamuoju tarpininkavimu ir aplamai pačiomis atkuriamojo teisingumo idėjomis pradėta domėtis dar gana neseniai, todėl pasirinkta tyrimui problema išnagrinėta pakankamai negausiai. Mokslinius darbus atkuriamojo teisingumo temomis yra pristatę tik keli Lietuvos teisės mokslų atstovai – R. Uscila, I. Michailovič, R. Ažubalytė, R. Giedrytė – Mačiulienė, L. Ūselė. Pažymėtina, kad įsigaliojus Europos parlamento ir Tarybos direktyvai 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, mediacijos institutas Lietuvoje turėjo būti įteisintas jau prieš kelerius metus. Dėja tyrimai, susiję su aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimu Lietuvos Respublikos baudžiamojoje justicijoje nėra išplėtoti, todėl šiame darbe bus siekiama nustatyti ar Lietuvoje yra įgyvendintos minėtos direktyvos nuostatos.

Darbo reikšmė. Darbe pateikiami tyrimo rezultatai, išvados ir pasiūlymai gali būti naudinti teisės aktų leidėjui, kaip pagalbinė priemonė sprendžiant mediacijos procedūrų reglamentavimo aspektus, taip pat ir kitiems autoriams, ateityje nagrinėsiantiems aukos ir kaltininko mediacijos instituto reglamentavimo įpatumus.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto įdiegimo problematiką bei įvertinti šio teisinio instituto įdiegimo perspektyvas Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Tyrimo uždaviniai. Tam, kad būtų pasiektas minėtas tikslas, darbe būtina įgyvendinti šiuos uždavinius:

- išnagrinėti aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto sampratą, jos tikslus, principus.
- įvertinti mediacijos daromą poveikį, aukai, nusikaltėliui, teisės saugos sistemai ir visuomenei.
- išanalizuoti mediacijos instituto įdiegimo prielaidas pasirinktose atskirose Europos sąjungos valstybėse.
- nustatyti aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto vietą Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje bei atskleisti šio teisinio instituto vertinimą.

Darbe naudojami tyrimo metodai. Darbe panaudoti įvairūs tyrimo metodai: siekiant suvoti aukos ir nusikaltėlio mediaciją kaip teisinį institutą, bei šio instituto poveikį, panaudotas aprašomasis mokslinės literatūros analizės metodas. Analizuojant atskirų valstybių praktiką mediacijos taikymo klausimais buvo naudojamas apibendrinimo, teisės aktų, antrinės duomenų

analizės bei statistinių duomenų analizės metodus. Pasitelkus teisės aktų analizės metodą, nustatyta mediacijos vieta Lietuvos baudžiamojoje teisėje, o siekiant atskleisti mediacijos instituto vertinimą Lietuvoje, panaudotas empirinis tyrimo metodas.

Tyrimo struktūra. Baigiamasis darbas susideda iš įvado, keturių pagrindinių dėstymo dalių, baigiamas išvadomis ir pasiūlymais, naudotos literatūros sąrašu, anotacija, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei sąžiningumo deklaracija.

Pirmojoje baigiamojo darbo dalyje pristatoma atkuriamojo teisingumo samprata bei aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas, pateikiami esminiai jo bruožai, tikslai bei principai.

Antrojoje baigiamojo darbo dalyje apžvelgiamas mediacijos poveikis mediacijos procedūroje dalyvaujančioms ginčo šalims bei visuomenei ir teisėsaugos sistemai.

Trečioje baigiamojo darbo dalyje analizuojamas mediacijos instituto įdiegimas trijose pasirinktose atskirose Europos Sąjungos valstybėse, įvertinant šio teisinio instituto teigiamą poveikį.

Ketvirtoje baigiamojo darbo dalyje nagrinėjama mediacijos instituto įgyvendinimo problematika Lietuvos baudžiamojoje teisėje bei pateikiami empirinio tyrimo rezultatai atskleidžiantys teisėsaugos institucijų požiūrį į mediacijos institutą.

Ginamieji teiginiai. Aukos ir kaltininko mediacijos institutas yra plačiai taikomas daugelyje Europos Sąjungos valstybių dėl jo teigiamo poveikio tiek aukai, tiek pačio nusikaltėlio integracijai bei visuomenei ir teisėsaugai, tačiau Lietuvoje vyraujantis konservatyvus požiūris į naujoves, nepakankamas visuomenės švietimas mediacijos tema, stabdo mediacijos instituto diegimą baudžiamojoje teisėje.

1. MEDIACIJOS KAIP ATKURIAMOJO TEISINGUMO MODELIO SAMPRATA

1.1 Atkuriamojo teisingumo koncepcija

Bausmė kaip pasekmė už nusikalstamos veikos padarymą visada buvo pagrindine baudžiamosios justicijos sistemos filosofija visame pasaulyje. Tačiau paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje visuomenė pradėjo vis aktyviau diskutuoti ar tokia baudžiamosios justicijos sistema pilnai įgyvendina teisingumo sistemą. Vienu iš labiausiai susirūpinimą kėlusių klausimų buvo tai, jog baudžiamosios justicijos sistema buvo susikoncentravusi tik ties kaltinamojo nubaudimu, bausmės paskyrimu, o tai netenkino bendrųjų visuomenės poreikių. Sistema ignoravo svarbiausią jos elementą - auką. Tokioje baudžiamosios teisingumo sistemoje nukentėjusysis beveik neturi jokio vaidmens, negali kontroliuoti teismo proceso ir dėl to dažniausiai jaučia nepasitenkinimą teisingumo įgyvendinimu. Be to, teismų sistema dažnai nesugeba garantuoti saugumo jausmo, kurio siekia tiek individai, tiek ir pati bendruomenė. Šių baudžiamosios teisinės sistemos trūkumų pripažinimas traktuojamas kaip stimulus, skatinęs ieškoti naujų teisingumą įgyvendinančių formų.⁷

Baudžiamosios teisės reformų kūrėjai Randy Barnett, Albert Eglash, Nils Christie buvo vieni pirmųjų prakalbusių apie baudžiamosios justicijoje kilusią krizę ir atsiradusį poreikį ieškoti alternatyvų tuometinei baudžiamajai sistemai⁸.

1976 m. kovo 31 d. Nils Christie skaitydamas paskaitą Šefildo universiteto Kriminologinių tyrimų centre, nusikaltimą įvardijo kaip konfliktą, o konfliktą savo ruožtu kaip nuosavybę, turinčią priklausyti konflikto šalims. N. Christie teigimu, konfliktas žmonių, profesine prasme susijusių su baudžiamąja justicija, buvo „vagiamas“ iš labiausiai juo suinteresuotų žmonių. Vogimas čia – metafora, bet N. Christie parodė, kad auka praranda įtaką ieškodama konflikto sprendimo, teigė, kad socialinė sistema turi būti organizuota tokiu būdu, jog konfliktai būtų suvokiami kaip esminis visuomenės raidos elementas, o jų sprendimas nebūtų monopolizuotas profesionalų, t. y. teisininkų. N. Christie pasisakė už apribojimą teismo procedūrų, kuriose advokatai, kaltintojai ir teisėjai – visi, būdami oficialiai valstybės atžvilgiu suprantamo konflikto atstovai, atstovauja tiesioginėms konflikto šalims ir nepalieka vietos nei joms, nei jų nuomonei.⁹

Šis N. Christie straipsnis turėjo ypatingą poveikį, nes maždaug po dešimties metų daugelyje šalių sukėlė pastebimas baudžiamosios proceso permainas ir iki šiol neprarado aktualumo. Alternatyvus reagavimas į nusikaltimą ir aukų teises paplito visame pasaulyje, net

⁷ Ilyssa Wellikoff, *supra note*, 1

⁸ Theo Gavrielides, *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*, (Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), 2007), 21

⁹ Ilona Michailovič ir kt., *supra note* 4: 50

šalyse, be kompromiso traktuojančiose nusikalstamumą ir teisingumą, pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose ar Rusijoje.¹⁰

Randy Barnett taip pat teigė, kad tradicinė baudžiamoji sistema, naudojanti bausmę kaip atsaką į įvykdytą nusikalstamą veiką yra neveiksminga. Baudžiamoji justicija jo nuomone nusikalstamą veiką turi vertinti kaip veiksmus nukreiptus prieš konkretų asmenį, o ne valstybę, todėl būtent nukentėjusiojo interesai (žalos atlyginimas), o ne valstybės (kaltininko nubaudimas) turi būti užtikrinami pirmiausia.¹¹

Tuo tarpu kitas žymus baudžiamosios teisės reformų iniciatorius Albert Eglash, siekdamas pakeisti visuomenės požiūrį į antisocialų ir nusikalstamą elgesį, 1977 metais pristatė naują baudžiamosios justicijos modelį, pavadintą atkuriamuoju teisingumu, kuris labai greitai tapo visuotiniu susidomėjimo objektu¹². A. Eglash požiūrį į teisingumą skirstė į tris tipus: retribucinį, rehabilitacinį bei atkuriamąjį ir tvirtino, kad dvi pirmosios teisingumo paradigmos yra nukreiptos tik į nusikaltėlių baudimą ir visiškai ignoruoja nukentėjusio asmens poreikius. Tuo tarpu atkuriamojo teisingumo paradigma yra visų pirma orientuota į nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą,¹³ kas jo nuomone labiau atitinka teisingo baudžiamojo teisingumo principus, o ne į sankcijų kaltininkui taikymą.

Apibūdinti kas yra atkuriamasis teisingumas nėra lengva, jau vien dėl to, kad atkuriamojo teisingumo termino apibrėžimų ir oficialiuose dokumentuose, ir mokslinėje literatūroje daug ir jie skirtingi. Žymi dalis atkuriamojo teisingumo atstovų atkuriamąjį teisingumą įvardija kaip „procesą“. H. Zehr atkuriamąjį teisingumą traktuoja kaip procesą, į kurį kuo plačiau turėtų būti įtraukti visi su specifiniu teisės pažeidimu susiję asmenys, kad kartu identifikuotų žalas, poreikius ir išpareigojimus, ir imtųsi priemonių jų atžvilgiu, siekdami „išgydyti ir sutvarkyti situaciją taip teisingai, kaip tik įmanoma“.¹⁴ P. McCold ir T. Wachtel atkuriamąjį teisingumą apibrėžia kaip procesą, kuriame dalyvauja tiesiogiai suinteresuoti asmenys, ir sprendžia, koks geriausias būdas ištaisyti nusikalstamą elgesiu padarytą žalą. D. W. van Ness atkuriamąjį teisingumą apibūdina kaip bet kurį procesą, kuriame auka, kaltininkas ir/ar kiti su nusikaltimu susiję individai ar bendruomenės nariai kartu aktyviai dalyvauja sprenddami nusikaltimo iškeltas problemas. Literatūroje dažniausiai yra remiamasi T. Marshall suformuluota sąvoka, kuria atkuriamasis teisingumas apibrėžiamas kaip „procesas, kai visos su konkrečiu teisės pažeidimu susijusios šalys susirenka kartu spręsti, ką daryti su teisės

¹⁰ Ilona Michailovič ir kt., *supra note* 4:5-6.

¹¹ Masahiro Suzuki, Hennessey Hayes „Current Debates over Restorative Justice: Concept, Definition and Practice“, *Prison Service Journal*, 228 (2016): 4-5, https://www.researchgate.net/publication/309920391_Current_Debates_over_Restorative_Justice_Concept_Definition_and_Practice

¹² Theo Gavrielides, *supra note* 8: 11

¹³ Masahiro Suzuki, Hennessey Hayes, *op. cit.*, 4-5

¹⁴ Hovard Zehr, Ali Gohar, *The Little Book of Restorative Justice* (Pennsylvania: Good Books, 2003), 37

pažeidimo padariniais ir su galima to teisės pažeidimo įtaka ateičiai“.¹⁵

Dalis tyrėjų, nagrinėjančių atkuriamojo teisingumo institutą, akcentuoja jame nusikaltusiojo atsakomybės prisiėmimą. Atkuriamasis teisingumas – tai visų pirma neprivertinis atsakomybės už nusikalstamą elgesį prisiėmimas, kuriuo siekiama atstatyti/atkurti padarytą žalą nusikaltimo aukoms, o taip pat pasiekti taiką ir ramybę tarp abiejų priešingų pusių. Atkuriamasis teisingumas suteikia skirtingą nusikaltimo įvertinimo ir atsakomybės už jį struktūrą. Nusikaltimas suprantamas kaip žala individui ir bendruomenėms, o ne kaip teisės pažeidimai, nukreipti prieš valstybę. Aukos, bendruomenės nariai ir nusikaltėliai tiesiogiai paveikiami nusikaltimo, todėl skatinami atlikti aktyvų vaidmenį teisingumo procese.¹⁶

Tikslinga išskirti nors ir sąlyginai nedidelę atkuriamojo teisingumo koncepcijos atstovų grupę, kuri pateikia „struktūrines“ definicijas. Atkuriamasis teisingumas – tai reagavimas į nusikaltimo padarymą, kada akcentuojamas nuostolių, netekčių aukai atlyginimas, nusikaltusiojo atsakomybės dėl padarytos žalos prisiėmimas bei santarvės, taikos formavimas bendrijoje.¹⁷ Atkuriamasis teisingumas pirmiausia suvokiamas ne kaip kaltininko teisinės padėties švelninimo priemonė, bet kaip būdas nusikaltimo aukai siekti patenkinti nusikaltimo paveiktus savo interesus.

Nepaisant definicijų įvairovės, bendrąja prasme atkuriamojo teisingumo tikslas yra:

- į procesą kuo labiau įtraukti nukentėjusį asmenį. Betarpiškas nukentėjusio asmens dalyvavimas procese, kurio metu jis gali išreikšti savo pyktį, nusivylimą, paaiškinti kokias pasekmes jam ar jo artimai aplinkai sukėlė įvykdyta nusikalstama veika, suteikia didesnį pasitikėjimą baudžiamuoju procesu taip pat suteikia galimybę gauti tokį žalos atlyginimą, kuris labiausiai tenkintų individualius aukos poreikius.¹⁸
- Pripažinti, kad nusikalstama veika paveikia ne tik konkretų nukentėjusį asmenį, bet ir visą bendruomenę, kuri taip pat turi būti įtraukta į nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo procesą. Aktyvus bendruomenės dalyvavimas atkuriamojo teisingumo procese stiprina bendruomeninius ryšius, sukuria saugesnę aplinką, suteikia galimybę lengviau integruotis į bendruomenę tiek nusikaltimo aukai, tiek ir nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui.¹⁹
- Neignoruoti nusikalstamąją veiką padariusio asmens, o siekti didinti jo

¹⁵ Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4*: 22

¹⁶ R. Uscila, „Atkuriamojo teisingumo koncepcija, jo modeliai nepilnamečių justicijoje“ iš *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*, Ieva Česnaitytė (Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007), 62

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Russell E. Farbiarz, „Victim-Offender Mediation: A New Way of Disciplining America's Doctors“, *12 MSU Journal of Medicine and Law*, 359 (2008): 363-365

<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jmdl12&div=22&id=&page=>

¹⁹ *Ibid.*

atsakomybės jausmą. Tradiciniame baudžiamajame procese, nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui yra nenaudinga pripažinti kaltę, kadangi ją pripažinus, didėja tikimybė būti nubaustam. Tuo tarpu atkuriamojo teisingumo programos skatina nusikaltėlius daugiau nebesislėpti už padarytų nusikaltimų, o prisimti atsakomybę už savo veiksmus, atlyginti padarytą žalą aukai bei visuomenei ir daugiau nebeusižengti.

Taigi atkuriamojo teisingumo programos suteikia naudą, kurios negali duoti tradicinė retribucinė baudžiamoji sistema - aukai aktyviai dalyvaujant procese gauti tokį žalos atlyginimą, kuris geriausiai atitiktų jos poreikius, nusikaltusiam asmeniui suteikti galimybę suvokti viktimizacijos padarinius, pasimokyti iš savo klaidų ir bent iš dalies pakeisti savo elgesį, o visuomenei daryti tiesioginę įtaką nusikalstamumui.

Tačiau atkuriamojo teisingumo procesai neturi būti suvokiami kaip „visuomenės sveikatinimas“, „vertybių ugdymas“ ar pan. Nors atkuriamojo teisingumo procesai remias į konflikto šalių savanoriško dalyvavimo jį sprendžiant principu, toks savanoriškumas atsiranda ne iš „gero gyvenimo“. Atkuriamojo teisingumo procesai yra sunkūs ir kaltininkams, ir aukoms, jie gali prisidėti prie aukų antrinės viktimizacijos ir kaltininkų stigmatizacijos, galiausiai – reikalauja valstybės lėšų, bent jau kol sprendimai pasiteina. Todėl, kaip ir bet kuri kita valstybinio poveikio priemonė, atkuriamojo teisingumo procesai turi būti inicijuojami tik tada, kai jų reikia, kai teisinę išraišką turintys konfliktai negali būti išspręsti mažesnėmis sąnaudomis. Suvokimas, kad atkuriamojo teisingumo procesai skirti būtent nusikalstamų veikų nulemtoms problemoms spręsti kaip tik ir reikėtų, kad tokie procesai nebus pasitelkiami spręsti klausimams, kylantiems iš lokaliųjų (pavyzdžiui, mokinių elgesio taisyklių ar daugiabučių namų savininkų bendrijų vidaus tvarkos taisyklių ir kt.) ar įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų pažeidimų.²⁰

1.2 Mediacijos samprata ir pagrindiniai tikslai

Aukos ir nusikaltėlio mediacija, kurios ištakomis laikoma tradicinė mediacija, yra viena pirmųjų ir labiausiai taikomų atkuriamojo teisingumo modelių visame pasaulyje. Skirtingai nuo teisingumo vykdymo modelio, kurį taikant bausmė iš esmės yra laikoma atpildu (retribucinis modelis), ir modelio, sukoncentruoto į resocializaciją (reabilitacinis, resocializacinis modelis), šio modelio pagrindinis tikslas yra nusikaltimu padarytos skriaudos atlyginimas arba kompensavimas²¹.

²⁰ Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4*: 24-25

²¹ Ilona Michailovič, „Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje“, *Teise* 35 (2000):69
<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185453063/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

Mediacija - tai konfliktų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda šalims jį spręsti pozityviai (taikiai). Bendrąja prasme mediacijos terminu yra apibūdinama gana didelė ginčų sprendimo metodų ir technikų įvairovė nuo patobulintų derybų iki tam tikrų grupinės psichologinės terapijos atmainų.²²

Iš kitų ginčų sprendimo būdų, mediacija išsiskiria šiais jai būdingais bruožais:

- Pirma, mediacija – tai konflikto sprendimo procesas, kuriame dalyvauja dvi ar daugiau konflikto šalių. Net kai mediacija vykdoma be tiesioginio šalių kontakto (vadinamuoju „šaudykliniu“ principu), mediatoriumi „kursuojant“ nuo vienos šalies pas kitą, pati proceso esmė vis dėlto koncentruojama į šalis, jų pastangas bei veiksmus. Mediacijos šalys laikomos proceso „šeimininkėmis“. Mediacijos procesas yra ne kas kita, o šalių komunikacija, kurios tikslas – bandyti taikiai sureguliuoti pačioms „šalims priklausančio“ konflikto padarinius. Tokiu būdu mediacija įgalina pačias konflikto šalis pozityviai kontroliuoti konfliktą ir jį reguliuoti.²³

- Antra, turi vykti aktyvus konflikto šalių bendravimas, kurio paskirtis – bandyti pačioms šalims spręsti ginčytinus klausimus, šalinti konflikto priežastis. Šalių aktyvumas, valia palaikyti dialogą, bendradarbiauti, komunikuoti paprastai pasižymi didesne ar mažesne dinamika, kaita. Tačiau būtent aktyvus šalių dalyvavimas, jų pozityvi komunikacija, emocijų suvaldymas, nekonkurencinių sprendimų paieška leidžia pasireikšti mediacijos efektui.

- Trečia, mediacija kaip ginčo sprendimo procesas pasižymi trečiojo asmens (mediatoriaus) pozityviaja intervencija, kuriai būdingas šalių palaikymas, pagalba joms siekiant įveikti kliuvinius, palengvinimas (facilitavimas) derinant požiūrius ir nuomones. Mediatoriaus funkcija – vesti šalis link jų pačių sukurtų ir tvirtinamų sprendimų arba sekti paskui šalis ieškant tokių sprendimų. Trečiojo asmens intervencija čia gerokai skiriasi nuo autoritarinės baudžiamosios ir slopinančiosios intervencijos, būdingos tradiciniams teisiniams ir policiniams procesams.²⁴

Daugelis teisės mokslininkų, aukos ir nusikaltėlio mediaciją įvardija kaip procesą, kuriame aktyviai dalyvauja auka ir kaltininkas, taip pat dalyvauja nešališkas tarpininkavimo (taikinimo) specialistas (mediatorius), kurio tikslas – spręsti iš nusikaltimo kylančias problemas.

Analogiškos nuostatos laikosi ir Europos Tarybos Ministrų Komitetas, kaltininko ir nusikalstamos veikos aukos mediaciją įvardindamas kaip „bet kokį procesą, kuriame auka ir kaltininkas įgalinami, jeigu jie laisvai sutinka aktyviai dalyvauti sprendžiant iš nusikaltimo kylančius klausimus padedami nešališko trečiojo asmens (mediatoriaus)“²⁵.

²² Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4:72*

²³ Ilona Michailovič, *supra note 21: 75*

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (99) 19 Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose. Priimta

Mediacijos metu suteikiama galimybė nusikaltimo aukai saugioje aplinkoje susitikti su nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu, profesionaliam specialistui (mediatoriui) padedant paaiškinti nusikaltėliui kaip jo įvykdyta nusikalstama veika jį paveikė, gauti atsakymus į rūpimus klausimus ir tiesiogiai dalyvauti kuriant žalos atlyginimo planą. Tuo pačiu nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo, turi galimybę pabandyti suprasti aukos išgyvenimus, įvertinti padarytos žalos mastą ir stengtis ją atlyginti, tuo pačiu tikėtis mažesnės baudos.

Šalių dalyvavimo ir įgalinimo spręsti konfliktą, aktyvaus bendravimo ir trečiojo asmens pozityviosios intervencijos faktorių poveikis ir tinkamas subalansavimas sudaro sąlygas šalims išreikšti savo būseną, jausmus ir poreikius, būti išklausytoms ir išgirstoms, atkurti pasitikėjimą savimi, socialinę taiką ir saugumą, suderinti šalių nuomones ir valių ginčytiniais klausimais ir keisti destruktivų bendravimą konflikto metu į konstruktyvų. Trečiojo asmens intervencija ir taikomos technikos leidžia tai įgyvendinti, net kai tiesioginis šalių bendravimas to pasiekti nepadedą ar kai apskritai nebendravama.²⁶

Turinio požiūriu mediacija gali apimti bendravimą, nukreiptą į:

- keitimąsi požiūriais, kad kaltininkas ir auka vienas kitą galėtų labiau suprasti.
- atsiprašymą ir savanorišką susitarimą, pagal kurį kaltininkas atlygina aukai žalą.
- savanorišką susitarimą, pagal kurį kaltininkas imasi kokių nors kitų atkuriamųjų veiksmų, pavyzdžiui, savanoriško neatlygintino darbo bendruomenėje arba dalyvavimo reabilitacijos programoje („netiesioginio atkūrimo“).
- sprendimą bet kokio konflikto tarp kaltininko ir aukos arba tarp jų šeimų ar draugų.
- sutartų bausmių ir veiksmų programą, kuri teikiama teismui kaip atitinkamų sankcijų siūlymas.²⁷

Įvairių valstybių skirtingas teisinis reguliavimas sąlygoja, kokio masto tikslų gali būti siekiama. Taip pat nustatoma, ar leidžiama ir įmanoma siekti tik kurio nors vieno iš nurodytų tikslų, ar kelių tikslų. Tai lemia tradicijos, skirtingų valstybių teisinio reguliavimo technika ir mediacijos plėtotės toje valstybėje istorija bei peripetijos. Skirtumų pasitaiko ir priklausomai nuo to, kokių nusikaltimų atvejais ir kokioje baudžiamojo proceso stadijoje mediacija taikoma.²⁸

Taikinamuoju tarpininkavimu (mediacija) siekiama teisinės padėties atkūrimo, konflikto išsprendimo, santykio tarp nusikaltėlio ir aukos atstatymo, taip pat siekiama

---

1999 m. rugsėjo 15 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto. Strasbūras

²⁶ Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4*: 73-74

²⁷ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija, *supra note 25*: 2-3

²⁸ Ilona Michailovič ir kt., *op. cit.* 75

sušvelninti baudžiamosios atsakomybės teises pasekmes arba sudaryti galimybę asmenis atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Vienas iš atkuriamojo teisingumo pradininkų Albert Eglash tvirtino, kad taikinamasis tarpininkavimas sutelkia dėmesį į nusikaltimu padarytų žalingų padarinių neutralizavimą, darnos atkūrimą ir į šį procesą įtraukia visas suinteresuotas šalis.²⁹

1.3 Pagrindiniai mediacijos principai

Kaltininko ir aukos mediacija yra jautrus, kūrybiškas ir lankstus procesas, turintis prisitaikyti prie dalyvių poreikių ir nuomonių, reikalaujantis šalių palaikymo. Jo veiksmingumas pasireiškia būtent per kaltininko ir aukos aktyvaus, konstruktyvaus dalykinio bendravimo, dialogo užmezgimą, palaikymą ir siekimą suderinti nuomones dėl teisingiausios ir geriausios reakcijos į nusikalstamą veiką bei įvairių atkuriamųjų veiksmų ir priemonių. Tačiau siekiant, kad mediacijos metu nebūtų pažeistos dalyvaujančių asmenų teisės ir kad mediacija neišsigimtų, netaptų manipuliacijų ir priespaudos priemone ypatingai pabrėžiama pagrindinių mediacijos principų svarba.

Daugelis analizuotų autorių pagrindiniais mediacijos principais įvardija savanoriškumą, laisvą šalių valią, mediatoriaus nešališkumą ir kompetenciją, konfidencialumą bei saugumą.

Vienu iš esminių mediacijos principų laikomas savanoriškumas. Tai reiškia, kad kaltininkas ir auka į mediacijos procesą įsitraukia tik jų pačių laisva valia, taip pat laisva valia gali ir pasitraukti iš mediacijos net nenurodant pasitraukimo priežasčių. Šalių valia įsitraukti į mediaciją ir joje dalyvauti turi būti susiformavusi laisvai, sąžiningai, be apgaulės ir prievartos. Savanoriškumo principas reikšmingas dviem aspektais – psichologiniu ir teisiniu³⁰.

Psichologinis aspektas svarbus tuo, kad norėjimas ir apsisprendimas dalyvauti mediacijoje sudaro prielaidas, jog asmuo bus aktyvus, atsakingas ir pasirengęs pats spręsti konfliktą.

Teisiniu požiūriu savanoriškumo reikšmę pirmiausia nulemia tai, kad teisė į nešališką, teisingą ir operatyvų teismą laikoma prigimtaine žmogaus teise. Ji lygiomis sąlygomis garantuojama ir kaltininkui, ir nukentėjusiajam. Kad aukos ir kaltininko mediacija turi vykti savanoriškai griežtai pasisako ir tarptautiniai šaltiniai, pvz. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos šalims narėms Nr. R (99) 19 Dėl tarpininkavimo baudžiamojoje srityje (toliau - ET rekomendacija) priedo 1 punkte nustatyta, kad „Mediacija baudžiamosiose bylose gali būti vykdoma, tik jeigu šalys laisvai sutinka. Šalys turi turėti galimybę atsiimti tokį sutikimą bet

²⁹ Theo Gavrielides, *supra note* 8: 21

³⁰ *Ibid.*

kuriuo metu vykstant mediacijai“. Europos Tarybos Teisingumo efektyvinimo komisijos 2007 m. gruodžio 7 d. patvirtintose Praktinėse rekomendacijose dėl geresnio egzistuojančios (ET) rekomendacijos dėl mediacijos baudžiamosiose bylose įgyvendinimo (toliau – CEPEJ rekomendacijos) savanoriškumui teikiama didelė reikšmė. CEPEJ rekomendacijų 31 punkte pažymėta, kad mediacijai būtinas laisvas informuotų kaltininko ir aukos sutikimas ir kad ji negali būti vykdoma, jeigu yra rizika, jog mediacija vienai šaliai suteiks per didelį pranašumą³¹. 2012 m. spalio 25 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (toliau - ES direktyva Nr. 2012/29/ES) 12 straipsnio 1 dalies d punkte nurodoma, kad bet koks susitarimas mediacijoje turi būti pasiektas savanoriškai. Taigi šalys turi suprasti ir pačios sąmoningai norėti tvirtinti susitarimus, joms turi būti sudarytos sąlygos sudaromus susitarimus iš anksto visapusiškai įvertinti, esant poreikiui pasitelkti patarėjus, taip pat daryti pertaukas.

Ne mažiau svarbus už savanoriškumą bei glaudžiai su juo susijęs yra laisvos šalių valios principas. Daugelis autorių šį principą laiko vienu iš mediacijos „stuburą“ sudarančių elementų. Šalių valia įsitraukti į mediaciją ir joje dalyvauti turi būti susiformavusi laisvai, sąžiningai, be apgaulės ar prievartos. Siūlymas dalyvauti mediacijoje, jeigu jį pateikia profesionalūs baudžiamojo proceso dalyviai turi būti visapusiškas ir neklaidinantis. Šalys turi gauti visą reikiamą informaciją apie mediaciją aiškia, joms suprantama kalba. Turi būti pristatyti ne tik mediacijos privalumai, bet ir trūkumai. Tai apibrėžiama kaip laisvas informuoto asmens sutikimas. Mediacija yra konsensuso procedūra. Šalių sprendimai dėl to, kaip elgtis, ką daryti, ką sakyti, kam pritarti, kam prieštarauti ir pan., priimami praktiškai kiekviename mediacijos žingsnyje, todėl šalių laisva valia turi dominuoti per visą mediacijos procesą. Šalių laisva valia turi pasireikšti nustatant, kaip mediacija bus vykdoma, taip pat patvirtinant mediacijos rezultatus – šalių susitarimus, pasiektus mediacijos metu.³² Šalies laisva valia dėl mediacijos procedūrų ir rezultato gali pasireikšti arba pritariant mediatoriaus ar kitų asmenų pasiūlytai proceso eigai ar sprendimo variantui, arba pačioms šalims inicijuojant tam tikas procedūras ar siūlant sprendimus. Teisiniu požiūriu laisvos valios principas yra šalių valios autonomijos konsensuso santykiuose išraiška. ET rekomendacijos priedo 26 punkte nurodoma, kad „Mediacija turi būti vedama nešališku būdu, pagrįstu bylos faktais ir šalių poreikiais bei pageidavimais“. Minetos rekomendacijos 31 punktas pabrėžia, kad prie susitarimų turi būti prieita šalių laisva valia. Apie laisvą valią kaip mediacijos principą galima spręsti iš ECOSOC principų (Jungtinių Tautų Ekonominės ir socialinės tarybos rezoliucija Nr. 2002/12 patvirtinti

³¹ Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4*: 81

³² *Ibid.*

„Pagrindiniai atkuriamojo teisingumo programų panaudojimo baudžiamosiose byloje principai“). Šių principų 13 punkto (c) papunktyje konkrečiai nurodyta, kad nei auka, nei kaltininkas negali būti priverstas arba sugundytas nesąžiningais būdais sutikti su atkuriamaisiais rezultatais.³³

Vienas iš reikšmingiausių mediacijos metodikos esmės aspektų yra trečiojo asmens lengvinanti intervencija į šalių konfliktą. Trečiojo asmens įsiterpimas į šalių santykius atitinka mediacijos poreikius ir kitus principus tada, jeigu šis asmuo ir jo veiksmai mediacijos procese pasižymi dviem svarbiais ypatumais, kurie minėtini kaip svarbiausių mediatoriaus savybių principas.

Pirma, mediatorius turi būti nešališkas. Šis apibūdinimas reiškia, kad mediatorius vienodai palaiko abi šalis, vienodai joms abiem tarnauja, nė vienai nesuteikia daugiau palankumo ar pranašumo bei neturi išankstinių nusistatymų nė vienos šalies atžvilgiu. Mediatoriaus nešališkumas sudaro prielaidas abiem šalims juo pasitikėti, skatinti abipusę pagarbą ir pripažinimą, leisti aktyviai organizuoti šalių dalykinės komunikacijos procesą, aiškintis tiesioginio šalių bendravimo ir bendradarbiavimo kliūtis, konflikto priežastis ir sudaryti sąlygas jas veiksmingai šalinti bei „gydyti“ šalių santykius. Didesnis prielankumas vienai iš šalių paprastai kelia grėsmę sąžiningai ar lygiateisei elgsenai su abiem šalimis ir tampa kliuviniu tinkamai organizuojant mediaciją.³⁴

Antra, mediatoriaus misija – įsiterpti į šalių konfliktą tam, kad teiktų pagalbą šalims pačioms suvaldyti konfliktą konstruktyviai, pozityviosios komunikacijos, šalių įgalinimo ir pripažinimo plėtojimo būdais. Mediatorius apsiima padėti šalims susitaikyti dažnai tokiose situacijose, kai tiesioginės derybos arba tiesioginė komunikacija net nevyksta arba yra nerezultatyvi, todėl nenuostabu, kad mediatoriaus veikla reikalauja aukštos kompetencijos, gerų žinių ir įgūdžių, gyvenimiškosios patirties ir išminties.³⁵

Be galo svarbiu mediacijos procese pripažįstamas ir konfidencialumo principas. Būtent konfidencialumo garantijos suteikia šalims daugiau laisvės ir drąsos atvirai reikšti mintis, įsitikinimus ir jausmus, neslapukauti, labiau pasitikėti vienai kita ir mediatoriumi.

Skiriamas išorinis ir vidinis konfidencialumas. Išorinis konfidencialumas reiškia, kad mediacijos metu gauta informacija ir dokumentai negali ir negalės būti atkleidžiami tretiesiems asmenims ir naudojami ne mediacijos tikslais. Vidinis konfidencialumas apima mediatoriaus pareigą saugoti jam vienos iš šalių privataus bendravimo metu patiktą ar sužinotą informaciją ir neatskleisti jos kitai šaliai be informaciją patikėjusios šalies leidimo ar pritarimo.³⁶

³³ Ilona Michailovič ir kt., *supra* note 4: 83

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*, 87

³⁶ *Ibid.*, 90

Konfidencialumas liktų vien skambi deklaracija, jeigu jis nebūtų apsaugotas įrodymų leistinum ribojimų. Siekiant garantuoti visišką konfidencialumą nustatoma, kad visa informacija, kurią šalys ar mediatorius sužinojo mediacijos metu, negali būti naudojama kaip įrodymai teisme ar kitose ginčų sprendimo procedūrose³⁷. Konfidencialumo imperatyvas yra netaikomas tik išimtiniais atvejais. Pažymėtina, kad ET rekomendacijos priedo 30 punkte nurodyta, kad mediatorius privalo pranešti kompetentingiems pareigūnams arba suinteresuotiems asmenims informaciją apie gresiantį sunkų nusikaltimą, kuris paaiškėja mediacijos metu.³⁸ Kalbant apie konfidencialumo išimtis paminėtina ir tai, kad konfidencialumo principas netaikomas, jeigu abi šalys sutinka jo netaikyti tam tikra apimtimi, kadangi konfidencialumas nustatomas siekiant abiejų šalių naudos ir interesų.³⁹

Siekiant, kad mediacijos šalių bendravimas vyktų netrikdomai ir atvirai, pradėtų megzti tarpusavio pasitikėjimas yra būtina mediacijos metu šalims užtikrinti saugią aplinką. Saugi aplinka sudaro sąlygas tam, kad mediacijos metu galėtų visa apimtimi reikštis šalių laisvos valios principas⁴⁰.

Skiriami trys mediacijai reikšmingi saugumo aspektai:

- fizinis saugumas. Fizinio saugumo aspektas nusako, kad mediacijos metu turi būti sukurta aplinka, neleidžianti pasireikšti smurtui. Tai labai svarbu siekiant užtikrinti abiejų šalių, o ypač nusikalstamos veikos aukos, teises ir pasitikėjimą mediacija.
- Psichologinis saugumas. Psichologinis saugumas reiškia, kad mediacijos metu dėmesio turėtų būti skiriama sąžiningam dialogui užtikrinti, apsaugoti abi šalis nuo psichologinio smurto, neleistino spaudimo, apgaulės bei kitų manipuliacijų atmainų.
- Teisinis saugumas. Teisinis saugumas apima kaltininko ir aukos pagrindinių teisių garantijas.⁴¹

Tais atvejais, kai saugumas neužtikrinamas, mediacija negali būti vykdoma, o pradėta turi būti nutraukta.

Taigi iš pateiktos analizės yra akivaizdu, kad mediacijos principai – tai pagrindinės idėjos, procedūrų „stuburas“, kurio pažeidimas lemtų mediacijos proceso diskreditavimą ir jo misijos paneigimą. Taip pat svarbu pažymėti, kad pagrindinių mediacijos principų analizė bei pristatymas būtų neišsamus ir nevisapusi, jeigu greta šių apsauginio pobūdžio principų nebūtų minimos aktyvaus bendradarbiavimo ir kūrybiškumo, proceso lankstumo ir efektyvumo idėjos, kadangi jos įprasmina mediaciją ir atspindi jos esmę, todėl taip pat turėtų būti priskirtos prie

³⁷ Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4*: 90

³⁸ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija, *supra note 25*

³⁹ Ilona Michailovič ir kt., *op. cit.*, 91

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

esminių mediacijos principų.⁴²

1.4 Mediacijai tinkamos baudžiamosios bylos

Kriterijus, pagal kuriuos baudžiamosios bylos šalys yra siunčiamos į mediaciją, valstybės paprastai įtvirtina įstatymuose, kita dalis jų nusistovi ir yra išgryninamos praktikos, bendradarbiaujant įgalintiems siųsti šalis į mediaciją pareigūnams ir mediatoriams. Santykis tarp įstatymų ir praktikos suformuotų kriterijų skirtingose valstybėse varijuoja: anglosaksų teisinės sistemos valtybėse, pavyzdžiui Jungtinėje Karalystėje ir Skandinavijoje dauguma kriterijų formuluojami teisės aktų užribyje (mediacijos programos taisyklėse, teisės saugos ir mediacijos specialistų susitarimuose, praktikos apibendrinimuose ir pan.). Kontinentinės teisinės sistemos valstybėse kur kas dažniau matomi baudžiamosios bylos aplinkybių tinkamumo mediacijai įstatymų kriterijai.⁴³

ES direktyvoje Nr. 2012/29/ES, pabrėžiama, kad, sprendžiant dėl baudžiamosios bylos šalių siuntimo į atkuriamojo teisingumo paslaugų tarnybas ir vykdant atkuriamojo teisingumo procesą, turėtų būti atsižvelgiama į tokius veiksnius kaip nusikaltimo pobūdis ir sunkumas, padarytų traumų dydis, pakartotinis aukos fizinės, seksualinės ar psichologinės neliečiamybės pažeidimas, skirtinga aukos ir nusikaltėlio galia, taip pat aukos amžius, branda ar intelektiniai gebėjimai, kurie galėtų riboti ar mažinti aukos gebėjimą pasirinkti, atsižvelgiant į gautą informaciją, arba turėti įtakos tam, kad aukai rezultatas nebus palankus.⁴⁴

Dauguma atkuriamojo teisingumo programų Europoje ir tos, kurios yra pagrįstos įstatymu, ir tos, kurios veikia teisme ar bendruomenėje ar vis dar yra tiriamos – yra diversinio pobūdžio, t. y. bylos šalys yra siunčiamos iš baudžiamosios justicijos sistemos ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu ir patenka į atkuriamojo teisingumo procesą. Diversinis modelis baudžiamosios justicijos pareigūnams išsaugo sprendimo priėmėjo poziciją siunčiant proceso šalis į mediaciją ir tvirtinant mediacijos rezultatus.⁴⁵

Mediacija baudžiamosiose bylose dažniausiai taikoma nesunkių ar vidutinio sunkumo nusikaltimų bylose. Paprastai būtent su tokio pavojingumo nusikalstamomis veikomis valstybių baudžiamuosiuose ir procesiniuose įstatymuose yra siejamos diversijos taikymo galimybės.

Nors baudžiamųjų bylų, kuriose gali būti taikoma mediacija, kategorijos plečiasi, vis

⁴² Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4*: 92

⁴³ *Ibid.*, 90

⁴⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES kuria nustatomi būtinausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* L 315/57 (2012)

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

⁴⁵ Ilona Michailovič ir kt., *op. cit.*, 104

tik didžioji dalis teisės mokslininkų pripažįsta, kad mediacija labiausiai taikytina baudžiamųjų nusižengimų atvejais, įvairaus pobūdžio turtinių nusikaltimų bylose, nusikaltimus įvykdžiusių nepilnamečių bylose ir bylose, kuriose katinami asmenys, nusikalstamą veiką įvykdę pirmą kartą.⁴⁶ Mediacijos taikymas šių kategorijų baudžiamosiose bylose sietinas su tuo, jog individualaus pobūdžio poveikio priemonės nusikaltėlį paveikia labiau nei bendrosios baudžiamojo poveikio priemonės, numatytos baudžiamuosiuose įstatymuose.

Kaltininko ir aukos mediacijos tinkamumas sunkių ir smurtinių nusikaltimų bylose yra nuolat svarstomas ir diskutuojamas daugelyje valstybių, kuriose yra taikoma mediacija. Net ir mediacijos šalininkai pripažįsta, kad mediacija nėra tinkama kai kurių ar net daugumos tokių bylų atveju, tačiau pabrėžia, jog ypač atidžiai vykdant atranką, dalyvaujant specialiai parengtiems mediatoriams, mediacija kai kuriose šiose jautriose bylose yra galima.

Remiantis Jungtinėse Amerikos Valstijose atliktu tyrimu, nustatyta, kad beveik 74 proc. visų smurtinių nusikaltimų atvejais, auka ir kaltininkas pažinojo vienas kitą. Viena vertus atsižvelgiant į tai, kad iki nusikalstamos veikos padarymo tarp ginčo šalių jau buvo užsimezges atitinkamo pobūdžio ryšys, kas ypatingai svarbu mediacijos atveju, šio pobūdžio bylos galėtų būti medijuotinos. Kita vertus, nusikalstamos veikos padariniai ir galios disbalansas, būdingas smurtiniams nusikaltimams, daro juos mažiau tinkamais atkuriamojo teisingumo programoms.⁴⁷ Pažymėtina, kad Langlyje (Kanada) 1995 m. buvo atlikti tyrimai su 24 sunkių smurtinių nusikaltimų (seksualinės prievartos, žmogžudysčių, ginkluotų apiplessimų) aukomis, dalyvavusiomis mediacijos programose. Atkreiptinas dėmesys, kad tik viena iš tyrime dalyvavusių aukų nurodė, kad mediacija nepateisino jos lūkesčių, tuo tarpu likę nukentėję asmenys, nors ir įvardinę mediaciją kaip sudėtingą procesą, galiausiai liko patenkinti jos rezultatu – kompensuota žala, sumažėjusia baime, pykčiu, nusivylimu bei sustiprėjusiu pasitikėjimu savimi ir aplinkiniais.⁴⁸

Mediacija sunkių smurtinių nusikaltimų atvejais paprastai taikoma bausmės vykdymo metu. Šiuo atveju mediacija nepakeičia tradicinio baudžiamojo proceso ar poveikio priemonių, ji jas tik papildo.⁴⁹

Prie labiausiai diskutuojamų ar tinkamos mediacijai priskiriamos ir smurto artimoje aplinkoje bylos.⁵⁰ Šių rūšių nusikaltimų tinkamumas mediacijai įvardijimas teisės aktuose nėra dažnas. Tai paliekama praktikams, tokiu būdu leidžiant įvertinti kiekvieną situaciją

⁴⁶ Jeremy D. Andersen, *Victim Offender Settlements, General Deterrence, and Social Welfare*, (Cambridge, Harvard Law School. Paper 402, 2003), 12

⁴⁷ Jo-Anne Wemmers, Marisa Canuto, *Victims' Experiences With, Expectations and Perceptions of Restorative Justice: A Critical Review of the Literature* (Canada, Department of Justice Canada, 2003), 27
http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/victim/rr01_9/rr01_9.pdf

⁴⁸ *Ibid.*, 29

⁴⁹ Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4*: 106

⁵⁰ *Ibid.*

individualiai, neužkertant kelio tam tikriems atvejams vis dėlto pasiekti mediaciją.⁵¹ Pažymėtina, kad 1982 m. Kolumbijos valstijoje (Jungtinės Amerikos Valstijos) buvo atlikti tyrimai su smurto artimoje aplinkoje aukomis. Tyrimų rezultatai parodė, kad 80 proc. tyrime dalyvavusių nukentėjusių asmenų liko patenkinti mediacijos procesu, net 90 proc. nurodė, kad procesas buvo teisingas. Virš 80 proc. liko patenkinti su kaltininku sudarytu susitarimu. 73 proc. visų sudarytų susitarimų buvo visiškai įgyvendinti. Svarbu pažymėti, kad net 76 proc. nukentėjusiųjų nurodė, jog dalyvavimas mediacijos programose joms nesukėlė vėliau jokių neigiamų padarinių.⁵²

Paminėtina ir tai, kad kai kurių valstybių (pavyzdžiui, Austrijos) įstatymuose nusikalstamos veikos, sukėlusios mirtį, numatytos kaip kliūtis taikyti mediaciją.⁵³

Tinkamumas mediacijai yra įvertinamas ir atsižvelgiant į pačias ginčo šalis. Pirmiausia, byloje turi būti aiškus nukentėjusysis asmuo. Mediacija negali būti vykdoma byloje, kuriose nėra nukentėjusiojo arba jis neaiškus, pvz., korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos, dispovimas narkotinėmis ir/ar psichotropinėmis medžiagomis, vairavimas apsvaigus nuo alkoholio ar psichotropinių medžiagų ir pan.⁵⁴

Kitas svarbus kriterijus, tai kaltininko ir aukos sutikimas dalyvauti mediacijoje. Jis turi būti duotas savanoriškai, laisva valia ir gali būti atšauktas bet kuriuo metu. Taip pat pripažįstama, kad kaltininkas, bent iš dalies nepripažinęs savo kaltės dėl padarytos nusikalstamos veikos, neturėtų būti siunčiamas į mediaciją. Vertinant iš aukos pozicijų, susidūrimas su kaltinamuoju, neigiančiu padarytą nusikalstamą veiką, gali sukelti antrinę viktimizaciją. Panašius išgyvenimus auka gali patirti ir susidūrusi su kaltinamuoju, nesigailinčiu dėl savo įvykdytos nusikalstamos veikos. Mediacija neturėtų vykti ir su kaltininku, kuris linkęs grasinti ar užsipulti. Fizinis ir psichologinis aukos saugumas turėtų būti svarbiausias kriterijus sprendžiant, ar byla tinkama mediacijai.⁵⁵

Mediacija paprastai netaikoma recidyvų atvejais, taip pat jei anksčiau panašiomis aplinkybėmis jau buvo taikyta mediacija, tačiau kaltininkas nesilaikė proceso metu pasiekto susitarimo. Šie kriterijai siejami su tais atvejais, kai sėkminga mediacija gali būti viena iš baudžiamojo proceso nutraukimo sąlygų. Paprastai tokiu būdu nutraukiant baudžiamąjį procesą tikimasi, kad mediacijos ar kitos intervencijos pakaks, jog asmuo ateityje nebensikalstų. Minėti kaltininko kriminalinės praeities faktai verčia tuo suabejoti.⁵⁶

Mediacijos taip pat nerekomenduojama taikyti sudėtingose byloje, kuriose daug

⁵¹ Ilona Michailovič ir kt., *supra note* 4: 106

⁵² Jo-Anne Wemmers, Marisa Canuto *supra note* 47: 31

⁵³ Ilona Michailovič ir kt., *op.cit.*, 107

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

kaltininkų ir nukentėjusiųjų ir jų vaidmenys susipynę. Tokiose bylose kiekvienas ar bent keli dalyviai gali būti patyrę žalos, bet tuo pačiu metu ir būti kalti dėl incidento. Taip neretai nutinka viešosios tvarkos pažeidimų bylose, eismo įvykių bylose ir pan.

Sprendžiant klausimą dėl bylos tinkamumo mediacijai yra ne mažiau svarbu įvertinti ar abi šalys pasirengusios mediacijai, ypač atkreipiant dėmesį į aukos gebėjimą išreikšti savo poreikius ir atstovauti savo interesams. Jei nors viena iš šalių nėra pajėgi suprasti mediacijos proceso esmės dėl amžiaus, protinių gebėjimų ar kitų priežasčių, byla laikoma netinkama mediacijai.

Bylos tinkamumo kriterijus vertina ne tik pareigūnas, siunčiantis bylos šalis į mediaciją, bet ir mediatorius. Tai paprastai neteisinių bylos tinkamumo mediacijai kriterijų peržiūra. Mediatorius iš dalyvaujančių asmenų surenka informaciją apie tai, kas įvyko. Tie duomenys dažnai suteikia daugiau informacijos ir šiek tiek skiriasi nuo duomenų, gautų iš subjektų, nukreipusių bylą mediacijai. Mediatorius, bendraudamas su kaltininku ir auka, vertina dalyvių tinkamumą, jų motyvaciją, gebėjimą komunikuoti su kita šalimi, aiškina jiems mediacijos esmę, tikslus, eigą, rezultatus, atsako į jų klausimus.⁵⁷

Svarbu paminėti, kad teisės mokslininkų tarpe yra manančių, kad mediacija gali būti taikoma visų rūšių nusikalstamose veikose, kuriose tik galima aiškiai identifikuoti aukas ir kaltininkus. Pasak jų, svarbu neturėti išankstinės nuomonės apie „tinkamus“ ir „netinkamus“ atvejus, kadangi bylos tinkamumą mediacijai nustato būtent aukos ir nusikaltėlio suvokimas ir noras dalyvauti mediacijos procese.⁵⁸

---

⁵⁷ Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4*: 107

⁵⁸ Paul Crosland, Marian Liebmann, *40 Cases Restorative Justice and Victim-Offender Mediation* (Bristol: Mediation

2. AUKOS IR NUSIKALTĖLIO MEDIACIJOS POVEIKIS

2.1 Mediacijos poveikis aukai

Nukentėjusio asmens ir valstybės požiūris į nusikalstamą veiką ir kaip į ją turi būti reaguojama skiriasi. Nukentėjusiam asmeniui nusikalstama veika yra asmeninis reikalas, reikalaujantis patirtos materialinės ir emocinės žalos atlyginimo. Valstybei – tai baudžiamosios teisės pažeidimas, reikalaujantis nuoseklaus, prognozuojamo ir teisingo atsako pagal įstatymą.⁵⁹

N. Christie suformulavo konfliktų nuosavybės teoriją, pagal kurią konfliktus tarp nukentėjusio asmens ir kaltininko pasisavino valstybė (profesionalūs teisininkai ir teisėsaugos institucijos), siekdama savo piliečių interesais sumažinti konfliktus ir apsaugoti nukentėjusiuosius nuo materialinių ir emocinių antrinės viktimizacijos pasekmių. Tačiau kartu imtas ignoruoti nukentėjusysis savo paties byloje, paneigiami jo interesai.⁶⁰

Baudžiamojo proceso teisingumo vykdymo funkcija negalėtų būti įgyvendinama, jeigu nebūtų atsižvelgiama į nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų interesus. Tai reiškia, kad nukentėjusiojo vaidmuo procese yra reikšmingesnis nei vien tik kaip subjekto, kurio pranešimas apie nusikalstamą veiką ir parodymai įgalina prokurorą palaikyti kaltinimą. Jis turi būti laikomas nukentėjusia šalimi, asmenybe su savo teisėmis, į kurias turi būti struktūriškai atsižvelgiama visose ikiteisminio tyrimo ir teismo proceso stadijose.⁶¹

Taikinamasis tarpininkavimas nukentėjusiajai šaliai suteikia galimybę jaustis pilnateise proceso dalimi kaip ir daug kitų privalumų, kurių tradicinė baudžiamojo persekiojimo sistema suteikti negali.

Visų pirma paminėtina, kad mediacijos metu tarp aukos ir nusikaltėlio užsimezga glaudesni santykiai, kurių dėka tarp šalių gali vykti konstruktyvus dialogas vedantis jas susitaikymo link.⁶² Kadangi tarpininkavimas tarp aukos ir nusikaltėlio yra dialogo programa, aukoms suteikiama išskirtinė galimybė paklausti kaltininkų kodėl jie įvykdė nusikaltimą, paaiškinti kaip tai paveikė jų ir jų artimųjų gyvenimus, galiausiai išreikšti visas savo negatyvias emocijas, tuo tarpu nusikaltusiems asmenims suteikiama galimybė prašyti atleidimo. Konflikto šalys, šioje ypatingoje socialinėje ir teisinėje situacijoje, besidalijančios savo patirtimi, turi galimybę pažinti tarpusavio jausmus, suprasti kito žmogaus patirtį. Tai neeilinė galimybė sumažinti aukos baimę, kurią ji jaučia nusikaltėliui.⁶³ Aukai yra labai svarbu pajusti pagarbą,

---

UK, 2003), 4

⁵⁹ Eglė Matuizienė, Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese, *Socialinių mokslų studijos* 4, 3 (2012): 1179

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Ilyssa Wellikoff, *supra note 1*

⁶³ Judita Žukauskaitė „Nepilnamečių nusikalstamas elgesys: psichologiniai mediacijos taikymo aspektai“, *Teisės problemos* 2, 76 (2012): 103

<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/09/2012-2-Zukauskaite.Nepilnameciu-nusikalstamas-elgesys....pdf>

išgirsti atsiprašymą, sumažinti įtampą ir baimę.⁶⁴ Atlikti tyrimai parodė, kad asmenims, dalyvavusiems mediacijos programose potrauminio streso simptomai, atsiradę dėl apiplėšimo metu patirtos įtamos, sumažėjo apie 40 proc.⁶⁵ Akivaizdu, kad aukos ir nusikaltėlio susitaikymas padeda nukentėjusiajam greičiau įveikti nusikaltimo sukeltą baimę ir bejėgiškumo jausmą, atsikratyti pykčio ir nepasitenkinimo, t.y. suteikia tam tikrą psichologinę satisfakciją. Kai kurie autoriai netgi teigia, kad nukentėjusiajam reikia ne tiek atsiprašymo, kiek galimybės atleisti kaltininkui, taip palengvinant savo emocinę būseną. Nors emocinę mediacijos naudą aukai yra sunku įvertinti, tačiau dalyvavimas mediacijos procese neabejotinai aukai grąžina saugumo, savivertės jausmą bei pasitikėjimą kitais.⁶⁶

Žalos atlyginimas nėra pagrindinis tarpininkavimo tarp aukos ir nusikaltėlio tikslas, tačiau jis atlieka svarbią funkciją siekiant aukos ir nusikaltėlio susitaikymo.⁶⁷ Sėkmingos mediacijos procesas neįsivaizduojamas be konflikto šalių sudaryto susitarimo, kuriuo gali būti, kad ir netradiciniais, tačiau abiem šalims priimtinais būdais ir formomis, kompensuojama nusikalstama veika padaryta žala. Nors žalos atlyginimas daugeliu atvejų apima finansinius nusikaltėlio įsipareigojimus, tačiau gali būti susitarta ir dėl kitokio pobūdžio įsipareigojimų, pvz. nusikaltėlio privalomo dalyvavimo tam tikrose reabilitacinio pobūdžio programose ar visuomenei naudingose veiklose.⁶⁸

Pažymėtina, kad aukos jaučiasi labiau patenkintos įvykdytu teisingumu, kai pasirenkamas joms asmeniškai svarbus padarytos žalos atlyginimo būdas, o ne už įvykdytą nusikalstamą veiką tradicinio baudžiamojo proceso metu skiriamos sankcijos.⁶⁹ Svarbu paminėti, kad žalos atlyginimo klausimas tarp ginčo šalių mediacijos metu yra išsprendžiamas savanoriškai, išvengiant imperatyvaus teismo nurodymo, todėl pasiektas susitarimas paprastai įgyvendinamas žymiai greičiau nei teismo paskirtasis. Tai aiškinama tuo, kad sudarytą susitarimą kaltininkas vertina kaip moraliai įpareigojantį, o ne kaip teismo primestą bausmę.⁷⁰ M. S. Umbreitas, R. B. Coatesas ir B. Vosas 2002 m. atlikę tyrimą nustatė, kad 90 proc. mediacijos atvejų baigėsi žalos atlyginimo sutarties pasirašymu iš kurių 80–90 proc. buvo

⁶⁴ Ilyssa Wellikoff, *supra note 1*

⁶⁵ Katherine Beckett, Martina Kartman, *Violence, Mass Incarceration and Restorative Justice: Promising Possibilities* (Washington, University of Washington, 2016), 7

https://jsis.washington.edu/humanrights/wp-content/uploads/sites/22/2017/02/Restorative_Justice_Report_Beckett_Kartman_2016.pdf

⁶⁶ Erin O'Hara O'Connor, Maria Mayo Robbins „Using criminal punishment to serve both victim and social needs“, *Florida State University College of Law Scholarship Repository* 199 (2009): 212

<https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1527&context=lcp>

⁶⁷ Ilyssa Wellikoff, *opt. cit.*

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Russell E. Farbiarz „Victim-Offender Mediation: A New Way of Disciplining America's Doctor“, *Michigan State University Journal of Medicine and Law* 12,2 (2008), 368

visiškai įvykdytos.⁷¹ Taigi mediacijos pagalba yra kur kas efektyviau užtikrinamas realus žalos atlyginimas asmenims nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų.

Mediacija taip pat skatina nusikaltimo aukas labiau pasitikėti pačia baudžiamosios justicijos sistema. Pagal M. S. Umbreito 1989 m. atlikto tyrimo duomenis net 80 proc. mediacijoje dalyvavusių nukentėjusių asmenų, baudžiamosios justicijos sistemą įvardijo kaip sąžiningą ir teisingą, tuo tarpu tos pačios nuomonės apie baudžiamosios justicijos sistemą laikėsi tik 38 proc. nukentėjusių, dalyvavusių tradiciniame baudžiamajame procese.⁷² Tai patvirtino ir M. S. Umbreito, R. B. Coateso ir B. Voso 2002 m. atliktas tyrimas, kurio metu buvo nustatyta, kad daugiau kaip 80 proc. mediacijos procese dalyvavusių nukentėjusių asmenų liko patenkinti mediacijos procesu įvardindami jį kaip teisingą, o pasiektą susitarimą kaip sąžiningą abiejų ginčo šalių atžvilgiu. Pasitenkinimas mediacijos rezultatais neatsiejamai formavo ir teigiamą visos baudžiamosios justicijos sistemos vertinimą.⁷³

2.2 Mediacijos įtaka nusikaltėliui ir jo integracijai

Dalyvavimas mediacijos procese pripažįstamas naudingą ne tik aukai, bet ir nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Be abejojanti akivaizdžiausia nauda, kurios iš mediacijos proceso gali tikėtis nusikaltėlis yra neabejotinai švelnesės teisinės ir socialinės pasekmės. Kai nusikaltėlis nėra pavojingas visuomenei, o jo įvykdyta veika nėra laikoma sunkiu nusikaltimu, mediacija suteikia galimybę nusikaltusiam asmeniui išvengti baudžiamosios atsakomybės. Net ir tais atvejais, kai rezultatyvi mediacija negali būti laikoma pakankamu pagrindu nutraukti baudžiamąjį persekiojimą, kaltininkas savo atžvilgiu gali tikėtis sulaukti švelnesnės baismės.⁷⁴

Nusikalstamas veikas įvydę ir nuo jų nukentėję asmenys mediacijos procese yra laikomi lygiavertėmis gino šalimimis, todėl nenuostabu, kad nusikaltėliams lygiai taip pat kaip ir jų aukoms, suteikiama galimybė aktyviai dalyvauti ginčo sprendimo procese. Kaltininkui, sudarant sąlygas aktyviai dalyvaujant su auka aptarti nuostolių atlyginimo klausimą ir priimti abiem tinkantį sprendimą, sukliamas didesnis pareigos jausmas, verčiantis įvykdyti nukentėjusiam asmeniui duotus pažadus. Tuo tarpu kai žalos atlyginimo būdą ir terminus vienašališkai nustato teismas, dažnai neatsižvelgdamas į kaltininko galimybes, tokio „primesto“

⁷¹ Mark S. Umbreit ir kt. „The Impact of Victim-Offender Mediation: Two Decades of Research“, *Federal Probation*, vol. 65, 3 (2001), 35-39

http://www.uscourts.gov/sites/default/files/65_3_6_0.pdf

⁷² Mark S. Umbreit, Betty Vos, Robert B. Coates, and Elizabeth Lightfoot „Restorative Justice in the Twenty-First Century: A Social Movement Full of Opportunities and Pitfalls“ 89, 251 (2005), 278

⁷³ Mark S. Umbreit ir kt., *op. cit.*, 35-39

⁷⁴ Erin O'Hara O'Connor, Maria Mayo Robbins, *supra note* 66: 212

sprendimo įgyvendinimas kaltininkui tampa tiek fiziškai, tiek psichologiškai sudetingesniu. M. S. Umbreitas ir R. B. Coatesas atliko tyrimą, kuriame lygino mediacijoje dalyvavusių ir nedalyvavusių nepilnamečių nusikaltėlių įsipareigojimų vykdymą. Tyrimo rezultatai parodė, kad nepilnamečiai, dalyvavę mediacijos procese, sėkmingiau įgyvendino mediacijos sesijose sutartus įsipareigojimus. Įsipareigojimus įvykdė 80 proc. dalyvavusiųjų. Tuo tarpu būtų nagrinėjant formaliai teisme, paskirtus įpareigojimus įvykdė tik 57 proc. jaunuolių. Atlikus eksperimentinės mediacijos programos rezultatų vertinimą Lenkijoje paaiškėjo, kad susitarimas buvo pasiektas 75 proc. bylų, nukreiptų mediacijai, 90 proc. šių susitarimų buvo visiškai įgyvendinta.⁷⁵

Nusikaltėlis proceso metu turi galimybę pamatyti savo auką kaip asmenį, tokį patį individą kaip ir jis pats, suvokti kokius išgyvenimus teko šiam asmeniui patirti dėl kaltininko veiksmų, kokio masto žala buvo padaryta, galiausiai paaiškinti nukentėjusiajam, kokios priežastys įtakojo jį nusikalsti. Tokiu būdu kaltininkas geriau įsisąmonina savo kaltę ir neretai pajunta gėdą, atsakomybę už savo elgesį, kitaip tariant, mediacija daro poveikį tolimesniam nusikaltusio asmens elgesio varianto pasirinkimui ir atsakomybės prisiėmimui. Užsienio šalių patirtis rodo, kad nepilnamečiai asmenys mediacijos procese sutinka dalyvauti tikėdamiesi išvengti bausmės ir bylos nagrinėjimo teisme. Tačiau vykstant mediacijos procesui jaunuoliai dažnai pakeičia savo nuomonę ne tik apie patį procesą, bet ir apie asmenį, kuriam nusikalto. Per bendrus pokalbius nusikaltimo auka praranda anonimiškumą ir tampa realiu asmeniu, kuris dėl nepilnamečio veiksmų patyrė skausmą ir žalą. Nusikaltėlis, klausydamas nukentėjusiojo pasakojimo, greičiau supranta padarytą žalą, dėl jos pradeda jausti kaltę ir spontaniškai nori ištaisyti padarytą žalą.⁷⁶

Nereikėtų pamiršti, kad kaltininkas įvykdęs nusikaltimą taip pat gali jausti emocinį ir psichologinį diskomfortą. Mediacijos proceso metu siekiama, kad nusikaltęs asmuo suprastų savo veiksmų padarinius, jaustų gėdą ir norėtų pasitaisyti. Nusikaltimo auka, pasidalijusi savo patirtimi, paskatina šių procesų vystymąsi.⁷⁷ Tiesioginis dialogas tarp ginčo šalių tampa puikia proga kaltininkui atsiprašyti. Atsiprašymas ne tik suteikia emocinę satisfakciją aukai, tačiau leidžia ir kaltininkui pasirodyti ne tik kaip nusikaltėliui, o kaip asmeniui, kuris suklydo ir dėl to gailisi. Teigiami rezultatai pasiekiami ir dėl to, kad per šį procesą nusikaltimą padaręs asmuo nėra smerkiamas, o yra laikomas asmeniu, kuris suklydo ir gali pasitaisyti.⁷⁸

Atliktų tyrimų duomenimis, mediacijos institutas turi aukštus pasitenkinimo rodiklius tarp abiejų konflikto šalių. Asmenys, dalyvavę mediacijos procese ir likę patenkinti proceso

⁷⁵ Judita Žukauskaitė, *supra note* 63: 106

⁷⁶ *Ibid.*, 102

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Ibid.*

rezultatu, vėliau palankiau vertina visą baudžiamosios justicijos sistemą. Nustatyta, kad net 91 proc. kaltininkų dalyvavusių mediacijos programose buvo patenkinti mediacijos rezultatais, o 79 proc. mediacijos procesą įvardijo kaip sėkmingą.⁷⁹

Pažymėtina, kad kartais net patys nusikaltėliai nustemba pamatę, jog konfliktą galima išspręsti taikiai ir, kad mediacija suteikia apčiuopiamą naudą. M. S. Umbreitas 2001 metais, apklausęs mediacijoje dalyvavusius paauglius, pastebėjo, kad šie labai palankiai ją įvertino. Jaunuoliai, kalbėdami apie mediaciją, džiaugėsi, kad nusikaltimo aukos supranta, kad jie suklydo ir nori pasitaisyti.⁸⁰

Mediacija švelnina ne tik nusikaltimo aukos, bet ir nusikaltusio asmens neigiamas emocijas. M. Rossneris 2011 metais, atlikęs tyrimą, pastebėjo, kad per nusikaltusiųjų ir aukų susitikimą neigiamos baimės, pykčio ir priešiško emocijos keičiasi į teigiamas solidarumo/vienybės emocijas. Susitikimo dalyviai buvo įsitraukę į pokalbį, ir šis, iš pradžių buvęs nepatogus ir kėlęs daug abejonių, tapo solidarus ir paskatino dalytis emocijomis. Tokie susitikimai transformuoja nemalonų pokalbį į sėkmingą.⁸¹

Taigi mediacijos daromas pozityvus poveikis nusikaltėlio elgesiui padidina galimybę pasiekti konstruktyvų, abi šalis tenkinantį sprendimo variantą. Mediacija leidžia kaltininkui pasijausti ne atstumtu ir baudžiamu asmeniu, o turinčiu lygias teises su auka ir kontroliuojančiu vykstantį procesą. Tai galimybė jam būti matomam kaip asmeniui, o ne tik kaip nusikaltėliui. Tokios galimybės įprastas baudžiamasis procesas nesuteikia. Mediacija suteikia asmeniui pasitikėjimo, pagarbos jausmą ir skatina atsakomybės už savo veiksmus prisiėmimą. To pasekoje nusikaltėlis pradeda labiau pasitikėti ir pačia baudžiamosios justicijos sistemai.⁸² Konstruktyvus dialogas daugeliu atveju padeda atkurti pozityvius teisinius šalių santykius ir išsklaido tarpusavio įtampą, o kaltės pripažinimas bei aktyvus gailestis gali būti traktuojami kaip asmens siekis įrodyti savo nepavojingumą ir sėkmingai integruotis į visuomenę.⁸³

2.3 Mediacijos poveikis teisėsaugos sistemai ir visuomenei

Baudžiamosios justicijos sistema visada pripažino, kad nusikaltimas įvykdytas prieš asmenį yra laikomas nusikaltimu įvykdytu prieš visuomenę. Ši nuostata paaiškina kodėl būtent

⁷⁹ Ilyssa Wellikoff, *supra note 1*

⁸⁰ Judita Žukauskaitė, *supra note 63*: 104

⁸¹ *Ibid.*, 101

⁸² *Ibid.*

⁸³ Andrea Păroșanu, *Final national report of Germany. The 3E Model For a Restorative Justice Strategy in Europe (Greece, United Kingdom, Bulgaria, Finland, Hungary, Poland, Spain (including research also in Turkey, the Netherlands, Denmark, Germany) JUST/2010/JPEN/AG/1534 (Specific Programme Criminal Justice European Commission Directorate-General Justice – Directorate B: Criminal Justice, 2013):15*
http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Germany.pdf

valstybė, o ne nukentėjęs asmuo, baudžia nusikaltėlius. Visgi naudos iš tradicinio baudžiamojo proceso visuomenė gauna mažiau lyginant su nauda gaunama tarpininkavimo tarp aukos ir nusikaltėlio metu.

Vienas iš svarbiausių mediacijos duodamų teigiamų rezultatų visuomenei, tai recidyvo mažinimas. Atliktų tyrimų duomenimis, mediacija ne tik teigiamai veikia asmenybę, ją auklėja bet ir prisideda prie nepageidaujamo elgesio korekcijos. Pavyzdžiui nepilnamečiai pažeidėjai, ištaisę nusikaltimu padarytą žalą, dažnai sulaukia teigiamos reakcijos iš nukentėjusių asmenų. Pastarieji, atlyginus patirtus nuostolius, dažnai domisi jaunuolių ateitimi, o tai nepilnamečiams duoda papildomą motyvaciją nekartoti nusižengimo ateityje.⁸⁴ Specialistai, dirbantys su nepilnamečiais, pabrėžia, kad mediacija ir atkuriamojo teisingumo modelių taikymas jauniems nusikaltėliams labiau nei tradiciniai baudžiamosios justicijos modeliai padidina nusikalstamo elgesio pasekmių sąmoningumą.⁸⁵ W. R. Nugentas, M. S. Umbreitas, L. Winamakis ir J. Paddockas 2001 m. tlikę tyrimą nustatė, kad nepilnamečiai, dalyvavę mediacijos programoje, pakartotinai nusižengė 32 proc. mažiau, palyginus su tais, kurie mediacijos procese nedalyvavo. Taip pat nustatyta, kad pakartotinai mediacijos programos dalyvių įvykdyti nusikaltimai buvo daug lengvesni nei kitos grupės.⁸⁶ Taigi mediacija auklėja nepilnamečius, įsivėlusius į konfliktą su teise. Sėkmingai įvykęs mediacijos procesas suteikia vilčių, kad nusikaltęs nepilnametis netaps rimtu nusikaltėliu. M. Wrightas jau prieš du dešimtmečius straipsnyje „Mediacijos ateitis“ pabrėžė mediacijos svarbą vaikų ir jaunimo auklėjimo procese.⁸⁷ Autoriaus nuomone, mokant atkuriamojo teisingumo ir mediacijos pagrindų mokykloje yra ne tik supažindinama su alternatyviu konfliktų sprendimo būdu, bet ir ugdoma pagarba kitam asmeniui, neatsižvelgiant į jo lytį, negalią, socialinę ar etninę kilmę. Tai, be abejo, padeda stengiantis pakeisti agresyvių nepilnamečių elgesį ne tik mokykloje, bet ir už jos ribų. Taigi galų gale laimi visa visuomenė.⁸⁸

W. Bradshaw, D. Roseborough ir M. S. Umbreito 2006 m. atliktas metaanalizės tyrimas parodė, kad mediacija yra efektyvus intervencijos būdas mažinant recidyvą. Atliekant tyrimą buvo prieita prie išvados, kad mediacijos programos būtina tęsti ir plėtoti, nes tai yra veiksminga priemonė, mažinanti pakartotinį nusikalstamumą. Metaanalizės tyrimo duomenys parodė, kad iš 15 atliktų tyrimų net 11 turėjo teigiamą intervencijos efektą mažinant recidyvą.⁸⁹

Mediacijos programos padeda nusikaltusiam asmeniui grįžti atgal į bendruomenę. Tradiciniame baudžiamajame procese nusikaltėlis už įvykdytas nusikalstamas veikas

⁸⁴ Judita Žukauskaitė, *supra note* 63: 102

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Ibid.*, 106

⁸⁷ *Ibid.*, 103

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ *Ibid.*, 106

siunčiamas į įkalinimo įstaigas, taip jam tarsi parodant, kad jis yra žemesnės kategorijos asmuo, kuriam ne vieta gyventi tarp kitų bendruomenės narių. Svarbu paminėti, kad nusikaltusiojo izoliavimas, patalpinimas į įkalinimo įstaigas atskirais atvejais neprieštarauja atkuriamojo teisingumo idėjoms, pavyzdžiui kai padaromi itin sunkūs, ypač smurtiniai, nusikaltimai, kai susiduriama su pataloginėmis kriminalinėmis asmenybėmis, kurios pripažintos pavojingais recidyvistais ir pan.⁹⁰

Paleisto iš įkalinimo įstaigos buvusio nusikaltėlio bendruomenė nėra linkusi įsileisti, nusikaltęs asmuo priverstas gyventi stigmatose, kuri ir toliau jį atskiria nuo kitų bendruomenės narių. Natūralu, kad yra labai mažai paskatų laikytis bendruomenės, kuri jo nepriima, taisyklių. Tuo tarpu mediacija, tam tikrais atvejais suteikia galimybę nusikaltusiems asmenims išvengti patekimo į įkalinimo įstaigas, todėl jie „nepraeina kalėjimo mokyklos“, neperima nusikalstamo pasaulio subkultūros, nepraranda socialinių ryšių, t.y. mažėja įkalinimo padarinių žalingumas visuomenei. Kadangi mediacijos procesas turi didelį poveikį šalinant nepagrįstas nukentėjusiojo ar/ir bendruomenės narių fobijas dėl galimo tolesnio persekiojimo, keršto ar pan, todėl atlygindamas žalą uždirbtais pinigais, viešaisiais darbais, dalyvavimu visuomeninėse veiklose, nusikaltęs asmuo parodo savo pozityvią poziciją tiek aukos, tiek bendruomenės atžvilgiu, kurie savo ruožtu gali patys įsitikinti nusikaltusiojo atvirumu.⁹¹ Nusikaltę asmenys jaučiasi įsipareigoję bendruomenei, kuri jo neatstūmė, o suteikė galimybę pasitaisyti. Supratęs savo veiksmų padarinius, nuoširdžiai besigailintis ir žalą atlyginęs nusikaltėlis turi galimybę grįžti į visuomenę, ištaisyti savo klaidas ir vėl tapti pilnateisiu jos nariu.⁹²

Mediacija taip pat skatina bendruomeniškumą, visuomenės įsitraukimą ir aktyvesnį dalyvavimą baudžiamajame procese, padeda formuoti konfliktų sprendimo įgūdžius, didina visuomenės suvokimą apie viktimizacijos padarinius bei jų mastą, didina pasitikėjimą baudžiamosios justicijos sistema. Visuomenė tokiu būdu stiprėja: ji turi galimybę persvarstyti savo pažiūras į nusikalstamas veikas įvykdžiusius asmenis bei jiems skiriamas bausmes, įdėmiau pažvelgti į nukentėjusiuosius nuo nusikaltimų, suprasti jų poreikius.

Taikinamasis tarpininkavimas turi teigiamą poveikį ir pačiai baudžiamosios justicijos sistemai. Visų pima dėl to, kad leidžia sumažinti teisėsaugos institucijų darbo krūvį. Nemaža dalis bylų išsprendžiamos dar ikiteisminio tyrimo metu, todėl nepasiekia teismo salės. Pasak teisėjų, tai leidžia skirti daugiau dėmesio teismuose nagrinėjamoms sudėtingesnėms byloms. Taip taupomas ne tik teisėjų laikas, tačiau ir mokesčių mokėtojų pinigai teismo proceso administravimui, taip pat asmens išlaikymui įkalinimo įstaigoje (vietoj įkalinimo pritaikius kitą baudžiamojo poveikio priemonę). Mediacijos šalininkai taip pat pabrėžia, kad mediacijos

⁹⁰ Rokas Uscila „Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje“, *Pedagogika* 103 (2011): 93-94

⁹¹ *Ibid.*, 97

procedūros (apmokamos valstybės lėšomis) yra palyginti nebrangios, todėl tokiu būdu taupomi mokesčių mokėtojų pinigai. Jiems pritaria ir didelė dalis advokatų, teigiančių, kad sumažinus valstybės kišimąsi, ginčo sprendimas tampa pigesnis nei jo nagrinėjimas oficialiose teisingumo institucijose. Be to, kaip rodo atliktų tyrimų rezultatai, asmenys, dalyvavę mediacijos programose, būna labiau patenkinti įvykdytu teisingumu, tuo pačiu pradeda labiau pasitikėti ir vertinti visą baudžiamąją sistemą.

Taigi apibendrintai galima teigti, kad mediacija ne tik teigiamai veikia asmenybę, ją auklėja ir prisideda prie nepageidaujamo elgesio korekcijos, bet taip pat didina teisingumo pajutimą, pasitikėjimą procesu ir pačia teisingumo sistema. Per mediacijos procesą priimti įsipareigojimai dažniau ir su didesniu noru realizuojami, didėja saugumo jausmas visuomenėje bei mažėja recidyvo skaičius.⁹³

---

⁹² I. Wellikoff, *supra note 1*

⁹³ Judita Žukauskaitė, *supra note 63*: 101

3. AUKOS IR NUSIKALTĒLIO MEDIACIJOS INSTITUTO ĮDIEGIMO UŽSIENIO VALSTYBIŲ BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE REIKŠMĖ

3.1 Vokietijos Federacinė Respublika

Vokietijoje 1980 m. pradžioje teisės mokslininkai bei praktikai pradėjo intensyviai domėtis Jungtinėse Amerikos Valstijose išpopuliarėjusiu aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutu, kuris kaip buvo teigiama, padeda efektyviau spręsti iš nusikalstamos veikos kilusį ginčą, geriau apsaugo nukentėjusiųjų asmenų interesus bei prisideda prie taikių santykių palaikymo visuomenėje.

Apie mediaciją buvo kalbama kaip apie fenomenalų būdą visiems konfliktams bei ginčams spręsti.⁹⁴ Todėl jau 1984 - 1985 m. Vokietijos probacijos organizacijai „*Deutsche Bewährungshilfe e.V.*“ įsteigus darbo grupę *Täter-Opfer-Ausgleich* (vok. *aukos ir nusikaltėlio mediacija*) aukos ir nusikaltėlio mediacijos projektai buvo įgyvendinti ir Vokietijoje.⁹⁵ Bandomieji mediacijos projektai buvo vykdomi nepilnamečių nusikaltėlių bylose, vėliau metodiškai vertinti.

Atsižvelgiant į teigiamus pilotinių mediacijos projektų rezultatus bei didėjantį mediacijos projektų taikymo poreikį, 1990 m. buvo priimtos Nepilnamečių teisingumo įstatymo (ang. *The Juvenile Justice Act*) (toliau – JJA) pataisos, kuriomis buvo išplėstas auklėjamojo pobūdžio poveikio priemonių katalogas, papildant jį nukentėjusiojo asmens ir nepilnamečio nusikaltėlio mediacijos institutu. Įsigaliojus minėtoms pataisoms buvo įtvirtintas teisinis mediacijos taikymo pagrindas nepilnamečių bylose.⁹⁶

Mediacijos taikymas numatytas JJA 10 skyriaus 1 dalies 7 punkte, kuriame nurodoma, kad „<...> teisėjas gali nurodyti nepilnamečiui bandyti susitaikyti su nukentėjusiuoju.“ Tokia nuostata įstatymų leidėjas akcentuoja nusikaltėlio pastangas visų pirma siekti taikaus ginčo išsprendimo ir susitaikymo su auka. Pagal minėto įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 1 punktą, mediacija nepilnamečių bylose gali būti taikoma kaip savarankiška poveikio priemonė siekiant restitucijos. Vadovaujantis JJA 23 skyriaus nuostatomis, mediacija gali būti taikoma ir probacijos metu, siekiant auklėjamojo ar drausminio poveikio.⁹⁷

Vadovaujantis JJA nuostatomis, bylas nukreipti mediacijai gali prokurorai (JJA 45

⁹⁴ Helmut Kury, Annette Kuhlmann „Mediation in Germany and other Western Countries“, *Kriminologijos studijos* 4 (2016): 12

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Arthur Hartman „The Practice of „Täter-Opfer-Ausgleich“ in Germany“ iš *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedures*, Katalin Gonczol, Lode Walgrave, Borbala Fellegi ir kt. (Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary, 2010), 206

⁹⁷ Andrea Păroșanu, *supra note* 88: 4-5

straipsnio 2 dalis) ir teisėjai (JJA 47 straipsnio 1 dalis). Kadangi nepilnamečio nusikaltėlio pastangos susitaikyti su nukentėjusiuoju yra prilyginamos auklėjamojo poveikio priemonei numatytai JJA 10 straipsnio 1 dalyje, todėl būtų nagrinėjantis prokuroras ar teisėjas, atsižvelgęs į sėkmingą mediacijos procesą, kurio metu nusikaltimą įvykdęs nepilnametis susitaikė arba bandė susitaikyti su savo auka ir atlyginti jai padarytą žalą, gali nutraukti ikiteisminį arba teisminį bylos nagrinėjimą.⁹⁸

JJA nuostatose nėra reglamentuota kokio pobūdžio nusikalstamų veikų atvejais gali būti taikoma mediacija, tačiau praktikoje pastebima, kad taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) paprastai taikomas baudžiamųjų nusižengimų ir nesunkių nusikaltimų atvejais.⁹⁹

Vokietijos baudžiamojoje teisėje (pilnamečių asmenų atveju) mediacijos institutas įteisintas tik 1994 m., kai Baudžiamasis kodeksas (angl. *The Criminal Code*) (toliau – CC) buvo papildytas nauju 46a straipsniu, reglamentuojančiu mediacijos (CC 46a straipsnio 1 dalis) ir restitucijos (CC 46a straipsnio 2 dalis) taikymo sąlygas.

Pagal CC nuostatas, mediacija yra galima tik tais atvejais, kai nusikaltęs asmuo susitaikė ar stengėsi susitaikyti su savo auka ir pilnai arba iš dalies atlygino padarytą žalą arba sąžiningai stengėsi tai padaryti. Pažymėtina, kad kaltininko nuoširdžios pastangos susitaikyti su auka arba atlyginti jai žalą yra svarbia aplinkybe net ir tada, kai nukentėjęs asmuo nesutinka dalyvauti mediacijos procese, kadangi teismai, įvertinę kaltininko pastangas, gali skirti švelnesnę bausmę, o tam tikrais atvejais atleisti ir nuo baudžiamosios atsakomybės.¹⁰⁰

Atkreiptinas dėmesys, kad CC nėra reglamentuota kokių nusikalstamų veikų padarymo atveju mediacija gali būti taikoma, todėl mediacija teoriškai Vokietijoje galima ir sunkių, ir labai sunkių nusikaltimų atvejais. Praktikoje, mediacijai paprastai nukreipiamos baudžiamųjų nusižengimų ar nesunkių, apysunkių nusikaltimų bylos.¹⁰¹

1999 m. atsižvelgiant į kilusį poreikį reglamentuoti mediacijos instituto taikymą baudžiamosiose bylose, buvo papildytas Vokietijos Baudžiamojo proceso kodeksas (angl. *The Code of Criminal Procedure*) (toliau - CCP). Jame nustatyta, kad kiekviename baudžiamojo proceso etape tiek prokuroras, tiek ir teisėjas turi įvertinti mediacijos taikymo galimybę ir jai esant, nukreipti į šį procesą to pageidaujančias ginčo šalis. CCP numatyta teisė prokurorui (esant teismo pritarimui) ir teisėjui, atsižvelgiant į teigiamus mediacijos rezultatus nutraukti mediacijai nukreiptos baudžiamosios bylos (įprastai nesunkaus nusikaltimo atveju) nagrinėjimą (CCP 153 ir 153a straipsniai). Pagal CCP 153b straipsnį prokurorui ir teismui, atsižvelgiant į jų kompetencijos ribas, suteikta teisė nutraukti ir oficialiai nenukreiptos mediacijai bylos

⁹⁸ Andrea Păroșanu, *supra note* 83: 5

⁹⁹ *Ibid.*, 6

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*

nagrinėjimą, jei ginčo šalys susitaikė ir susitarė dėl žalos atlyginimo savo iniciatyva.¹⁰²

1994 m. Aukos ir nusikaltėlio tarpininkavimo paslaugų tarnyba (angl. *The Federal Working Group on Victim-Offender Mediation*) kartu su Federaline aukos ir nusikaltėlio mediacijos darbo grupe (angl. *Victim Offender Service Office*) parengė Mediacijos kokybės standartus (angl. *The Victim Offender Mediation standards*), kurie visoje Vokietijos teritorijoje taikomi iki šiol. Minėtuose standartuose detalai reglamentuoti esminiai su mediacijos procesu susiję klausimai neaptarti JJA, CC ir CCP, kaip kad bylų tinkamų mediacijai atrankos kriterijai, prioritetai, kvalifikaciniai reikalavimai keliami mediatoriams, organizacijoms, vykdančiomis mediacijos procesus, mediacijos procesui keliami reikalavimai (aplinka, preliminarus sesijų skaičius ir kt.), proceso prieinamumas, bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis, keitimasis patirtimi ir pan. Pažymėtina, kad vis daugiau mediacijos programų Vokietijoje įgyvendinama pagal šiuos standartus¹⁰³, to pasekmė - didėjantis procedūrų skaidrumas.

Atsižvelgiant į teisinę mediacijos reglamentavimo bazę, mediacija Vokietijoje yra galima tik esant šioms sąlygoms:

- Esant aiškiam nukentėjusiajam, kuriuo gali būti tik fizinis asmuo. Pažymėtina, kad mediacija bylose, kuriose nukentėjusiais laikomi juridiniai asmenys (pvz., parduotuvės apiplėšimas) arba aiškių nukentėjusiųjų asmenų nėra (pvz., disponavimas narkotinėmis medžiagomis, kelių eismo taisyklių pažeidimai, nesusiję su asmenų sužalojimu, mirtimi ar turto sunaikinimu) yra netaikoma.¹⁰⁴

- Esant aiškioms nusikaltimo aplinkybėms ir nusikaltusio asmens prisipažinimui.
- Abiems ginčo šalims norint dalyvauti mediacijos procese. Nė viena iš ginčo šalių neturi jausti jokio spaudimo dalyvauti mediacijos procese.

- Mediatoriaus dalyvavimui.

Įgyvendinus pirmuosius aukos ir nusikaltėlio mediacijos projektus 1980 m., mediacijos populiarumas Vokietijoje nuolat augo, ypatingai 1990 m. Dünkel atlikta apklausa parodė, kad mediacijos programomis 1994 m. buvo galima pasinaudoti beveik 80 proc. visų Vokietijos federacinių žemių.

Mediacijos programas įgyvendina tiek privačios įstaigos, tiek ir valstybinės organizacijos. Šiuo metu Vokietijoje skaičiuojama daugiau nei 400 organizacijų ir įstaigų teikiančių mediacijos paslaugas. Visos jos kartu per metus atlieka vidutiniškai apie 20 000 mediacijų, iš kurių apie 13 000 nepilnamečių bylose. Pažymėtina, kad mediacijos paslaugos

¹⁰² Tomas Trenczek, „Victim-Offender Mediation in Germany – ADR Under the Shadow of the Criminal Law“, *Bond Law Review* 13,2 (2001), 5

<http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1210&context=blr>

¹⁰³ Andrea Păroșanu, *supra note* 83: 20

¹⁰⁴ *Ibid.*, 7

ginčo šalims Vokietijoje teikiamos nemokamai.¹⁰⁵

Kalbant apie patį mediacijos procesą, jis nepasižymi ypatingais požymiais išskiriančiais jį iš kitų valstybių taikomų mediacijos modelių. Nustačius, kad byla atitinka keliamus reikalavimus ir gali būti medijuotina, organizuojami atskiri susitikimai su ginčo šalimis. Pirmiausia susitikimas vykdomas su kaltininku. Jo metu siekiama išsiaiškinti ar kaltininkas tikrai nori dalyvauti mediacijoje, ar pripažįsta savo kaltę ir nori prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Nusikaltusiam asmeniui išreiškus norą, organizuojamas susitikimas su nukentėjusiuoju, kurio lygiai taip pat teiraujama dėl noro ir pasirengimo dalyvauti mediacijoje. Jeigu auka sutinka dalyvauti mediacijoje, tačiau nėra pasiruošusi su nusikaltėliu susitikti „akis į akį“, siūlomi kiti bendravimo būdai, pvz. netiesioginė mediacija. Susitikimo su auka metu taip pat siekiama įvertinti nusikalstama veika padaryto pažeidimo mastą ir žalos atlyginimo galimybes.¹⁰⁶

Šalims sutikus dalyvauti mediacijoje, seka esminė mediacijos proceso dalis – tiesioginis aukos ir nusikaltėlio susitikimas. Tiesioginio susitikimo metu auka turi galimybę kaltininkui išsakyti kaip įvykdytas nusikaltimas paveikė ją ir jos artimuosius, kokius išgyvenimus teko patirti, įvardinti kokio padarytos žalos atlyginimo ji tikisi. Tuo tarpu nusikaltęs asmuo turi galimybę paaiškinti kas paskatino jį nusikalsti, atsiprašyti aukos, paaiškinti ar turi realias galimybes atlyginti prašomą žalą bei pasiūlyti savo žalos kompensavimo būdą.

Viso proceso metu, mediatorius turi stengtis sukurti pasitikėjimo atmosferą, užtikrinti pagarbų šalių bendravimą bei kontroliuoti procesą. Mediacijos procesui pasibaigus, mediatorius privalo pranešti prokurorui ar teisėjui apie mediacijos rezultatus, šalių, ypatingai nusikaltusio asmens, pastangas susitaikyti bei atlyginti žalą.

Teisę nukreipti bylą mediacijai turi prokurorai ir teisėjai. Remiantis statistiniais duomenimis, būtent prokurorai ikiteisminio tyrimo metu nukreipia didžiąją dalį bylų (žr. 1 lentelę). Nukreipęs bylą, prokuroras prižiūri ir kontroliuoja visą mediacijos procesą.¹⁰⁷

Mediacijos procesas vidutiniškai trunka apie 21 savaitę, skaičiuojant šį terminą nuo bylos nukreipimo mediacijai iki jos grąžinimo nukreipusiam subjektui dienos.

Dar 1997 m. atliktas tyrimas atskleidė, kad prokurorai ir teisėjai teigiamai vertino mediacijos taikymą baudžiamosiose bylose, ypatingai kaip priemonę geriausiai užtikrinančią nukentėjusiojo asmens poreikius baudžiamajame procese.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Andrea Păroșanu, *supra note* 83: 20

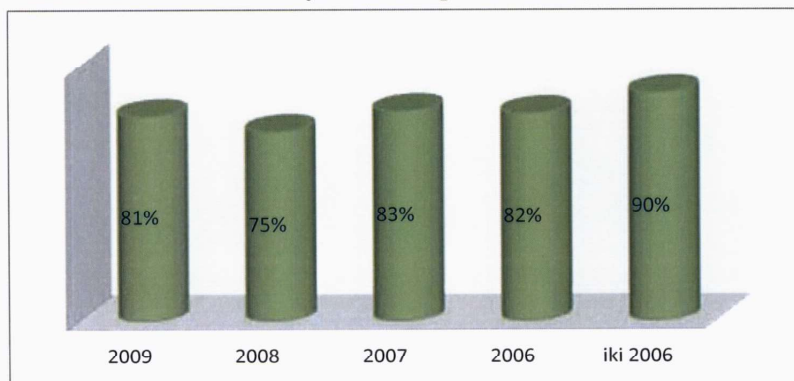
¹⁰⁶ Tomas Trenczek, *supra note* 102: 8

¹⁰⁷ Andrea Păroșanu, *op.cit.*, 21

¹⁰⁸ *Ibid.*

1 lentelė: Baudžiamosios bylos, nukreiptos mediacijai ikiteisminio tyrimo metu¹⁰⁹

Saksonijoje buvo atlikta nepilnamečių ir pilnamečių nuo 18 iki 20 m. nusikaltusių asmenų bei jų aukų apklausa, kuria siekta nustatyti pačių konflikto šalių požiūrį į mediaciją. Tyrimas atskleidė aukštus pasitenkinimo mediacija rezultatus: net 63 proc. nukentėjusių asmenų ir 73 proc. kaltininkų buvo patenkinti mediacijos procesu. 62 proc. nukentėjusių liko patenkinti mediacijos proceso metu pasiektu susitarimu. Panašūs rezultatai buvo gauti ir Šiaurės Reino Vestfalijos žemėje. Virš 90 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų (kaltininkų ir nukentėjusiųjų) liko patenkinti mediacijos procesu ir įvardijo jį kaip sąžiningą procesą. 21 proc. nukentėjusiųjų mediacija liko labai patenkinti, o patenkinti - 52 proc. Nusikalstusiųjų asmenų tarpe stebimas taip pat didelis pasitenkinimo mediacija rodiklis, net 81 proc. kaltininkų liko patenkinti mediacijos procesu (43 proc. buvo labai patenkinti, 38 proc. patenkinti). Susitarimu, sudarytu mediacijos metu, liko patenkinti 51 proc. nukentėjusių asmenų. Kaltininkų tarpe 55 proc. respondentų pasiektus susitarimus įvardijo kaip sąžiningus ir įgyvendinamus, 33 proc. kaip galimus įgyvendinti. Tik 12 proc. respondentų (tiek aukų, tiek ir kaltininkų) liko nepatenkinti mediacijos rezultatais.¹¹⁰ Nukentėję asmenys be kita ko nurodė, kad mediacijos pagalba jų interesai buvo apginti geriau nei tradicinėmis baudžiamojo poveikio priemonėmis. Tuo tarpu nusikaltę asmenys esminiais mediacijos privalumais įvardijo galimybę paaiškinti nukentėjusiam asmeniui nusikaltimo motyvus, susitarti dėl žalos atlyginimo bei galimybę sušvelninti bausmę. Pažymėtina, kad po susitikimų aukos ir kaltininko santykiai ženkliai pagerėdavo.

Ginčo šalių noras dalyvauti mediacijos procese yra pakankamai didelis, pvz. nuo 2006 m. iki 2009 m. apie 70 proc. visų nukentėjusių asmenų išreiškė norą dalyvauti mediacijos programose. Tarp nusikalstusiųjų šis skaičius buvo dar didesnis ir sudarė 85 proc. Labiau

¹⁰⁹ Andrea Păroșanu, *supra note* 83: 12

¹¹⁰ *Ibid.*, 16

suinteresuoti dalyvavimu mediacijoje buvo nepilnamečiai ir pilnamečiai nuo 18 m. iki 20 m. nusikaltę asmenys.

Savanoriškas dalyvavimas tarpininkavimo procedūroje lemia ir mediacijos proceso sėkmę, kadangi apie 80-89 proc. visų mediacijos atvejų baigiasi susitarimų sudarymu. Pažymėtina, kad šis skaičius nekinta nuo pat 1993 m.¹¹¹ Atsižvelgiant į tai, kad mediacijos procesas yra pagrįstas savanorišku nusikaltusio asmens dalyvavimu, todėl net 90 proc. sudarytų susitarimų būna visiškai arba iš dalies įgyvendinti.

Atsižvelgiant į ginčo šalių poreikius ir galimybes, mediacijos metu sudaromi įvairaus pobūdžio susitarimai, pradedant atsiprašymu (dauguma atvejų) materialinės, moralinės žalos kompensavimu, pagalbos nukentėjusiajam teikimu, dalyvavimu įvairiose korekcijos programose ir pan.

Keletos atliktų studijų rezultatai parodė, kad mediacija įtakoja nusikaltimų recidyvą. 2001 m. publikuotas Busse tyrimas parodė, kad mediacija teigiamai veikia paauglių nusiklastamumo rodiklius. Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidė, kad pakartotinai nusikalstamas veikas įvykdė 56 proc. mediacijos programose dalyvavusių nepilnamečių, tuo tarpu nedalyvavusių mediacijoje nepilnamečių pakartotino nusikaltimo rodiklis siekė 82 proc.¹¹² Mediacijos įtaką rezidyvo mažėjimui patvirtino ir Keudel atlikti tyrimai su pilnamečiais asmenimis. Remiantis tyrimo duomenimis tik 26 proc. asmenų, dalyvavusių mediacijoje, nusikalto pakartotinai, tarp nedalyvavusių mediacijoje, pakartotino nusikaltimo įvykdymo rodiklis siekė 82 proc.¹¹³

Mediacija 2006 m. - 2009 m. laikotarpiu dažniausiai buvo taikoma nesunkių ir apysunkių nusikaltimų atvejais. Maždaug pusę atvejų sudarė nesunkūs kūno sužalojimai, kitą dalį - įvairūs turtiniai nusikaltimai (vagystės, apiplėšimai, turto sunaikinimo atvejai) bei nusikaltimai susiję su neteisėtu asmens laisvės atėmimu.¹¹⁴

Pažymėtina, kad mediacijos programos yra taikomos ir Vokietijos kalėjimuose. Pirmieji mediacijos projektai kalėjimuose buvo įgyvendinti palyginus neseniai 2009 m. - 2011 m. Brēmene. Atlikti tyrimai bei įkalinimo įstaigų personalo apklausos duomenys parodė, kad mediacija sėkmingai gali būti taikoma ir baismės vykdymo metu. Šios mediacijos programos išsiskiria tuo, kad į procesą įtraukiami ir tretieji asmenys – aukų ir nusikaltėlių artimieji.

---

¹¹¹ Andrea Păroșanu, *supra note* 83: 13

¹¹² *Ibid.*, 15

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Ibid.*

3.2 Švedija

Priešingai nei Vokietijoje, Švedijoje nebuvo formuojamas ideologinis pagrindas aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutui įtvirtinti. Instituto įdiegimą paskatino labiau pragmatinis požiūris ir siekis užkardyti nepilnamečių nusikaltėlių daromas nusikalstamas veikas.¹¹⁵ Pažymėtina, kad iki šiol joks teisės aktas nereglamentuoja atkuriamojo teisingumo taikymo Švedijos baudžiamojoje justicijoje.

Atkuriamasis teisingumas, kaip teisinė filosofija, kuria grindžiama aukos ir nusikaltėlio mediacija, yra įvardijama tik Vyriausybės pateiktame Mediacijos įstatyme (ang. *The Mediation Act*).¹¹⁶

Aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas Švedijoje pradėjo vystytis savaime, be valstybės įsikišimo ir tikslingo orientavimo. Pirmasis aukos ir nusikaltėlio mediacijos projektas Švedijoje pradėtas įgyvendinti 1987 m. Hudiksvallo mieste. Jis buvo orientuotas į nusikalstamas veikas įvykdžiusius nepilnamečius asmenis ir įgyvendintas policijos įstaigoje. Tais pačiais metais pradėtas ir „savanorių mediacijos projektas“, kuris buvo vykdomas Stokholmo priemiesčiuose Solna ir Sundbyberg. 1990 m. pradžioje mediacijos programos jau buvo įdiegtos daugelyje šalies savivaldų. 1998 m. Švedijoje veikė apie 20 aukos ir nusikaltėlio mediacijos programų. 2000 m. Švedijos Nacionalinė nusikaltimų prevencijos taryba (angl. *National Council for Crime Prevention (BRA)*) pateikė baigiamąjį pranešimą apie Švedijos aukos ir nusikaltėlio mediacijos eksperimentą.¹¹⁷

1994 m. Vyriausybė priėmė sprendimą, kuriuo generalinis prokuroras buvo įpareigotas atlikti aukos ir nusikaltėlio mediacijos programų taikymo analizę bei pateikti jos ataskaitą. Pateiktame pranešime nurodyta, kad aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas gali būti išplėtotas kaip alternatyvus arba papildomo pobūdžio baudžiamųjų bylų nagrinėjimo procesas.¹¹⁸

1998 m. Vyriausybė įpareigojo Nacionalinę nusikaltimų prevencijos tarybą atlikti mediacijos projektų vertinimą. Tais pačiais metais visoje šalyje buvo atrinkti 32 projektai, kurie buvo stebimi ištisus metus. Atlikus tyrimą konstatuota, kad mediacija, taikoma nepilnamečių kaltininkų bylose, teigiamai veikia tiek auką tiek ir patį kaltininką, todėl mediacijos praktika siūlytina taikyti dažniau. Ataskaitoje pažymima, kad į mediaciją turėtų būti žiūrima kaip į

¹¹⁵ Frida Ericsson „Victim-offender mediation in Sweden and South Afrika“ (Final thesis for Master of Law exam, University of Gotenburg, 2008), 16

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/19708/1/gupea_2077_19708_1.pdf

¹¹⁶ *Ibid.*, 16

¹¹⁷ Rokas Uscila, „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija skandinavijos šalyse“, *Jurisprudencija* 29, 21(2002): 93-108

¹¹⁸ *Ibid.*

papildomą aplinkybę padedančią prokurorui įvertinti nepilnamečio nusikaltėlio atsakomybės klausimą, o ne kaip į baudžiamojo poveikio priemonę. Tyrimą atlikusi taryba pažymėjo, kad mediacijos instituto teisinis reglamentavimas, suteiktų jam daugiau teisėtumo ir tai galimai įtakotų dažnesnį jo taikymą, todėl pasiūlė parengti ir priimti Mediacijos įstatymo projektą. Atsižvelgiant į tai, kad geriausiai buvo įvertintos savivaldų socialinių tarnybų vykdytos tarpininkavimo paslaugos, todėl būtent joms buvo siūlyta vykdyti mediacijos procedūras.¹¹⁹ Kalbant apie medijuotinas bylas, taryba nerekomendavo mediacijos taikyti įvairių seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų atvejais ir bylose, kuriose nėra aiškaus nukentėjusio asmens.¹²⁰

2003 m. Vyriausybė Nacionalinei nusikaltimų prevencijos tarybai pavedė plėtoti mediacijos veiklą Švedijoje taip, kad ji būtų prieinama visoje valstybės teritorijoje ir atitiktų aukštus kokybės standartus. Esminis Nacionalinės nusikaltimų prevencijos tarybos uždavinys buvo paskirstyti finansinę paramą savivaldoms, norinčioms pradėti arba plėtoti jau įgyvendinamus mediacijos projektus, vykdyti mediatorių mokymus bei prisiimti atsakomybę už mediacijos kokybę. Pažymėtina, kad Vyriausybė iki 2005 m. tam tikslui skyrė iš viso 42 ml. Švedijos kronų, kas apytiksliai sudaro 4.5 mln. Eur.¹²¹

Šiuo metu Švedijos teisinėje sistemoje aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas įtvirtintas keliuose įstatymuose.

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis mediacijos institutą Švedijoje yra 2002 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Mediacijos įstatymas (angl. *The Mediation Act (2002:445)*). Esminė šio teisės akto paskirtis – nustatyti pagrindinius mediacijos principus bei sąlygas, užtikrinti mediacijos teisėtumą ir sąžiningumą bei vienodinti mediacijos organizavimo ir vykdymo praktiką šalyje.¹²² Pažymėtina, kad šis teisės aktas nereglementuoja pačių procedūrų, taip siekiant mediaciją padaryti lanksčiu institutu galimu pritaikyti įvairiose situacijose.¹²³

Mediacijos įstatyme mediacija apibūdinama ne kaip ginčo sprendimo būdas, o veikiau kaip procesas, kurio metu nusikaltėlis, auka ir nešališkas tarpininkas susitinka pasikalbėti apie nusikaltimą ir jo pasekmes¹²⁴. Įstatymas nenustato koks skaičius aukų arba kaltininkų gali dalyvauti posėdyje, tai nustatoma kiekvienu atveju individualiai. Atkreiptinas dėmesys, kad

¹¹⁹ Frida Ericsson, *supra note* 115: 17

¹²⁰ *Ibid.*, 18

¹²¹ Lottie Wahlin, „Victim-offender mediation in Sweden in the 21st century“, National Council for Crime Prevention (Brå), žiūrėta 2018 m. sausio 10 d.,

https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800026027/1371914734461/2005_victim-offender_mediation_in_sweden.pdf

¹²² Frida Ericsson, *op. cit.*, 19

¹²³ Maritha Jacobsson, Lottie Wahlin „The development of victim offender mediation in Sweden“ iš *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedures*, Katalin Gonczol, Lode Walgrave, Borbala Fellegi ir kt. (Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary, 2010), 214

¹²⁴ Sophie Anderson, *Alternatives to Custody for young offenders/ National report on juvenile justice trend* (Sweden: Internationale Juvenile Justice Observatory):16
http://www.ojj.org/sites/default/files/baaf_sweden1.pdf

pagal Mediacijos įstatymo 8 straipsnį, mediacijos sesijose neleidžiama dalyvauti ginčo šalis atstovaujantiems advokatams. Toks draudimas aiškinamas tuo, kad sesijų metu yra siekiama pašalinti nusikalstama veika sukeltus neigiamus padarinius, sutaisyti ginčo šalis, o advokatai nors ir nesąmoningai gali tam trukdyti, bandydami „teisingai“ išspręsti ginčą.

Įstatyme įtvirtintas esminis mediacijos principas – savanoriškumas, pažymint, kad dalyvavimas mediacijoje yra grindžiamas abiejų ginčo šalių savanoriškumo principu. Ypatingas dėmesys skiriamas aukos ir kaltininko teisei bet kuriuo metu pasitraukti iš mediacijos proceso. Ši mediacijos dalyvių teisė yra laikoma esmine efektyvios mediacijos sąlyga. Įstatyme imperatyviai nurodoma, kad mediacijos procesą galima pradėti tik tuo atveju, kai apie nusikalstamą veiką buvo pranešta policijos pareigūnams, yra aiškus kaltininkas ir jis pripažįsta savo kaltę.

Įstatymas nereglamentuoja mediacijos proceso dalyvių (kaltininkų ir nukentėjusiųjų) amžiaus, tačiau pažymi, kad mediacijoje gali dalyvauti tik brandūs, galintys suprasti mediacijos pasekmes asmenys, o jaunesni nei 12 metų amžiaus asmenys mediacijoje gali dalyvauti tik išimtiniais atvejais. Įdomu tai, kad įstatyme užsimenama apie reikalavimus, keliamus nukentėjusiojo asmens ir kaltininko sudaromam susitarimui, nustatant, jog susitarimas turi būti adekvatus, t.y. žalos atlyginimo būdas ir dydis turi būti adekvatūs padarytam nusikaltimui ir realiai įgyvendinamas.¹²⁵

Mediacijos institutą taikomą nepilnamečių nusikaltėlių bylose Švedijos baudžiamosios teisės sistemoje fragmentiškai reglamentuoja keletas Specialiųjų nuostatų dėl nepilnamečių nusikaltėlių įstatymo (ang. *Law on Special Provisions concerning Young Offenders*) nuostatų. Pagal minėto įstatymo 4 straipsnį, nepilnamečių iki 18 m. asmenų įvykdytos nusikalstamos veikos, už kurių įvykdymą yra numatyta laisvės atėmimo bausmė, turi būti išnagrinėtos skubos tvarka per maksimalų 6 savaičių terminą. Nustatytas maksimalus terminas gali būti pratęstas jeigu šalys pasinaudoja mediacijos galimybe. Pagal minėto įstatymo 6 straipsnį, policijos pareigūnai apie tokį nepilnamečių privalo pranešti socialinėms tarnyboms, o patį kaltininką informuoti apie galimybę dalyvauti mediacijos procese.¹²⁶

Švedijos baudžiamajame kodekse (angl. *The Swedish Penal Code (1962:700)*) nėra nuostatų tiesiogiai įvardijančių aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutą. Apie mediaciją kodekse užsimenama netiesiogiai, nurodant kad teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą turi įvertinti kaltininko pastangas sumažinti ar kompensuoti įvykdyto nusikaltimo žalingus padarinius ir atsižvelgiant į tai, taikyti švelnesnes bausmes ypatinai tais atvejais, kai už įvykdytą nusikaltimą yra numatyta laisvės atėmimo bausmė (Švedijos baudžiamąjo kodekso 4

¹²⁵ Lottie Wahlin, *supra note* 121

¹²⁶ Frida Ericsson, *supra note* 115: 22

straipsnio 30 dalis ir 29 straipsnio 5 dalis.¹²⁷

Pagal Socialinių paslaugų įstatymo (ang. *The Social Services Act (2001:453)*) 5 straipsnio 1 C dalį, aukos ir nusikaltėlio mediacijos paslaugų teikimas yra pavestas vietos savivaldos.

Nuo 2008 m. sausio 1 d. mediacija Švedijoje tapo visuotinai privalomu procesu. Vietos savivaldos buvo įpareigosios užtikrinti aukos ir nusikaltėlio mediacijos taikymą visose bylose, kuriose ginčo šalys pageidavo ją taikyti ir asmens, įvykdžiusio nusikalstamą veiką amžius neviršijo 21 m.¹²⁸

Švedijoje aukos ir nusikaltėlio mediacija nėra laikoma baudžiamojo poveikio sankcija ar alternatyva baudžiamajam procesui.¹²⁹ Mediacija yra laikoma sudėtine savivaldos socialinės rūpybos dalimi, todėl dauguma mediacijos projektų buvo įdiegti ir šiuo metu vykdomi savivaldose veikiančių socialinio aprūpinimo tarnybų. Toks mediacijos modelio taikymo modelis buvo pasirinktas visų pirma siekiant suteikti galimybę asmenims tarpininkavimo paslaugomis pasinaudoti visoje valstybės teritorijoje, o antroji priežastis ta, kad mediacijos paslaugos pakliūna į socialinių rūpybų tarnybų vykdomos veiklos sritį.¹³⁰ Mediacija šiuo metu vykdoma 154 Švedijos savivaldose ir apima du trečdalius visos šalies teritorijos.

Mediacijos projektai vykdomi kartu su įvairiais socialiniais partneriais - policija, prokuratūra, mokyklomis, paramos aukoms grupėmis, kitais socialines paslaugas teikiančiais partneriais¹³¹. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais yra vienas iš efektyvaus mediacijos programų įgyvendinimo garantų¹³².

Aukos ir nusikaltėlio mediacija gali būti vykdoma visose bylos nagrinėjimo stadijose – ikiteisminio tyrimo metu, teismo nagrinėjimo metu ir bausmės vykdymo metu. Paminėtina, kad teisės aktuose nėra nuostatų, reglamentuojančių bylos nukreipimą mediacijai. Toks reglamentavimo trūkumas neišvengiamai sukeldavo atitinkamų problemų, todėl Gothenburgo mediacijos centras (angl. *The mediation service in Gothenburg*) kartu su policija bei prokuratūra pasitvirtino esmines bendradarbiavimo gaires, pagal kurias, bylą nagrinėjantis subjektas (policijos ar prokuratūros pareigūnas), sužinojęs, kad kaltininkas nori dalyvauti mediacijoje, kreipiasi į mediacijos centrą kartu perduodant ir nagrinėjamą bylą. Taigi ikiteisminio tyrimo metu bylą mediacijai gali nukreipti tiek policijos pareigūnai, tiek ir prokurorai. Sprendimą ar byla tinkama mediacijai priima mediatorius pasikonsultavęs su bylą nukreipusiu subjektu. Abiems šalims sutikus, kad byla gali būti medijuojama, rengiamas

¹²⁷ Frida Ericsson, *supra note* 115: 24

¹²⁸ *Ibid.*, 23

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Ibid.*, 26

¹³¹ Lottie Wahlin, *supra note* 121: 68

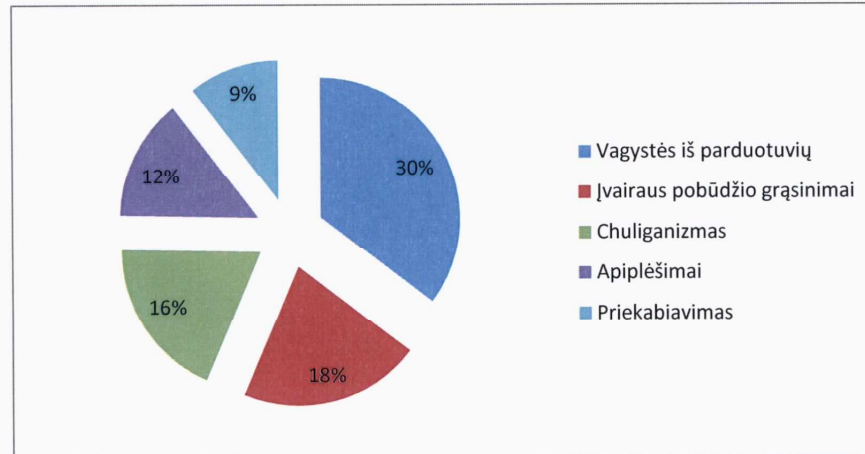
¹³² Rokas Uscila, *supra note* 117: 94

susitikimas su nusikaltusiu asmeniu siekiant nustatyti kiek yra pagrįstas jo noras dalyvauti mediacijoje. Nustačius, kad nusikaltusio asmens ketinimas dalyvauti mediacijoje yra neapsimestinis, dėl mediacijos galimybės teiraujamasi nukentėjusiojo. Pastarajam sutikus - organizuojamas abiejų ginčo šalių susitikimas. Efektyvios mediacijos atveju, tarp nusikaltėlio ir aukos yra sudaromas susitarimas dėl žalos nukentėjusiajam atlyginimo, kuris gali apimti tiek pinigines išmokas, kompensacijas natūra, taip pat aukai ar visuomenei naudingų darbų atlikimą ir kt.¹³³ Lottie Wahlin atlikusi tyrimą nustatė, kad 2005 m. 74 proc. visų pradėtų mediacijos bylų buvo užbaigtos sudarius susitarimus. Likusiais atvejais, kuriai nors ginčo šaliai pasitraukus, mediacijos procesas buvo nutrauktas.¹³⁴

Mediacijai pasibaigus, yra privaloma byla nukreipusiam subjektui pateikti ataskaitą apie jos rezultatus, o mediacijos neįvykimo atveju, priežastis dėl kurių mediacija neįvyko. Pažymėtina, kad ataskaita apie mediacijos rezultatus turi būti pateikta per 5 savaites nuo kaltinimų asmeniui pareiškimo dienos.¹³⁵

Teisės aktai nereglamentuoja, kokios bylos gali būti medijuotinos, o kokios ne. Apie bylos tinkamumą mediacijai sprendžiama kaskart individualiai, tačiau pagal nusistovėjusią praktiką, mediaciją draudžiama taikyti nusikalstamų veiku, susijusių su narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimu, o seksualinio pobūdžio nusikaltimų ir smurto artimoje aplinkoje atvejais, mediacija gali būti taikoma, tik įvertinus, ar dalyvavimas procese dar labiau nepažeis aukos interesų.¹³⁶ Nusikalstamos veikos, kuriose 2003 m. – 2007 m. laikotarpiu buvo dažniausiai taikyta mediacija pavaizduota 2 lentelėje.

2 lentelė: Nusikalstamos veikos, kuriose 2003 m. – 2007 m. mediacija buvo taikyta dažniausiai¹³⁷

¹³³ Lottie Wahlin, *supra note* 121: 68

¹³⁴ *Ibid.*, 69

¹³⁵ Frida Ericsson, *supra note* 115: 27

¹³⁶ *Ibid.*

Mediacija įprastai taikoma bylose, kuriose kaltininkas – asmuo, nusikalstamą veiką įvykdęs pirmą kartą. Svarbu paminėti Švedijoje taikomos mediacijos išskirtinumą - ji galima ir tuo atveju, kai nukentėjusioji šalis yra juridinis asmuo.

Nors Švedijoje aukos ir nusikaltėlio mediacija realiai funkcionuoja, pats mediacijos institutas yra neformalaus pobūdžio. Nėra konkrečios teisinės reglamentacijos, nenurodytos formalios sąlygos, bylų kategorijos, nusikalstamų veikų sąrašas, pagal kurį būtų nustatoma, ar byla galima perduoti mediacijos centrams. Kitaip tariant, mediacijos institutas nėra pripažintas „įstatyminiu“ bylų nagrinėjimo procesu teisinėje Švedijos sistemoje. Niekur nėra formaliai įtvirtinta, kad nusikaltėlis privalo arba turi teisę dalyvauti mediacijos programose, nors iš esmės teismas, atitinkama socialinė tarnyba, prokuroras ar policija gali tai pasiūlyti.¹³⁸

Dėja tyrimų, rodančių mediacijos poveikį baudžiamosios justicijos sistemai yra labai nedaug, kadangi Švedijoje ilga laiką buvo renkamos žinios tik apie pačias nusikalstamas veikas kaip mediacijos „objektus“. Yra žinomos tik kelios atliktos apklausos, kurių duomenimis, mediaciją apklausoje dalyvavę respondentai vertino teigiamai.¹³⁹ Esminiu teigiamu mediacijos poveikiu respondentai įvardijo nusikaltimo sukeltų neigiamų pasekmių neutralizavimą, teigdami, kad mediacija „suteikia palengvėjimo ir artumo jausmą“. Atkreiptinas dėmesys, kad mediacija buvo teigiamai įvertinta net ir tada, kai nebuvo sutarta dėl konkrečios žalos atlyginimo, kadangi dalyviams svarbesnė buvo pati suteikta galimybė tiesiog pasikalbėti saugioje aplinkoje.¹⁴⁰

Atlikusi keletą tyrimų Nacionalinė nusikaltimų prevencijos taryba nustatė teigiamą mediacijos įtaką recidyvui. Pasak gautų rezultatų tik 20 nusikaltėlių iš 600, dalyvavusių mediacijos programose, pakartotinai įvykdė nusikalstamas veikas. Įtaką recidyvui patvirtino ir kito tyrimo duomenys, pasak kurių tikimybė pakartotinai nusikalsti asmenims dalyvavusiems mediacijos programose sumažėja 47 proc.¹⁴¹ Vis tik remiantis tik keletu atliktų tyrimų duomenimis, drąsiai teigti, kad dalyvavimas mediacijos programose, mažina recidyvą, būtų nekorektiška. Dėl tyrimų stokos taip pat negalima kalbėti ir apie teigiamą mediacijos vaidmenį Švedijos baudžiamajai teisei sistemai.

---

¹³⁷ Lottie Wahlin, *supra note* 121: 215

¹³⁸ Rokas Uscila, *supra note* 117: 9-108

¹³⁹ Claudia Andrea Reyes-Quilodran, Catherine A LaBrenz, Gabriela Donoso „A path to peace: A comparative study of practitioners' views of juvenile restorative justice in Chile, England, Italy, and Sweden“, *Article in International Social Work* 1, 16 (2017): 9

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ *Ibid.*

3.3 Lenkija

Lenkijoje atkuriamuoju teisingumu susidomėta 1990 m. padžioje, po to kai grupė sudaryta iš Senato kanceliarijos (angl. *The Senate Chancellery*) ir kalinių interesus atstovaujančių nevyriausybinų organizacijų atstovų aplankė taikinamojo tarpininkavimo centrus Vokietijoje.

Po vizito, 1995 m. buvo sudaryta Mediacijos įgyvendinimo darbo grupė (angl. *a Team for the Introduction of Mediation*) turėjusi parengti ir pristatyti Lenkijoje aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto įgyvendinimo viziją. Darbo grupė bendradarbiavo su penitencinės organizacijos nariais bei vienu iš mediacijos idėjos skleidėjų Heinrich Böll.

Tais pačiais metais Lenkijoje buvo surengta tarptautinė konferencija skirta atkuriamojo teisingumo idėjoms aptarti. Daugėjo įvairių straipsnių ir teisinės literatūros atkuriamojo teisingumo, o ypač mediacijos tema. Mediacija buvo įvardijama kaip „savanoriškas, abiejų šalių – nusikaltėlio ir aukos mėginimas išspręsti ginčą, kilusį dėl įvykdytos nusikalstamos veikos tarpininkaujant nešališkam asmeniui ir sudarant susitarimą“.¹⁴² Devintojo dešimtmečio viduryje aukos ir nusikaltėlio mediacijos nauda baudžiamojo teisingumo sistemai buvo dažnai pabrėžiama leidiniuose, dokumentuose, pateikiama per konferencijas. 1996 m. pradėtas leisti žurnalas „Mediatorius“, skirtas mediatoriams, teisėjams bei visiems besidomintiems atkuriamojo teisingumo idėjomis. Minėtas leidinys, kaip teigiama, neabejotinai prisidėjo prie atkuriamojo teisingumo idėjų populiarinimui Lenkijoje.

2004 m. Lenkijos Senato iniciatyva buvo surengta konferencija kovos su nusikastamumu klausimams aptarti. Didžioji dalis konferencijos dalyvių palaikė idėją, kad baudžiamoji politika Lenkijoje visų pirma turėtų būti grindžiama atkuriamojo teisingumo idėjomis, baudžiamasis procesas neturėtų būti sukcentruotas į kerštą, juo turėtų būti siekiama atlyginti žalą aukai, palaikyti taikius santykius visuomenėje bei neleisti nusikaltusiam asmeniui atsidurti visuomenės užribyje. Aukos ir nusikaltusio asmens mediacija buvo geriausias šias idėjas realizuojantis teisinis institutas.¹⁴³

Mokslininkai ir specialistai, palaikę mediacijos instituto įdiegimą Lenkijos baudžiamojoje sistemoje, nuolat pabrėždavo jo naudą aukai, nusikaltėliui bei visuomenei.

Pirmasis mediacijos projektas Lenkijoje buvo įgyvendintas jo viešinimo metu - 1996

¹⁴² Barbara Stańdo-Kawecka, Joanna Deszyńska, *Final National Report of Poland, 3E-RJ-Model. The 3E Model for a Restorative Justice Strategy in Europe Greece, United Kingdom, Bulgaria, Finland, Hungary, Poland, Spain (including research also in Turkey, the Netherlands, Denmark, Germany) JUST/2010/JPEN/AG/1534 (Specific Programme Criminal Justice European Commission Directorate-General Justice – Directorate B: Criminal Justice, 2013): 5*

http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Poland.pdf

¹⁴³ *Ibid.*, 21

m. Pilotinė mediacijos programa buvo vykdoma su nepilnamečiu nusikaltėliu. Tokį pasirinkimą lėmė keletas priežasčių, viena iš kurių buvo ta, kad teismai, nagrinėjantys nepilnamečių nusikaltėlių bylas, turėjo gana plačią diskreciją taikyti įvairaus pobūdžio priemones procese, todėl net ir nesant specialaus reglamentavimo, teisėjai bylą galėjo nukreipti mediacijai. Antroji priežastis lėmusi tokį pasirinkimą buvo susijusi su aplinkybe, kad taikinamojo tarpininkavimo programa įgyvendinta su nepilnamečiu nusikaltėliu sulauktų didesnio susidomėjimo ir palaikymo visuomenėje.¹⁴⁴

Teigiami pilotinių mediacijos programų rezultatai paskatino teisinį mediacijos instituto reglamentavimą. Nepaisant to, kad pirmieji mediacijos projektai buvo vykdomi su nepilnamečiais nusikaltėliais, vis tik nuostatos, reglamentuojančios mediacijos institutą pirmiausia buvo įtvirtintos Baudžiamajame kodekse (angl. *The Criminal Code*) ir Baudžiamojo proceso kodekse (angl. *The Code of the Criminal Procedure*). Tuo tarpu mediacijos institutas Nepilnamečių įstatyme (angl. *The Juvenile Act*), reglamentuojančiame nepilnamečių asmenų baudžiamąją atsakomybę, buvo įtvirtintas tik 2000 m., atlikus Nepilnamečių įstatymo pakeitimus, įsigaliojusius 2001 m.¹⁴⁵

Pagal Nepilnamečių įstatymo 3a straipsnį, teismas savo paties iniciatyva arba aukos ir kaltininko prašymu bylą, bet kurioje jos nagrinėjimo stadijoje, gali perduoti mediacijos institucijoms arba „patikimam asmeniui“. Pažymėtina, kad minėtame Nepilnamečių įstatyme yra nustatyta, kad mediacijai gali būti perduodamos tik bylos, susijusios su vertybių, saugomų baudžiamaisiais įstatymais pažeidimu. Tuo tarpu atitinkamų privalomų taisyklių ar instrukcijų normų pažeidimo atvejai, pvz. bėgimas iš namų, mokyklos nelankymas ir pan. nėra medijuotini.¹⁴⁶

Mediacija nepilnamečių bylose yra pagrįsta savanorišku dalyvavimu, todėl teismas, prieš nukreipdamas bylą mediacijai, privalo įsitikinti kad abi ginčo šalys sutinka dalyvauti procese. Pareiga paaiškinti mediacijos procesą ir jo pasekmes tenka teismui.

Pagal Nepilnamečių įstatymą, mediacija negalima bylose, kuriose kaltininkas turi psichikos sutrikimų, bylose, kuriose yra keletas nukentėjusių asmenų ar keletas kaltininkų ir bylose susijusiose su organizuotu nusikalstamumu.¹⁴⁷ Nepilnamečių įstatymo nuostatos leidžia mediaciją taikyti visose baudžiamosios bylos nagrinėjimo etapuose įskaitant ir bausmių vykdymą. Teismas, atsižvelgdamas į nusikaltusio nepilnamečio pastangas susitaikyti su auka ir atlyginti jai padarytą žalą, gali nutraukti baudžiamosios bylos nagrinėjimą, švelninti skiriamas

¹⁴⁴ Barbara Stańdo-Kawecka, Joanna Deszyńska, *supra note* 142:21

¹⁴⁵ *Ibid.*, 13

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

bausmes arba paleisti nepilnamečių lygtinai iš pataisos įstaigos.¹⁴⁸

Mediacijos procedūros reglamentuotos 2001 m. Teisingumo ministro potvarkyje dėl mediacijos taikymo nepilnamečių bylose (angl. *The Ordinance of the Minister of Justice on mediation in juvenile*). Minėtame potvarkyje nustatyta, kad mediacijai gali būti nukreipiamos tik tos bylos, kuriose nėra ginčo tarp šalių dėl padaryto nusikaltimo ir esminių jo aplinkybių. Jame taip pat nurodoma, kad mediacijos procesas yra konfidencialus ir gali trukti ne ilgiau nei 6 savaites. Pasibaigus procesui, mediatorius privalo apie mediacijos rezultatus informuoti teisumą, nukreipusį bylą mediacijai.

Lenkijos baudžiamojoje teisėje mediacijos institutas buvo įvirtintas 1997 m. Baudžiamojo proceso kodekse, įsigaliojusiam nuo 1998 m. rugsėjo 1 d. Pagal tuo metu galiojusias nuostatas, mediacija buvo galima tik ikiteisminio tyrimo metu ir labai ankstyvoje teismo bylos nagrinėjimo stadijoje – atliekant pirminį kaltinamojo akto pagrįstumo vertinimą.¹⁴⁹ Toks ribotas mediacijos taikymas buvo labai kritikuojamas. Kritikuojama buvo ir įstatymų leidėjo nenumtyta galimybė sustabdyti ikiteisminio tyrimo terminus mediacijos atveju. Pažymėtina, kad prokurorai vengdami praleisti nustatytus

terminus, bylas mediacijai nukreipdavo labai retai.¹⁵⁰

Po 2003 m. atliktų Baudžiamojo proceso kodekso pataisų, mediacija tapo galima visuose baudžiamosios bylos nagrinėjimo etapuose, įskaitant apeliacinę instanciją ir bausmių vykdymą. Taip pat buvo numatyta galimybė sustabdyti ikiteisminį tyrimą, mediacijos vykdymo metu. Atkreiptinas dėmesys, kad Baudžiamojo proceso kodekso 23a straipsnyje buvo nustatytas mediacijai skiriamas laikotarpis – ji gali trukti ne ilgiau nei vieną mėnesį.¹⁵¹ Nustatydamas tokį terminą, įstatymų leidėjas siekė išvengti pernelyg ilgai trunkančio baudžiamojo persekiojimo, tačiau praktikoje tapo aišku, kad daugeliu atvejų nustatytas terminas mediacijai yra per trumpas. Baudžiamojo proceso kodekso pataisose buvo aiškiai įvardinti subjektai galintys nukreipti baudžiamąsias bylas mediacijai - ikiteisminio tyrimo metu tai gali padaryti prokuratūros ir policijos pareigūnai, teismo bylos nagrinėjimo ir bausmių vykdymo metu teismai savo paties iniciatyva ar ginčo šalims prašant.¹⁵²

Mediacijos institutas reglamentuojamas ir Baudžiamajame kodekse. Jame numatyta, kad teigiami mediacijos rezultatai yra pagrindas skirti švelnesnes bausmes (53 straipsnis), taikyti mažesnes baudas (60 straipsnis), o tam tikrais atvejais nutraukti ir baudžiamąją bylą,

¹⁴⁸Barbara Stańdo-Kawecka, Joanna Deszyńska, *supra note* 142: 14

¹⁴⁹ Elżbieta Czwartosz „Victim – offender mediation. Short notes from Poland“ *Restorative Justice Online* 4875(2004):1

<http://www.justicereparatrice.org/www.restorativejustice.org/10fulltext/czwartosz/view>

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ Barbara Stańdo-Kawecka, Joanna Deszyńska, *op. cit.*, 15

¹⁵² *Ibid.*, 16

tiesa pastarosios nuostatos yra aršiai kritikuojamos.¹⁵³

Procedūrinės aukos ir nusikaltėlio mediacijos nuostatos, mediatorių teisės ir pareigos reglamentuotos 2003 m. Teisingumo ministro potvarkyje dėl mediacijos baudžiamosiose bylose (angl. *the ordinance of the Minister of Justice on mediation in criminal cases*). Pažymėtina, kad pagal minėtą teisės aktą, Lenkijoje yra galima tik tiesioginė mediacija.

Vertinant procedūrinius mediacijos atlikimo aspektus, jie iš esmės niekuo neišsiskiriantys iš jau nagrinėtų ir taikomų Vokietijoje ir Švedijoje. Pirmiausias mediatorius susitinka su kiekviena iš ginčo šalių individualiai. Šio susitikimo tikslas – ginčo šaliai pateikti išsamią informaciją apie mediacijos procesą, jos pasekmes, taip pat nustatyti konkrečius šalies lūkesčius. Vėliau organizuojamas tiesioginis nukentėjusiojo ir nusikaltusiojo asmens susitikimas, kurio metu tiek aukai, tiek ir nusikaltėliui suteikiama galimybė išsikalbėti, sutarti dėl žalos atlyginimo ir susitaikyti. Mediacijos procedūrai pasibaigus mediatorius privalo bylą mediacijai perdavusiam subjektui pateikti ataskaitą apie mediacijos rezultatus, o sudarius susitarimą, pateikti ir susitarimo kopiją.

Mediaciją Lenkijoje gali teikti mediacijos įstaigos ar privačia mediatoriaus praktika užsiimantys pavieniai asmenys, atitinkantys nustatytus reikalavimus ir įsiregistravę teismų registre. Bylą mediacijai nukreipiantys subjektai privalo įsitikinti, kad asmuo ar organizacija yra įregistruoti minėtame registre. Pažymėtina, kad siekiant užtikrinti konfidencialumo principą, mediacijos sesijos negali vykti teismo rūmuose.¹⁵⁴

Mediacijos institutą, orgnizuodamos įvairius seminarus ar konferencijas, Lenkijoje daugelį metų populiarina įvairios nevyriausybinės organizacijos, Lenkijos mediacijos centras. Nuo 2005 m. mediacijos instituto sklaida rūpinasi ir Teisingumo ministerijos įkurta Alternatyvaus ginčų ir konfliktų sprendimo būdų taryba (angl. *the Social Council of Alternative Methods of Resolution of Conflicts and Disputes*), surengusi plataus pobūdžio visuomenės informavimo kampanijas, padėjusi organizuoti teisėjų, prokurorų ir policijos pareigūnų mokymus.

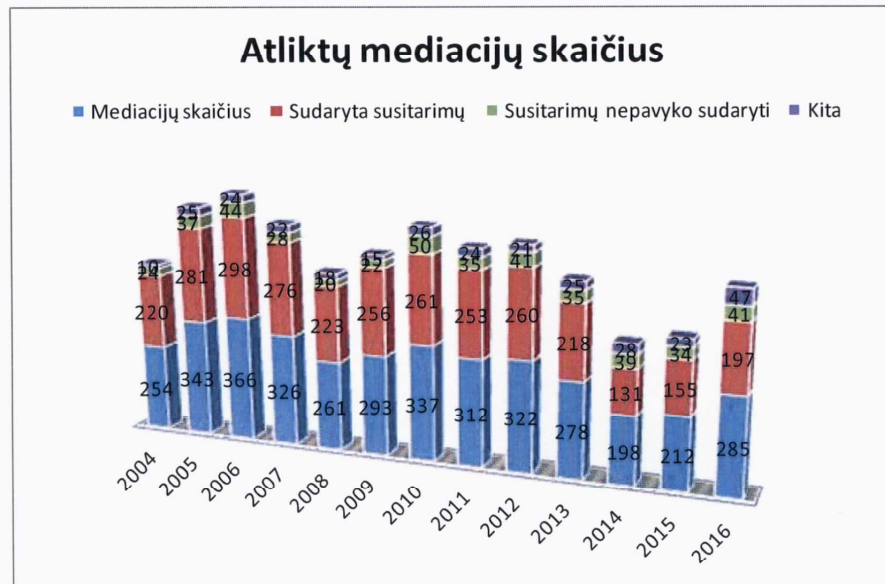
Vis tik nepaisant didelių pastangų populiarinti aukos ir nusikaltėlio mediaciją, šis teisinis institutas praktikoje taikomas labai retai. Remiantis statistiniais duomenimis, teismai nuo 2004 m. iki 2008 m. išnagrinėjo apie 26 – 28 tūkst. nepilnamečių baudžiamųjų bylų, tuo tarpu mediacija buvo taikyta tik nuo 254 iki 366 kartų. Taigi mediacija taikyta tik kiek daugiau negu 1 proc. nepilnamečių nusikaltėlių baudžiamųjų bylų atvejų.¹⁵⁵ Nepilnamečių nusikaltėlių mediacijos metu pasiektų susitarimų skaičius pateikiamas 3 lentelėje.

¹⁵³ Barbara Stańdo-Kawecka, Joanna Deszyńska, *supra note* 142:15

¹⁵⁴ *Ibid.*, 20

¹⁵⁵ *Ibid.*, 22

3 lentelė: Atliktų mediacijų skaičius ir jų rezultatai¹⁵⁶

Kalbant apie mediacijos taikymą pilnamečių nusikalstamą veiką įvykdžiusių asmenų atveju, nuo 2003 m., įsigaliojus 1997 m. Baudžiamojo proceso kodekso pataisoms, praplėtusioms mediacijos taikymo galimybes, pastebimas šio instituto taikymo didėjimas (žr. 4 lentelėje), tačiau atsižvelgiant į bendrą baudžiamųjų bylų skaičių, kuris nuo 1999 m. iki 2008 m. svyruoja nuo 208 tūkst. iki 513 tūkst. tai sudaro vos kelis procentus visų atvejų.¹⁵⁷

Mediacijos procesas daugeliu atvejų baigiasi tarp ginčo šalių pasiektu susitarimu, iš kurių apie 80 proc. yra pilnai įgyvendinami.¹⁵⁸

Paminėtina, kad apie 22-24 proc. nedalyvavusių mediacijos programose nepilnamečių, nusikalto pakartotinai, tuo tarpu pakartotinai įvykdžiusių nusikalstamas veikas nepilnamečių, dalyvavusių mediacijos programose buvo apie 14,4 proc.¹⁵⁹ 2010 m. atlikta teisėjų apklausa parodė, kad didžioji dauguma apklausoje dalyvavusių teisėjų pritarė nuostatai, jog nusikalstamą veiką įvykdžiusių nepilnamečių bylos pirmiausia turėtų būti nukreipiamos mediacijai, stengiantis tokiu būdu išspręsti kilusį konfliktą.¹⁶⁰

Kalbant apie mediacijos rezultatus, atlikti tyrimai parodė, jog net 90 proc. nukentėjusių liko patenkinti mediacijos procesu, tuo tarpu nepasitenkinimą išreiškė vos 4 proc.

¹⁵⁶ Barbara Stańdo-Kawecka, Joanna Deszyńska, *supra note* 142: 25

¹⁵⁷ *Ibid.*, 25

¹⁵⁸ Thoran Hansen, „Restorative Justice in Eastern Europe“ Center for Restorative Justice & Peacemaking /An International Resource Center in Support of Restorative Justice Dialogue, Research and Training, University of Minnesota, žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.,

http://www.cehd.umn.edu/ssw/RJP/Projects/Victim-Offender-Dialogue/RJ_Dialogue%20Approaches/RJ_%20in_Eastern_Europe.pdf

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ Barbara Stańdo-Kawecka, Joanna Deszyńska, *op. cit.*, 26

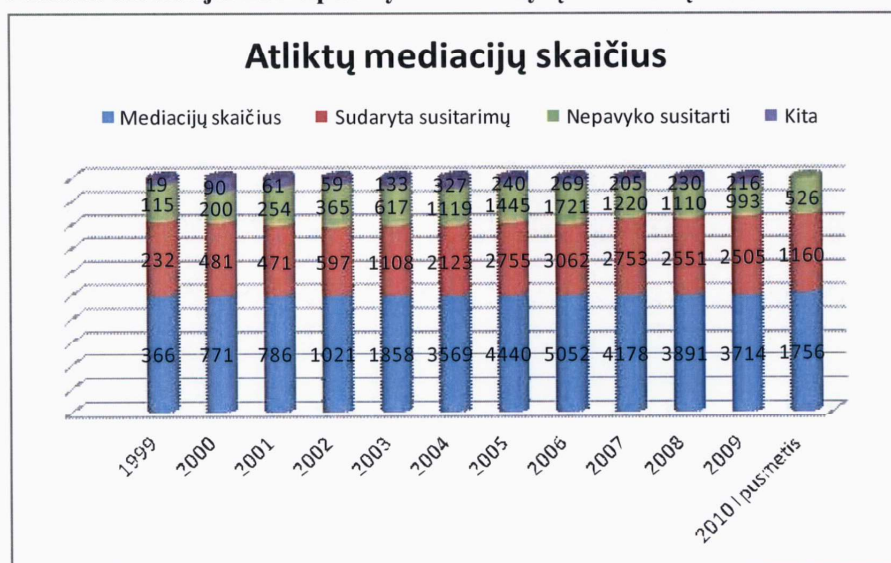
nukentėjusių ir 9 proc. kaltininkų. Apie 23 proc. nukentėjusių pakeitė požiūrį į nusikaltėlių ir net 65 proc. nusikaltėlių pakeitė nuomonę apie aukas.¹⁶¹

Remiantis statistiniais duomenimis didžiąją dalį medijuotų bylų apie 66,5 proc. sudarė įvairaus pobūdžio nusikaltimai nuosavybei.¹⁶²

2012 m. atlikti tyrimai parodė, kad beveik 1 iš 5 baudžiamųjų bylų, kurioje buvo taikyta mediacija, teismų buvo nutrauktos, o apie 2 proc. bylų vietoje laisvės atėmimo bausmių buvo paskirtos baudos.

Taigi nors ir negausūs tyrimų duomenys rodo, kad mediacija gali būti naudinga tiek nukentėjusiajam, tiek ir kaltininkui, tuo pačiu mediacija gali sutrumpinti baudžiamojo persekiojimo procedūras ir būti ekonomiškai efektyvia konflikto, kylančių baudžiamosios teisės srityje, sprendimo primone.

4 lentelė: Mediacijai nukreiptos bylos ir sudarytų susitarimų skaičius¹⁶³

¹⁶¹ Barbara Stańdo-Kawecka, Joanna Deszyńska, *supra note* 142:26

¹⁶² Thoran Hansen, *supra note* 158

¹⁶³ „Postępowania w sprawach karnych w sądach powszechnych zakończone w wyniku postępowania mediacyjnego w latach 1998 - I p.2010“, Ministerstwa Sprawiedliwości, żiūrėta 2018 m. sausio 10 d.

<https://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/statystyki/statystyki-2010/>

4. MEDIACIJOS INSTITUTO TAIKYMO PROBLEMATIKA LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Aktyvi nusikaltimų aukų apsauga yra vienas iš pagrindinių Europos Sąjungos ir jos valstybių narių prioritetų. Kaip nurodoma Europos Tarybos 2011 m. birželio 10 rezoliucijoje Nr. 2011/C187/01 dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano: „Europos Sąjunga sėkmingai sukūrė laisvo judėjimo ir apsigyvenimo erdvę, kurios privalumais piliečiai naudojami vis daugiau keliaudami, studijuodami ir dirbdami kitose, ne savo gyvenamosios vietos, šalyse. Tačiau vidaus sienų panaikinimo ir vis didesnio naudojimosi teisėmis laisvai judėti bei apsigyventi neišvengiama pasekmė – vis didesnis asmenų, tapusių nusikaltimų aukomis ir dalyvaujančių nagrinėjant baudžiamąsias bylas kitoje, ne savo gyvenamosios vietos, valstybėje narėje, skaičius. Todėl reikia imtis konkrečių veiksmų siekiant užtikrinti bendrus būtiniausius nusikaltimų aukų ir jų teisių apsaugos baudžiamosiose bylose standartus visoje Sąjungoje. Tokie veiksmai, kurie gali apimti teisės aktus ir kitas priemones, sustiprins piliečių pasitikėjimą, kad Europos Sąjunga ir jos valstybės narės apsaugos ir užtikrins jų teises.“¹⁶⁴

Nusikaltimų aukų vaidmens klausimas Europos Sąjungos lygiu jau buvo sprendžiamas 2001 m. kovo 15 d. Tarybos pamatiniame sprendime 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose. Tačiau praėjus daugiau kaip dešimčiai metų nuo jo patvirtinimo, atsižvelgiant į Komisijos atliktus tyrimus, susijusius su nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos priemonių įgyvendinimu ir taikymu, atsirado būtinybė peržiūrėti šio pamatinio sprendimo turinį bei jį sugriežtinti, todėl jau 2012 m. spalio 25 d. buvo priimta ES direktyva Nr. 2012/29/ES, kuria siekta padidinti bei suvienodinti nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių asmenų apsaugą baudžiamojo proceso metu visoje Europos Sąjungoje. Minėtoje direktyvoje be kita ko yra nurodoma, kad valstybės narės privalo užtikrinti aukoms galimybę pasinaudoti atkuriamojo teisingumo paslaugomis viso baudžiamojo proceso metu. Pažymėtina, kad įstatymus ir kitus teisės aktus, būtinus ES direktyvos Nr. 2012/29/ES nuostatų laikymuisi, valstybės narės privalėjo priimti iki 2015 m. lapkričio 16 d.

Kokia apimtimi minėtos direktyvos nuostatos įgyvendintos Lietuvos baudžiamojoje justicijoje, tikslinga panagrinėti detaliau.

¹⁶⁴ „Tarybos rezoliucija dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano 2011/C187/01“, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C187/1, žiūrėta 2017 m. gruodžio 10 d.
http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2011.187.01.0001.01.LIT&toc=OJ:C:2011:187:TOC

4.1 Mediacijos instituto diegimo prielaidos

Lietuvoje atkuriamojo teisingumo idėjomis pradėta domėtis XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje XXI a. pradžioje. Pirmieji mediacijos projektai Lietuvoje buvo vykdomi 1998 - 1999 metais - organizuoti specialūs mokymai, kursai, konferencijos, išleista mokomoji metodinė medžiaga, parengta eilė mokslinių publikacijų. Tačiau mokslininkų tyrimai, nevyriausybinų organizacijų pastangos buvo nepakankamos, kad mediacija taptų oficialia aukos ir nusikaltėlio konflikto nagrinėjimo procedūra.¹⁶⁵

2003 m. kovo 20 d. Lietuvos Respublikos Seimui patvirtinus Nacionalinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programą, kurioje buvo pabrėžiama, jog bausmių skyrimo ir vykdymo politika vystoma siekiant sukurti atkuriamojo teisingumo sistemos koncepciją Lietuvoje, siekiant atkurti buvusią padėtį tarp subjektų, kuriuos paveikė nusikaltimas – aukos, nusikaltėlio, visuomenės¹⁶⁶, pradėtos įgyvendinti tam tikros atkuriamojo teisingumo teisėkūros iniciatyvos.

Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimui, Vyriausybė patvirtino Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005-2006 metų įgyvendinimo priemonių planą. Minėto plano 15 priemone buvo siekta išnagrinėti galimybes išplėsti nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio susitaikymo instituto taikymą. Tuo tikslu buvo atliktas tyrimas „Atkuriamasis teisingumas (2006): samprata, tarptautinių dokumentų, rekomendacijų, užsienio valstybių patirties apžvalga, atkuriamojo teisingumo sistemos kūrimo sąlygų analizė ir pasiūlymai dėl jos kūrimo Lietuvoje“. Tyrimo išvadoje konstatuota, kad Lietuvoje tikslinga įdiegti nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediaciją: tokio instituto poreikis identifikuotas tiek tarp potencialių paslaugos gavėjų, tiek tarp naujai parengtų ar rengiamų šios paslaugos teikėjų.¹⁶⁷ Kadangi teisinės atkuriamojo teisingumo modelio įdiegimo prielaidos Lietuvoje yra labai silpnos, todėl šioje srityje būtina imtis priemonių rengiant įstatymų pakeitimus, jų papildymų projektus, taip šalinant teisines kliūtis minėtųjų modelių taikymui baudžiamojoje justicijoje. Tyrimo autorių nuomone, mediacijai diegti yra būtinas atskiras šį procesą reglamentuojantis įstatymas, kuris detalčiai nustatytų mediacijos funkcionavimo principus, bylos, atvejo nagrinėjimo procesą, mediatoriams keliamus reikalavimus, atsakomybę, susitarimo pasirašymo sąlygas, jo kontrolę ir pan. Taip pat siūlomame įstatyme

¹⁶⁵ Rokas Uscila, „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje“, *Teisės problemos* 2, 52 (2006): 1-12.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimas Nr. 1381 „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2017 m. gruodžio 17d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.03398C5173D8>

¹⁶⁷ Laura Ūselė, A. Matijaškaitė, Rokas Uscila „Atkuriamasis teisingumas (2006): samprata, tarptautinių dokumentų rekomendacijų, užsienio valstybių patirties apžvalga, atkuriamojo teisingumo sistemos kūrimo sąlygų analizė ir pasiūlymai dėl jos kūrimo Lietuvoje“, Teisės institutas, Mokslo darbų sąvadas <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Atkuriamasis-teisingumas-2006.pdf>

turėtų būti įtvirtintos specialios nuostatos mediacijai nepilnamečių bylose detalizuoti.¹⁶⁸

Atkuriamojo teisingumo sistemos Lietuvoje koncepcija parengta vykdant Lietuvos Respublikos vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 8 d. nutarimu Nr. 806 patvirtintą Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2007-2009 metų įgyvendinimo priemonių plano 3 priemonę. 2009 m. vasario 25 d. patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 – 2012 metų programos įgyvendinimo priemonėse, buvo numatyta išanalizuoti mediacijos baudžiamosiose bylose instituto tobulinimo ir optimizavimo galimybes bei būdus ir prireikus parengti atitinkamų teisės aktų pakeitimus.¹⁶⁹

2011 m. gruodžio 22 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas, kuriuo nustatoma, jog probacijos vykdymas be kita ko yra grindžiamas atkuriamojo teisingumo principais, t.y. „probacijos vykdymo metu taikomos atkuriamojo pobūdžio priemonės, kuriomis užtikrinamas nukentėjusio asmens ir probuojamojo sutaikinimas ir tarpininkavimas siekiant atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą.“¹⁷⁰

Šešioliktosios Vyriausybės 2012 - 2016 metų programoje bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012–2016 metų programos įgyvendinimo prioritetinėse priemonėse buvo numatyta skatinti ginčų taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtrą ir efektyvumą, išanalizuoti ir įvertinti taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) institutą, skatinti jo plėtrą, didinti jo efektyvumą.

2014 m. atliktas tyrimas „Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje“, skirtas specialiai atkuriamojo teisingumo problematikai aptarti. Jame autoriai pažymėjo, kad Lietuvos baudžiamajame procese taikomuose įstatymuose yra nemažai nuostatų, kurios atspindi vieną ar kitą atkuriamojo teisingumo idėją. Tačiau Lietuvos baudžiamajoje justicijoje nėra nuostatų, kurios leistų realizuoti atkuriamojo teisingumo idėją pilnai, o ne fragmentiškai. Lietuvoje sprendžiant mediacijos baudžiamosiose bylose apimties klausimą svarbu apsispręsti dėl sąlygų, kurioms esant proceso šalys galėtų būti nukreipiamos į mediaciją, bei jas reglamentuoti. Tyrimo autoriai siūlė mediacijos procesą reglamentuoti atskiru įstatymu, tačiau atitinkamas nuorodas į mediacijos procesą įtvirtinant tiek Baudžiamajame kodekse, tiek Baudžiamojo proceso kodekse.¹⁷¹

2015 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras patvirtino

¹⁶⁸Laura Ūselė, A. Matijaškaitė, Rokas Uscila, *supra note* 167

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 198 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2017 m. gruodžio 16 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.58398896D322>

¹⁷⁰ „Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2017 m. gruodžio 16 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.58398896D322/WZKJWFxpUL>

¹⁷¹ Ilona Michailovič, Skirmantas Bikelis, Algimantas Čepas, Margarita Dobrynina, Rimantas Simaitis, Darius Šneideris, Laura Ūselė, Judita Venckevičienė „Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje (2014)“ Teisės institutas, Mokslo darbų sąvadas <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Atkuriamasis-teisingumas-20014.pdf>

Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepciją, kuri apėmė mediacijos instituto analizę ir taikymo galimybes civilinėje, administracinėje ir baudžiamajoje teisėje. Koncepcijoje be kita ko buvo siūloma skatinti taikinamojo tarpininkavimo plėtrą baudžiamajame procese ir pirmiausia įtvirtinti nukentėjusiojo ir kaltininko mediaciją, taip pat reguliuojant atvejus, kas atstovauja juridiniams asmenims, valstybei, kai žala padaroma šiems subjektams. Vėliau, įvertinus taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) veikimą baudžiamajame procese, galėtų būti svarstomas kitų atkuriamojo teisingumo formų taikymas baudžiamajame procese. Buvo siūloma numatyti privalomą mediaciją bylose, nagrinėjamos privatus kaltinimo tvarka (Baudžiamajo proceso kodekso (toliau – BPK) 413 straipsnis. Pažymėtina, kad 2017 m. spalio 1 d. įsigaliojo BPK pataisos, kuriomis privatus kaltinimo institutas baudžiamajame procese buvo panaikintas). Kitose baudžiamosiose bylose taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) siūloma leisti taikyti tik esant visoms šioms privalomoms sąlygoms: nukentėjusiojo ir įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo sutikimui; aiškioms nusikalstamos veikos aplinkybėms; kaltininko kaltės pripažinimui. Mediacijos galimybę taip pat buvo siūlyta numatyti ir po nuosprendžio priėmimo.¹⁷²

2015 m. birželio 23 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymo pakeitimas, pagal kurį nuteistųjų socialinė rehabilitacija grindžiama nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizikos valdymu ir atkuriamojo teisingumo įgyvendinimu (137 straipsnio 1 dalis), o vienas iš socialinės rehabilitacijos tikslų - užtikrinti nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, nukentėjusio asmens ir nuteistojo sutaikinimą (137 straipsnio 2 dalies 3 punktas).¹⁷³ Šios įstatymo pataisos sudarė galimybę mediaciją taikyti bausmės vykdymo metu.

4.2 Mediacijos instituto elementai baudžiamajoje teisėje

Analizuojant Lietuvos baudžiamajo teisinio reguliavimo nuostatas, keliose iš jų yra aptinkami atkuriamojo teisingumo elementai. Visų pirma paminėtinas BK 38 straipsnis. Minėtame straipsnyje numatytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui susitaikius su nukentėjusiu asmeniu apima tris svarbius atkuriamojo teisingumo elementus: žalos atlyginimą, nukentėjusiojo sutikimą, kad jį tenkina kaltininko pastangos sureguliuoti konfliktą, ir kad jis neprieštarauja represinio poveikio kaltininkui švelninimui ir pačiam represinio poveikio švelninimui nutraukiant baudžiamąjį kaltininko persekiojimą (tiesa, su

¹⁷²Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. IR-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2018 m. sausio 20 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b84a2a305d3b11e589fccd6fa118e11c>

¹⁷³„Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2018 m. sausio 5 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9d6449a024a411e5b336e9064144f02a>

bandomuoju 1 metų laikotarpiu arba iki bus visiškai atlyginta žala).¹⁷⁴ Tačiau kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo institutas baudžiamojoje justicijoje nepasiekia tikrų mediacijos tikslų, kadangi nėra nešališko tarpininko, sprendžiančio konfliktą, kilusį tarp kaltininko ir nukentėjusiojo.¹⁷⁵

BK 93 straipsnyje tik vienas iš trijų alternatyvių pagrindų atleisti pirmą kartą nusikaltusį nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės turi ryškesnių atkuriamojo teisingumo elementų. BK 93 straipsnio 1 dalies 1 punkte yra numatytas reikalavimas, kad nepilnametis atsiprašytų kaltininko, tačiau, nukentėjusiojo sutikimo dėl kaltininko baudžiamojo persekiojimo nutraukimo nereikia. Reikalavimas atlyginti žalą taip pat yra švelnesnis, nes reikalaujama atlyginti tik turtinę žalą. Nebuvimas sąlygos atlyginti neturtinę žalą ar sutarti dėl jos atlyginimo galutinai atima iš nukentėjusiojo svertus daryti įtaką pirmą kartą nusikaltusio nepilnamečio galimybėms būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės šio straipsnio pagrindu, nes neturtinės žalos dydis, skirtingai nuo turtinės žalos dydžio, kuris turi būti pagrįstas dokumentais, nemažai priklauso nuo paties nukentėjusiojo vertinimo, o galutinis dydis, tenkinantis nukentėjusįjį, gali būti kaltininko bei nukentėjusiojo derybų objektas.¹⁷⁶

Atkuriamojo teisingumo požymių galima įžvelgti ir vadinamojo privačiai viešo kaltinimo reguliavimo nuostatose - BPK 167 straipsnyje. Šiuo atveju nukentėjusysis turi teisę spręsti (paduodamas skundą ar jo nepaduodamas), ar dėl tam tikrų nusikalstamų veikų padarymo kilęs konfliktas su kaltininku turėtų būti sprendžiamas pradedant ir vykdant baudžiamąjį procesą. Įstatymas nukentėjusiajam suteikia neribotą diskreciją sprendžiant, ar paduoti skundą dėl privačiai viešo proceso nusikalstamų veikų (išskyrus smurto artimoje aplinkoje atvejus). Tai kaltininkui ir nukentėjusiajam atveria galimybes patiems spręsti dėl nusikalstamos veikos padarymo kilusias problemas (įskaitant ir turtinės bei neturtinės žalos atlyginimą) be baudžiamojo persekiojimo pareigūnų įsikišimo. Aukai nusprendus į nusikalstamos veikos sukeltų problemų sprendimą neįtraukti baudžiamosios justicijos sistemos, tačiau tokiam sprendimui nepasiteisinus, ji gali vėliau vis tiek paduoti skundą ir pradėti baudžiamąjį procesą, kuris toliau vyks bendra tvarka. Kita vertus, įstatymas nenumato galimybės, padavus skundą, jį atsiimti ir tokiu būdu nutraukti baudžiamąjį procesą, jeigu baudžiamojo proceso metu šalys savarankiškai pasiekia abi puses tenkinantį problemų sprendimą.¹⁷⁷

¹⁷⁴ „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2018 m sausio 5 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9d6449a024a411e5b336e9064144f02a>

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtos koncepcijos patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2018 m. sausio 20 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b84a2a305d3b11e589fccd6fa118e11c>

¹⁷⁶ Ilona Michailovič ir kt., *supra note 4*: 185-186

¹⁷⁷ *Ibid.*

Nė vienas iš aukščiau įvardintų institutų nenumato vieno iš esminių mediacijos elemento – nešališko tarpininkavimo (taikinimo) specialisto, padedančio ginčo šalims taikiai išspręsti problemas, kilusias dėl nusikalstamos veikos įvykdymo, todėl darytina išvada, kad šiuo metu Lietuvos baudžiamojoje teisėje taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) nėra sureguliuotas. Egzistuoja tik institutai, kuriuose yra aptinkama tam tikrų mediacijos elementų.

4.3 Mediacija penitencinėje teisėje

Pagrindinis tikslas, keliamas atkuriamajam teisingumui, yra normalizuoti, stabilizuoti konflikto dalyvių santykius, taip pat išsiaiškinti įvykio aplinkybes, kurios galbūt nebuvo atskleistos teisėsaugos institucijų, atskleisti žmonių emocinius poreikius, sudaryti galimybę atlyginti žalą.¹⁷⁸

ES rekomendacijoje teigiama, kad tiek įstatymą pažeidęs asmuo, tiek nukentėjęs turi teisę pasinaudoti mediacija bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje.¹⁷⁹ Sudarant sąlygas konfliktą dėl nusikalstamos veikos spręsti bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje, konflikto šalims paliekama galimybė apsispręsti kada jie yra pasiruošę konfliktą spręsti mediacijos būdu.¹⁸⁰

Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 4 straipsnio 5 punkte vienu iš principų, kuriais grindžiamas probacijos vykdymas, įvardijamas atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo principas, t.y. probacijos vykdymo metu taikomos atkuriamojo pobūdžio priemonės, kuriomis užtikrinamas nukentėjusio asmens ir probuojamojo sutaikinimas ir tarpininkavimas siekiant atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą. Atkuriamojo pobūdžio priemonių taikymas siekiant sutaikyti probuojamąjį ir nukentėjusįjį ir atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą yra įvardijamas kaip viena iš probuojamojo resocializacijos formų (18 straipsnio 8 punktas).¹⁸¹

2015 m. birželio 23 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymo pakeitimas, kuriame nurodoma, kad nuteistųjų socialinė rehabilitacija grindžiama nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizikos valdymu ir atkuriamojo teisingumo įgyvendinimu (137 straipsnio 1 dalis), o vienas iš socialinės rehabilitacijos tikslų - užtikrinti nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, nukentėjusio asmens ir nuteistojo sutaikinimą (137 straipsnio 2 dalies 3 punktas).¹⁸²

¹⁷⁸ Rokas Uscila „Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje“, *Pedagogika* 103 (2011): 96

¹⁷⁹ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 15 d. rekomendacija Nr. R (99) 19 „Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ „Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2017 m. gruodžio 16 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.58398896D322/WZKJWFxpUL>

¹⁸² „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2018 m. sausio 5 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9d6449a024a411e5b336e9064144f02>

2017 m. gruodžio 8 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos direktorius patvirtino Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklės, nustatančias taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) principus, taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) proceso organizavimo ir vykdymo probacijos tarnybose tvarką bei taikinimo tarpininkų kompetenciją, teises, pareigas ir atsakomybę.¹⁸³

Taigi, teisinės prielaidos mediacijos instituto atsiradimui ir taikymui Lietuvoje buvo suformuotos teisės aktuose, reglamentuojančiuose bausmių vykdymą, o ne Baudžiamajame ar Baudžiamojo proceso kodeksuose. Kaip teigia Lietuvos teisės instituto mokslininkai, nėra nustatyta, kuri mediacijos reguliavimo forma praktikoje yra efektyviausia, tai priklauso nuo pačios valstybės.¹⁸⁴

R. Uscila, analizavęs atkuriamąjį teisingumą penitencinėje sistemoje, teigia, kad atkuriamojo teisingumo koncepcija numato, kad reikia palaikyti ir stiprinti ryšius tarp įstatymą pažeidusio asmens ir bendruomenės, išspręsti konfliktą tarp pažeidėjo ir nukentėjusiojo, sudaryti sąlygas žalos atlyginimui, nuostolių kompensavimui ir pan. Užsienio valstybių praktika rodo, kad atkuriamasis teisingumas efektyviai taikomas nepriklausomai nuo baudžiamojo proceso stadijos. Ši praktika gali būti efektyvi tiek įsigaliojus teismo nuosprendžiui ir įstatymą pažeidusiam asmeniui paskyrus bausmę, tiek ir jį įkalinus.¹⁸⁵

Pirmųjų mediacijos projektų Lietuvoje įgyvendinimas susijęs su 2011 m. balandžio 5 d. Lietuvos Respublikos ir Norvegijos Karalystės pasirašyto susitarimo memorandumo dėl 2009 m. – 2014 m. Norvegijos finansinio mechanizmo įgyvendinimo. Šio Norvegijos finansinio mechanizmo lėšomis buvo finansuojamos programos Nr. LT 14 „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“, kurių tikslas – vadovaujantis tarptautiniais žmogaus teisių užtikrinimo standartais pagerinti Lietuvos bausmių vykdymo sistemą. Programai įgyvendinti buvo skirta 31,3 mln. litų parama, iš kurių 85 proc. (26,6 mln. Lt) sudarė Norvegijos finansinio mechanizmo lėšos ir 15 proc. (4,7 mln. Lt) Lietuvos Respublikos finansavimo lėšos.¹⁸⁶

Pirma reali praktinė iniciatyva įtvirtinti mediaciją Lietuvos baudžiamojoje justicijoje buvo pradėta įgyvendinti 2014 metais, kuomet nuo 2014 m. spalio mėn. iki 2016 m. balandžio mėn. buvo vykdomas vienas iš šešių „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ programos projektų „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“. Programos metu buvo sukurtas ir įdiegtas mediacijos modelis, suformuluoti teisiniai mediacijos taikymo probacijos

¹⁸³ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2017 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. V-532 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklių patvirtinimo“, TAR, Žiūrėta 2018 m. sausio 20 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/080e81b0dbed11e7910a89ac20768b0f>

¹⁸⁴ Renata Giedrytė – Mačiulienė, *supra note* 5:73

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ „Mediacija jau Lietuvoje“, Vilniaus apygardos probacijos tarnyba, 2018 m. vasario 2 d. <http://www.kaldep.lt/lt/vapt/mediacija.html>

tarnybose pagrindai, parengta speciali mediatorių rengimo programa, apmokyti 81 darbuotojai – 67 probacijos tarnybų pareigūnai bei 14 specialiai atrinkti kandidatai, kurie vėliau buvo įdarbinti kaip mediatoriai.¹⁸⁷

MIPT projekto įgyvendinimo laikotarpiu, mediatoriai visoje šalyje gavo 1 957 paklausimus dėl mediacijos paslaugų, atliko 1 010 mediacijos atvejų, iš kurių net 891 atvejis buvo sėkmingas, t. y. baigėsi abipusiais susitarimais. Apie 60 proc. (597) visų atvejų buvo tariamasi dėl žalos atlyginimo, apie trečdalį atliktų mediacijų (338) sudarė smurto artimoje aplinkoje atvejai. Didžiąją dalį (apie 90 proc.) visų mediacijos atvejų sudarė probacijos tarnybų pareigūnų nukreipti atvejai.¹⁸⁸

MIPT projekto metu buvo atliktas žvalgybinis tyrimas, kurio metu apie mediacijos proceso naudą, mediacijos metu pasiekto susitarimo vertinimą, mediatoriaus darbą bei profesionalumą buvo apklaustos mediacijose dalyvavusios ginčo šalys – nukentėjusieji bei nuteistieji.

Kaip parodė mediacijose dalyvavusių šalių (51,7 proc. užpildžiusių anketas) atsakymai, 39,2 proc. asmenų susitikimą su kita šalimi (dalyvavimą mediacijoje) įvardijo kaip naudingą, 36,7 proc. – apibūdino kaip labai naudingą, 23,3 proc. negalėjo pasakyti, ar susitikimas jiems buvo naudingas ar nenaudingas, 0,8 proc. įvardijo kaip nenaudingą / labai nenaudingą. Pažymėtina, kad įstatymą pažeidę asmenys dažniau įvardijo susitikimą kaip naudingą / labai naudingą (79 proc.) lyginant su nukentėjusiais asmenimis (72,4 proc.).¹⁸⁹ Esminiais mediacijos privalumais tyrimo dalyviai įvardino galimybę aktyviai siūlyti konflikto sprendimo variantus (pasirinkta 39 kartus) bei galimybę išsakyti savo mintis ir jausmus (pasirinkta 34 kartus).¹⁹⁰ Taigi iš MIPT projekto rezultatų galima matyti, kad ginčo šalims yra svarbu turėti galimybę patiems nuspręsti ir susitarti dėl žalos atlyginimo, jos būdų, terminų ir pan., taip pat ne mažiau svabus ginčo šalims yra ir emocinis (psichologinis) aspektas.

Kaip matyti iš MIPT projekto apklausos, šalys, paklaustos, kaip vertina mediacijos metu pasiektą susitarimą, dažniausiai atsakė, kad gerai (45,8 proc.) arba labai gerai (36,7 proc.). Nei gerai, nei blogai arba nežinojo kaip vertinti pasiektą susitarimą nurodė 13,3 proc. asmenų. Blogai / labai blogai pasiektą susitarimą įvertino 1,7 proc. asmenų. Įstatymą pažeidę asmenys buvo linkę geriau vertinti pasiektą susitarimą nei nukentėjusieji (85,5 proc. lyginant su 79,3 proc.). Galima manyti, kad tokiu atveju dalyvavimas mediacijoje yra naudingesnis įstatymą pažeidusiam asmeniui, pavyzdžiui probuojamasis gali susitarti dėl jam palankių žalos atlyginimo terminų, įmokų dydžių ir pan. Tačiau kaip teigia tyrimo autorė, tokia nuostata

¹⁸⁷ „Nauja tendencija Lietuvoje: užkasus karo kirvius konfliktai sprendžiami taikiai“, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2018 m. sausio 16 d. <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/2452>

¹⁸⁸ Renata Giedrytė – Mačiulienė *supra note* 5:77

¹⁸⁹ *Ibid.*, 78

vadovautis būtų klaidinga. Mediacija po nuosprendžio priėmimo – tai greičiau galutinis konflikto išsprendimas, siekis išvengti kontakto su antstoliais stengiantis su kita šalimi susitarti dėl žalos atlyginimo galimybių, terminų ir pan. Kalbant iš aukos perspektyvos, paskelbtas teismo nuosprendis negarantuoja, kad konfliktas yra išspręstas ar žala bus atlyginta. Dar 2005 m. R. Uscila atlikęs tyrimą teisėsaugos institucijose padarė išvadą, kad net konstatavus nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymą pagal BK 38 straipsnį, teisėsaugos institucijų pareigūnams nepavyksta išspręsti šalių konflikto. 64 proc. teisėsaugos pareigūnų atsakė, kad konfliktas dėl nusikalstamos veikos išsprendžiamas tik iš dalies, o 23 proc. – kad apskritai nėra išsprendžiamas. Tokiu būdu atkuriamasis teisingumas po nuosprendžio priėmimo gali kompensuoti teisminės sistemos, kuri neretais atvejais yra atitolusi nuo šalių poreikių ir jų konflikto nagrinėjimo, trūkumus. Be to, egzistuoja tokių atvejų, kuomet mediacija negalėjo būti pasiūlyta iki teismo nuosprendžio priėmimo, pavyzdžiui, dėl antrinės viktimizacijos rizikos. Taigi, nėra pagrindo atsisakyti atkuriamojo teisingumo kaip atsako į nusikalstamas veikas ir nėra pagrindo manyti, kad tai yra kaltininko padėtį švelninanti priemonė.¹⁹¹

Ar šalims buvo naudinga dalyvauti mediacijoje, taip pat galima spręsti iš gautų atsakymų į klausimus, ar tyrime dalyvavę asmenys kitą kartą sutiktų spręsti konfliktą mediacijos būdu, ar rekomenduotų kitiems (giminėms, pažįstamiems) pasinaudoti mediacija sprendžiant konfliktus. Daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių asmenų (58,3 proc.) nurodė, kad greičiau sutiktų nei nesutiktų kitą kartą spręsti konfliktą mediacijos būdu, trečdalis asmenų pažymėjo, kad priklausytų nuo paties konflikto pobūdžio, 4,2 proc. – greičiau nesutiktų. Panašūs atsakymai buvo fiksuojami ir kalbant apie tai, ar rekomenduotų kitiems (giminėms, pažįstamiems) konfliktus spręsti pasitelkus mediaciją: greičiau taip nurodė 60 proc., priklausomai nuo konflikto pobūdžio – 31,7 proc., greičiau ne – 2,5 proc. tyrimo dalyvių.¹⁹²

Taigi vertinant MIPT projekto rezultatus, pabrėžtinai teigiamas mediacijos proceso įvertinimas. Mediacijos procesuose buvo sėkmingai sprendžiami konfliktai, tariamasi dėl žalos atlyginimo. Principai, kuriais vadovaujantis vykdoma mediacija, nulemia tai, kad šalys lieka patenkintos, turėdamos galimybę pačios spręsti konfliktą ir siūlyti jo sprendimo variantus bei turėdamos galimybę mediacijos procese išsakyti savo mintis ir jausmus.

Remiantis kitų valstybių pavyzdžiais, mediacija probacijos tarnybose gali plėtotis, tačiau teisinio reguliavimo pakeitimai yra būtini tam, kad mediacija vaidintų ne tik fragmentinį vaidmenį visose baudžiamojo proceso stadijose, o taptų stipria baudžiamojo proceso dalimi ir atsvara tradiciniam baudžiamajam atsakui.¹⁹³

---

¹⁹⁰ Renata Giedrytė – Mačiulienė supra note 5:78

¹⁹¹ *Ibid.*, 79-80

¹⁹² *Ibid.*, 80-81

¹⁹³ *Ibid.*, 83

4. 4 Empirinis tyrimas

4.4.1 Empirinio tyrimo tikslas ir uždaviniai

Empirinio tyrimo tikslas - įvertinti Lietuvos teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų, kuriems yra pavestos vykdyti valstybinės teisėsaugos funkcijos (toliau – teisėsaugos institucijose dirbantys asmenys), požiūrį į asmens, nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos ir nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens mediacijos institutą, jo taikymo bei įdiegimo galimybes Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisėsaugos institucijomis darbe yra įvardijamos šios institucijos: bendrosios kompetencijos teismai, Lietuvos Respublikos prokuratūra ir jos struktūriniai padaliniai bei Lietuvos policija.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

- Nustatyti Lietuvos teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų turimas žinias apie mediacijos institutą.
- Įvertinti Lietuvos teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų požiūrį į mediaciją ir jos daromą poveikį.
- Nustatyti mediacijos taikymo galimybes.
- Įvertinti teisinio reglamentavimo būtinumą.

4.4.2 Empirinio tyrimo metodologija

Empirinio tyrimo uždaviniams pasiekti buvo pasirinktas kiekybinis tyrimo metodas. Kiekybinis tyrimas pasirinktas todėl, kad šis tyrimo tipas siekia objektyvaus ir nešališko požiūrio į tyrimo dalyvius ir jų aplinką¹⁹⁴, suteikia galimybę gauti naujų sociologinių žinių bei tiksliau nagrinėti statistinius ir dinامينius dėsningumus, taip pat šio tyrimo metu nesudėtinga valdyti didelius duomenų kiekius.¹⁹⁵ Kiekybiniam tyrimui būdingas siekis ieškoti išorinių reiškinio požymių, išgaunant įvairius dydžius išreikštus skaičiais, kurie vėliau gali būti pateikiami lentelių, grafikų ar diagramų forma. Taip pat kiekybinis tyrimas siekia statistiškai pagrįsti objekto esminius požymius, reiškinų priežastinius ryšius, jų funkcionavimo veiksmus.¹⁹⁶

Aliekant empirinį tyrimą buvo naudotas vienas iš labiausiai taikomų kiekybinio tyrimo metodų – anketinė apklausa. Tai vienas populiariausių sociologinio tyrimo metodų, kurio pagalba galima gauti daugybę informacijos. Šis metodas paprastai taikomas kai tyrimo dalykas

¹⁹⁴ Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (Šiauliai: Liucijus, 2005): 273

¹⁹⁵ Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimo metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003): 357

¹⁹⁶ Julija Melnikova „Paskaitų kursas. Kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai“, 2017 m. birželio 2 d. EPAL Elektroninė platforma suaugusiųjų mokymosi Europoje, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 16 d. <https://ec.europa.eu/epale/en/node/36444>

yra visuomeninės arba individualios sąmonės elementai: poreikiai, interesai, motyvacija, nuotaikos, vertybės, įsitikinimai ir t.t.¹⁹⁷ Anketiniu apklausos metodu nesiekama rasti naujų mokslui nežinomų išvadų. Jo paskirtis – verifikuoti teiginius, patvirtinti įvairias intuityvias idėjas apie žmogaus elgesį, požiūrį, tarpusavio santykius.¹⁹⁸ Anketinės apklausos metodas numato duomenų rinkimą naudojant anketos blanką, kuriame suformuluoti ir tam tikra tvarka išdėstyti klausimai, kuriais paprastai siekiama išsiaiškinti apklausiamojo nuomonę apie elgesio motyvus, vertybines orientacijas, kasdieninės veiklos veiksnius, požiūrį į aplinką ir kt.¹⁹⁹ Tyrimo atlikimui pasirinkta anoniminė „on-line“ anketinė apklausa. Internetinė apklausa socialinių mokslų empiriniuose tyrimuose yra pakankamai naujas, tačiau sparčiai populiarėjantis tyrimo metodas. Šis metodas nereikalauja didelių finansinių ir laiko sąnaudų, o anketų grįžtamumo lygis yra santykinai aukštas.²⁰⁰ Respondentų pasiekiamumas naudojant šį metodą priklauso nuo tiriamųjų specifikos. Apklausa dažniausiai atliekama naudojantis komunikacinėmis priemonėmis, o tiksliau – naudojami „on-line“ arba internetu tiesiogiai prieinami klausimynai, kuriuos reikia užpildyti prisijungus prie konkretaus puslapio pagal gautą nuorodą. Duomenys tokiu atveju iš karto kaupiami tam tikroje skaičiuoklėje, kurioje galima atlikti duomenų statistinio apdorojimo veiksmus.

Empirinio tyrimo įgyvendinimui sudarytas tyrimo instrumentas – anoniminė, struktūruota, pusiau uždara anketa, kuri pateikiama priede. Pagrindinis anketos uždavinys – užtikrinti tinkamą bendravimą tarp apklausos atlikėjo ir respondento, todėl joje turi būti suformuluoti specifiniai klausimai, į kuriuos respondentas turės ir galės atsakyti. Anketa taip pat turi motyvuoti ir paskatinti respondento įsitraukimą į interviu, bendradarbiavimą ir dalyvavimą iki pat apklausos pabaigos.²⁰¹ Ruošiantis tyrimui buvo atliktas pilotažinis tyrimas, kurio pagalba buvo nustatyta, jog aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas, teisėsaugos institucijose dirbantiems asmenims dar nėra gerai žinomas, todėl buvo parengti nesudėtingi, nereikalaujantys gilios analizės klausimai, atsakymai į kuriuos padėtų nustatyti respondentų požiūrį į tyrimo problemą. Pilotažinio tyrimo metu taip pat įsitikinta, kad respondentai gerai supranta anketos klausimus ir atsakymus.

Anketoje respondentams buvo pateikti 22 klausimai, suskirstyti į 5 grupes:

- Pirmąją klausimų grupę sudaro klausimai, atskleidžiantys respondentų turimas

¹⁹⁷ „Apklausų duomenų analizė“. Lietuvos HSM duomenų archyvas, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 20 d.

http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/seminaras_20110129/sem0129.html&course_file=sem0129_1_1.html

¹⁹⁸ Julija Melnikova, *supra note* 196

¹⁹⁹ *Ibid.*

²⁰⁰ „Apklausų duomenų analizė“. Lietuvos HSM duomenų archyvas, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 20 d.

http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/seminaras_20110129/sem0129.html&course_file=sem0129_1_1.html

²⁰¹ Vytautas Dikčius, *Anketos sudarymo principai* (Vilnius, 2011)

http://www.evaf.vu.lt/dokumentai/katedros/Rinkodaros_katedra/Medziaga_studentams/Anketos_sudarymo_principai

žinias apie mediacijos institutą ir jo vertinimą (1 ir 2 klausimai). Tai uždaro tipo klausimai.

- Antroji klausimų grupė – klausimai, kuriais siekta nustatyti respondentų požiūrį į aukos ir nusikaltėlio mediacijos teikiamą naudą (3 – 6 klausimai). Ši dalis sudaryta iš pusiau uždaro tipo klausimų.

- Trečioji klausimų grupė skirta išsiaiškinti respondentų požiūrį į aukos ir nusikaltėlio mediacijos taikymo įpatumus (7 – 15 klausimai). Šią dalį sudaro 1 uždaras ir 8 pusiau uždari klausimai.

- Ketvirtąją klausimų grupę sudaro klausimai, skirti įvertinti respondentų požiūrį į aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybę Lietuvos baudžiamojoje teisėje (16 – 18 klausimai). Ši dalis sudaryta iš 1 uždaro ir 2 pusiau uždaru tipo klausimų.

- Penktąją klausimų dalį sudaro klausimai skirti išsiaiškinti respondentų demografinius duomenis (19 – 22 klausimai). Tai uždari klausimai.

Šio empirinio tyrimo tikslinė grupė – Lietuvos teisėsaugos institucijose – teismuose, prokuratūroje ir policijoje dirbantys asmenys, kuriems yra pavestos valstybinės teisėsaugos funkcijos. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2017 metais teismuose dirbo 769 teisėjai, 672 prokurorai ir 8231 policijos pareigūnas. Atsižvelgiant į Lietuvos statistikos departamento duomenis, empirinio tyrimo generalinę aibę sudaro 9672 teisėsaugos institucijose dirbantys asmenys, vykdantys pavestas valstybines teisėsaugos funkcijas.

K. Kardelis nurodo, jog tais atvejais kai generalinė aibė yra baigtinė ir atliekami kiekybiniai matavimai, atvejų skaičius apskaičiuojamas taikant šią formulę:²⁰²

$$n = \frac{z^2 * S^2}{\Delta^2 + \frac{z^2 * S^2}{N}}$$

kur n – atvejų skaičius atrankinėje grupėje.

N – yra visos populiacijos tūris, kuris šiame tyrime yra 9672.

z – koeficientas, surandamas iš Stjuento paskirstymo lentelių ir kuris pasirenkamas pagal tai, kokį patikimumą norime gauti. Moksliniame darbe paprastai pasikliaujama 95 proc. patikimumu ($p = 0,05$), $z = 1,96$ ²⁰³, todėl šiame tyrime taip pat bus taikomas 95 proc. patikimumas, taigi $z = 1,96$.

Δ – leistinas netikslumas, t. y. skirtumas tarp atrankinės grupės ir generalinės visumos vidurkio, kuris pasirenkamas laisvai atsižvelgiant į duomenų tikslumui keliamus reikalavimus.²⁰⁴ Šiuo atveju $\Delta = 6$ proc.

S – imties vidutinis kvadratinis nuokrypis, kuris apskaičiuojamas pagal formulę:

$$S = \sqrt{\% * (100 - \%)},$$

Kokybinis rodiklis % yra 35. Šis rodiklis nustatytas atlikus pilotinį tyrimą - pagal respondentų atsakymų skaičių, pateiktą esminiam pilotažinio tyrimo anketos klausimui (35 proc. respondentų nežinojo kas yra aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas).

Nustatytas imties vidutinis kvadratinis nuokrypis yra:

$$S = \sqrt{35 * (100 - 35)} = 47,7$$

$$\text{Taigi, imties tūris yra: } n = \frac{z^2 * S^2}{\Delta^2 + \frac{z^2 * S^2}{N}} = \frac{1,96^2 * 47,7^2}{6^2 + \frac{1,96^2 * 47,7^2}{9672}} = 237$$

Atliktus skaičiavimus nustatyta, kad kiekybiniam tyrimui atlikti yra reikalinga apklausti 237 teisėsaugos institucijose dirbančius asmenis, vykdančius pavestas valstybines teisėsaugos funkcijas.

Respondentų grupei pasirinkti buvo naudojamas vienas iš tikimybinių tiriamųjų grupių pasirinkimo būdų – sisteminis arba mechaninis. Taikant šį būdą iš populiacijos sąrašo tiriamieji parenkami ne atsitiktinai, bet pagal tam tikrą sistemą.²⁰⁵ Formuojant empirinio tyrimo tiriamųjų grupę, iš generalinės aibės sąrašo buvo pasirenkamas kas 20 asmuo.

Anketinės respondentų apklausos duomenims apibendrinti naudotas statistinis duomenų apdorojimo instrumentas. Kiekybiniams tyrimams apdoroti naudota Microsoft Excel 2010 programa. Rezultatai pateikiami diagramomis, kad glaustai ir vaizdžiai atskleistų gautus duomenis.

4.4.3 Empirinio tyrimo eigos ir rezultatų aprašymas

Ruošiantis empiriniam tyrimui, 2018 m. kovo - balandžio mėn. atliktas pilotinis tyrimas, kuriuo buvo siekiama įvertinti teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų turimas žinias apie aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutą bei patikrinti empiriniam tyrimui parengtus anketos klausimus.

Empirinis tyrimas buvo atliekamas 2018 metų spalio 1 – 31 dienomis. Tyrimo respondentais buvo pasirinkti teisėsaugos institucijose dirbantys asmenys, kuriems yra pavestos vykdyti valstybinės teisėsaugos funkcijos – teisėjai, prokurorai ir policijos pareigūnai.

Specializuotame „on-line“ apklausų portale www.apklausa.lt buvo suformuota struktūruota, iš 22 klausimų sudaryta, anoniminė anketa.

Respondentai dalyvauti apklausoje buvo kviečiami elektroniniais laiškais, kuriuose buvo pateikta aktyvi nuoroda į anketą: <https://apklausa.lt/f/nusikaltimo-aukos-ir-nusikalstama->

²⁰⁴ Kęstutis Kardelis *supra note* 194:313

²⁰⁵ *Ibid.*, 324

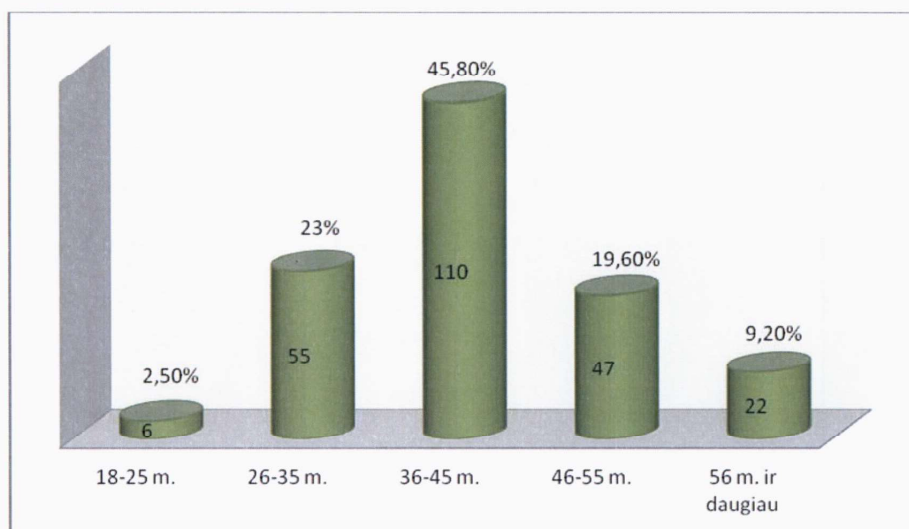
[veika-ivykdziusio-asmens-mediacijos-idiegim-v9j41at.fullpage](#). Paspaudus aktyvią nuorodą, respondentai būdavo nukreipiami į apklausų portale esančią anketą, kur ją ir turėjo užpildyti.

Įvertinus tai, kad galimai ne visi respondentai, gavę pakvietimus dalyvauti apklausoje, norės ir turės galimybę atsakyti į anketos klausimus, kvietimai dalyvauti apklausoje buvo išsiųsti 300 respondentų. Anketas užpildė 240 respondentų.

Pristatant respondentų socio - demografines charakteristikas pažymėtina, kad didesnę dalį apklausoje dalyvavusių respondentų sudarė vyrai - 52,9 proc., moterys sudarė likusią 47,1 proc. visų respondentų dalį.

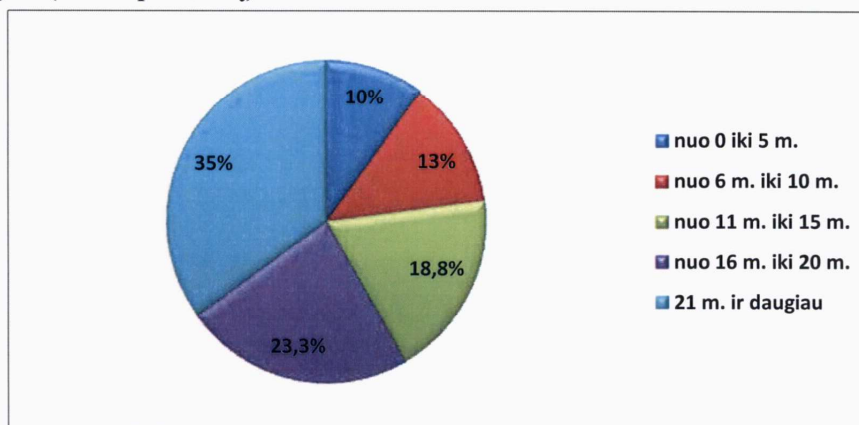
Beveik pusę respondentų (45,8 proc.) sudarė 36 – 45 m. amžiaus asmenys. Išsamus respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes pateikiamas 5 lentelėje.

5 lentelė: Respondentų pasiskirstymas amžiaus grupėse (240 respondentų)

Didesniąją dalį apklausoje dalyvavusių respondentų sudarė asmenys, teisėsaugos institucijose dirbantys 21 ir daugiau metų (35 proc.), tuo tarpu asmenys, turintys iki 6 metų darbinę patirtį teisėsaugos institucijose sudarė tik 10 proc. visų respondentų. Respondentų pasiskirstymas atsižvelgiant į darbinę patirtį teisėsaugos institucijose pateiktas 6 lentelėje.

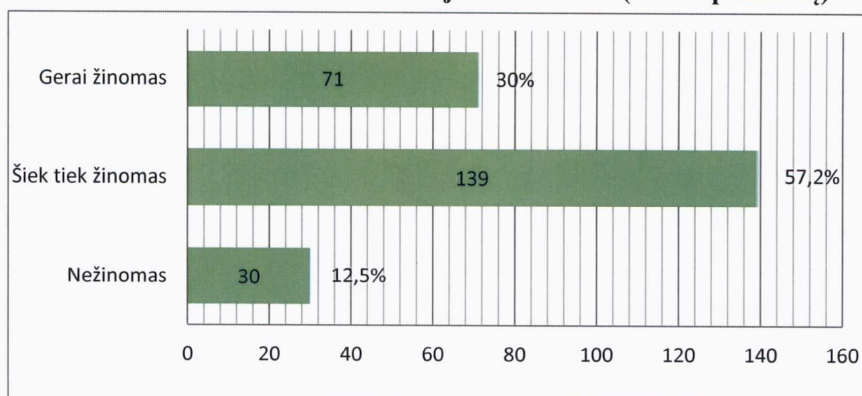
6 lentelė: Respondentų pasiskirstymas pagal darbinę patirtį įgytą teisėsaugos institucijose (240 respondentų)

Tyrimo pradžioje buvo siekiama įvertinti respondentų turimas žinias apie nusikaltimo aukos ir nusikaltusio asmens mediacijos institutą bei jo vertinimą. Gauti rezultatai rodo, kad tik 30 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų gerai žino kas yra aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas, o 12 proc. respondentų apie šį teisinį institutą iki šiol nėra nieko girdėję. Svarbu pažymėti, kad lyginant šio empirinio tyrimo rezultatus su daugiau nei prieš pusę metų atlikto pilotinio tyrimo duomenimis yra pastebimas teigiamas poslinkis mediacijos instituto žinomumo srityje. Pilotinio tyrimo metu surinkti duomenys atskleidė, kad aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas, pilotinio tyrimo vykdymo metu, buvo nežinomas daugiau nei 35 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų. Akivaizdu, kad nepakankama atkuriamojo teisingumo idėjų sklaida ir nepakankamas šių programų viešinimas, įtakoja mediacijos instituto žinomumą teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų tarpe.

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad empiriniame tyrime dalyvavusiems respondentams dar trūksta nuodugnesnių žinių apie šį institutą, kadangi beveik pusę tyrime dalyvavusių respondentų (46 proc.) negalėjo įvertinti šio instituto. Labai teigiamai mediacijos institutą įvertino tik 20 (8,4 proc.) apklausoje dalyvavusių respondentų, teigiamai 106 respondentai (43,9 proc.), o neigiamai mediaciją įvertino 4 (1,7 proc.) apklausoje dalyvavę respondentai.

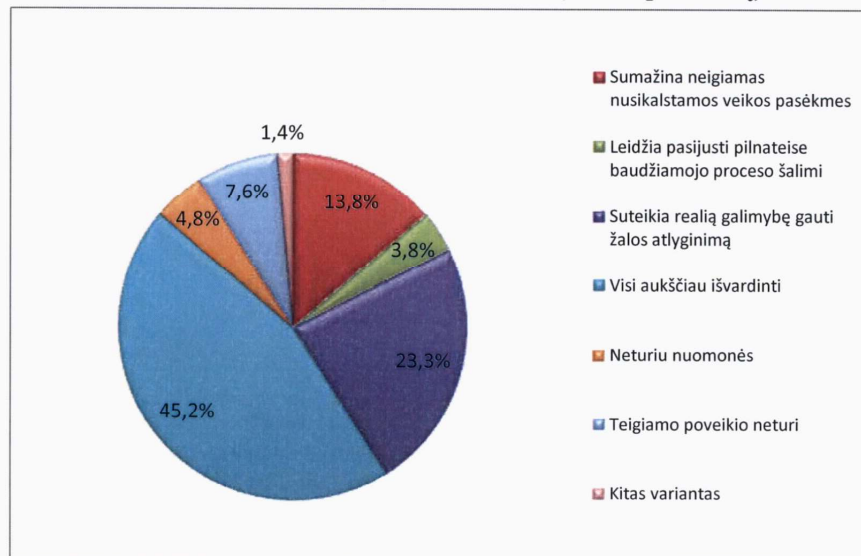
7 lentelė: Aukos ir nusikaltėlio mediacijos žinomumas (240 respondentų)

Pasaulinėje praktikoje yra atlikta nemažai tyrimų, kuriuose išryškėja teigiama mediacijos įtaka ginčo šalims, visuomenei ir teisėsaugai. Neretu atveju būtent mediacijos teikiama nauda tampa akstinu šalies teisinėje sistemoje įdiegti šį teisinį institutą. Kadangi Lietuvos baudžiamojoje teisėje vis dar nėra nuostatų, reglamentuojančių mediacijos institutą, todėl buvo siekiama sužinoti kaip mediacijos daromą poveikį aukai, kaltininkui, visuomenei ir teisėsaugos institucijoms vertina respondentai.

Daugumos respondentų nuomone, aukos ir nusikaltėlio mediacija daro teigiamą įtaką nusikaltimo aukai (8 lentelė). Pasak respondentų, teigiama mediacijos įtaka aukai pasireiškia trimis esminiais požymiais: sumažina neigiamas nusikalstamos veikos pasekmes, leidžia pasijusti pilnateise baudžiamojo proceso šalimi ir suteikia realią galimybę gauti žalos atlyginimą.

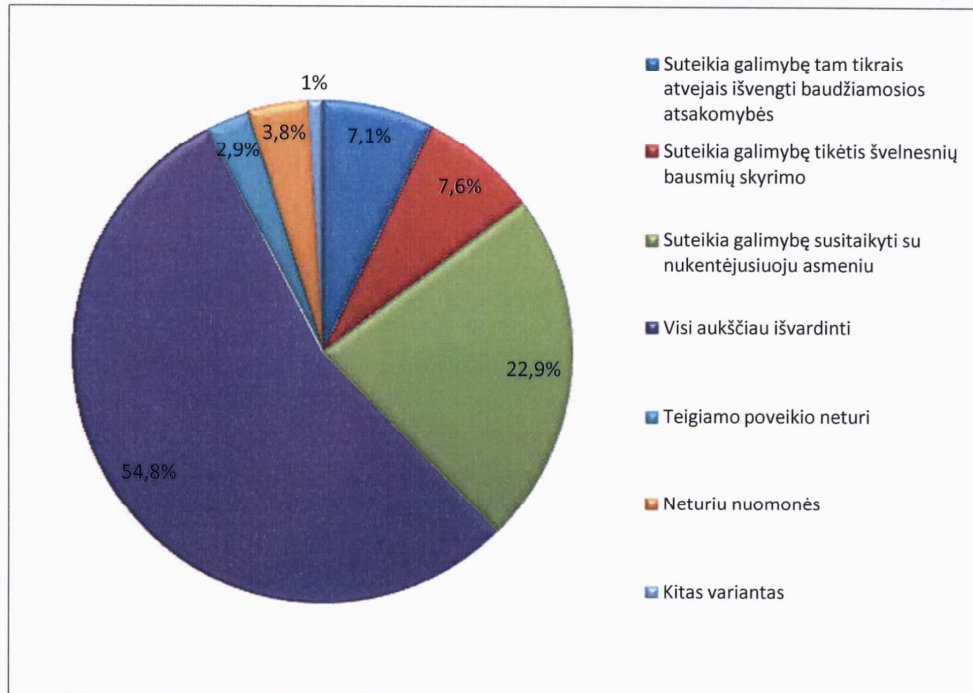
8 lentelė: Teigiamas mediacijos poveikis aukai (210 respondentų)

Vertindami mediacijos įtaką nusikalstamą veiką įvykdžiusiam asmeniui (9 lentelė) absoliuti respondentų dauguma – 92 proc. mano, kad mediacija turi teigiamą poveikį ir nusikaltusiam asmeniui, kuris šiuo atveju pasireiškia: galimybe tam tikrais atvejais išvengti baudžiamosios atsakomybės, tikėtis švelnesnių bausmių skyrimo bei galimybe susitaikyti su nukentėjusiu asmeniu.

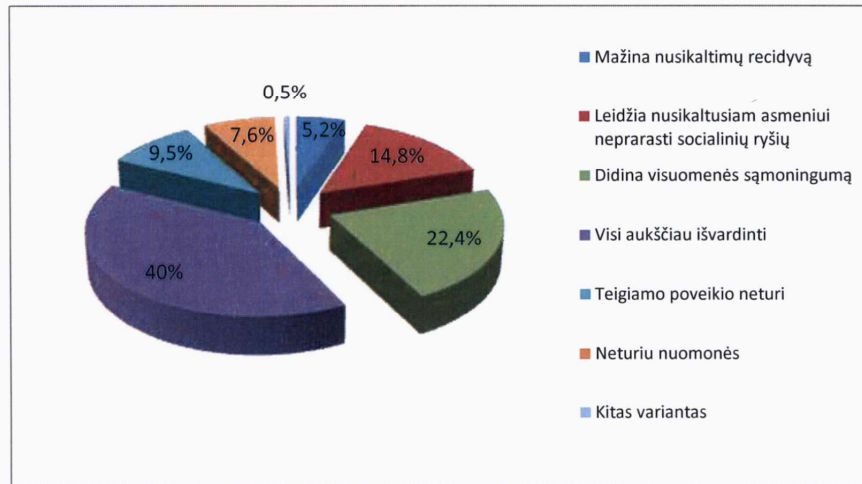
Atkreiptinas dėmesys, kad respondentai mediacijos teikiamą naudą labiau sieja su nusikaltėliu nei su auka, tai leidžia daryti prielaidą, kad dėl informacijos apie šį institutą trūkumo, respondentai mediacijos institutą vertina kaip priemonę padedančią nuskaltėliui išvengti bausmės.

9 lentelė: Teigiamas mediacijos poveikis nusikaltusiam asmeniui (210 respondentų)

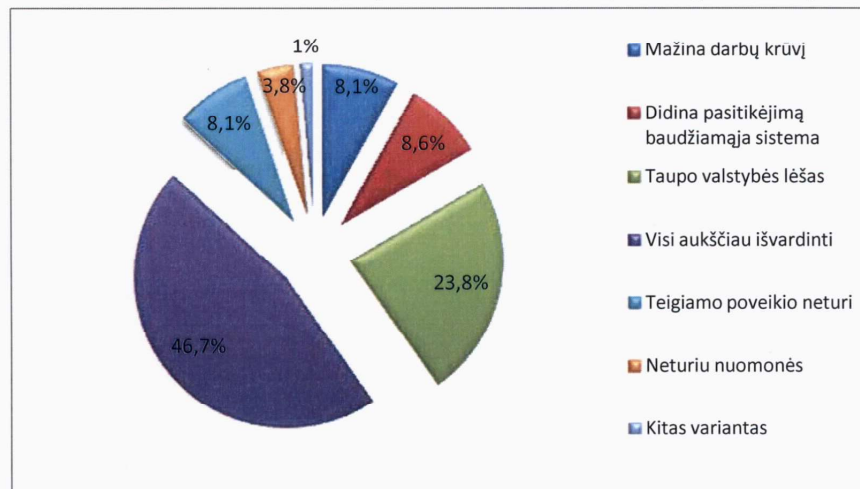
Respondentų nuomone, mediacija suteikia naudą ne tik nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiam ir nusikalstamą veiką įvykdžiusiam asmeniui, bet ir visai visuomenei (10 lentelė). Šis teisinis institutas prisideda prie nusikaltimų recidyvų mažinimo, leidžia nusikaltusiam asmeniui neprarasti socialinių ryšių, didina visuomenės sąmoningumą, taip pat šis institutas respondentų nuomone: „*bent teoriškai, prisideda prie nusikaltimų prevencijos*“.

10 lentelė: Teigiamas mediacijos poveikis visuomenei (210 respondentų)

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, teigiamą poveikį aukos ir nusikaltėlio mediacija turi ir teisėsaugos institucijoms (11 lentelė). Respondentų nuomone, mediacijos pagalba yra mažinamas teisėsaugos institucijų darbo krūvis, didinamas pasitikėjimas baudžiamąja sistema, taupomos valstybės lėšos. Keletas respondentų, išreiškę abejonę mediacijos instituto nauda nurodė, kad: „jeigu mediacijos procesas vyktų visisiškai nesikišant teisėsaugos institucijoms, tai teigiamas procesas galimai pasijustų“.

11 lentelė: Teigiamas mediacijos poveikis teisėsaugai (209 respondentai)

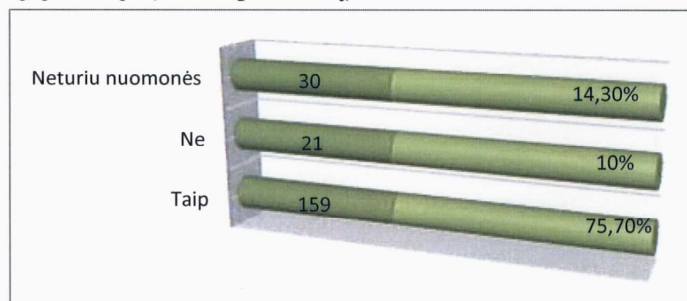
Pažymėtina, kad respondentai atsakydami į anketos klausimus apie mediacijos daromą poveikį aukai, nusikaltėliui, visuomenei ir teisėsaugos institucijoms, nenurodė kitų, anketos atsakymo variantuose nenurodytų teigiamų mediacijos poveikio aspektų. Toks atsakymų pasirinkimas galimai susijęs su paviršutiniškomis respondentų žiniomis.

Įsigaliojus ES direktyvai Nr. 2012/29/ES, Lietuva, kaip ir kitos ES narės iki 2015 m. lapkričio 16 d. privalėjo priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, būtinus minėtos direktyvos nuostatų įgyvendinimui. Vienas iš direktyvoje nurodytų reikalavimų valstybėms narėms – užtikrinti, kad nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo, bet kuriuo baudžiamojo proceso metu galėtų pasinaudoti mediacijos paslaugomis. Atliktoje teisės aktų analizėje matome, kad mediacija Lietuvoje šiai dienai yra galima tik bausmų vykdymo metu, tuo tarpu baudžiamojo persekiojimo metu pasinaudoti mediacijos institutu, galimybių nėra. Anketos 7-15 klausimais buvo siekiama įvertinti teisėsaugos institucijose dirbančių pareigūnų požiūrį į mediacijos praktinio taikymo aspektus baudžiamajame procese.

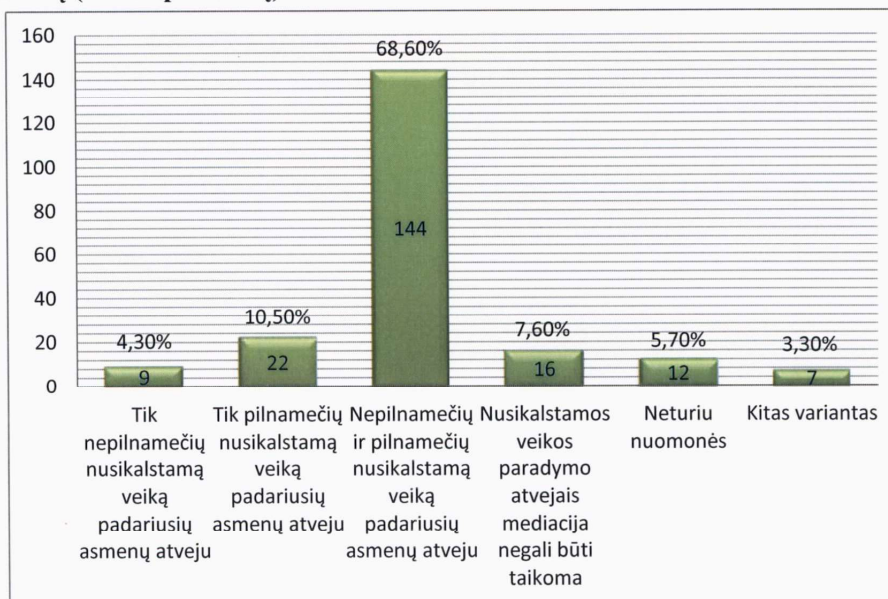
Respondentų pateikti atsakymai į anketos klausimą ar yra tikslinga aukos ir nusikaltėlio mediaciją taikyti Lietuvoje (12 lentelė) rodo, kad mediacijos institutą teisėsaugos institucijose dirbantys asmenys visgi vertina kaip pakankamai efektyvią priemonę konfliktams, kylantiems iš nusikalstamos veikos, spręsti, todėl taikytiną Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

12 lentelė: Mediacijos taikymo tikslingumas Lietuvos Respublikos budžiamojoje teisėje (210 respondentų)

Pasaulinėje praktikoje mediacijos, kaip teisinio instituto, vystymasis prasidėjo nuo nepilnamečių bylų. Teigiami mediacijos rezultatai nepilnamečių bylose, paskatino šio instituto taikymo plėtrą ir palaipniui įvairios mediacijos programos buvo įgyvendinamos pilnamečių nusikaltėlių bylose. Šiuo metu valstybėse, savo baudžiamosios teisės sistemose taikančiose aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutą, mediacijos programose gali dalyvauti tiek nusikalte nepilnamečiai, tiek ir pilnamečiai. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad Lietuvos teisėsaugos institucijose dirbantys asmenys, taip pat mano, kad mediacija vienodai sėkmingai gali būti taikoma tiek nepilnamečių, tiek ir pilnamečių nusikaltėlių atžvilgiu (13 lentelė). Tyrimo rezultatai taip pat atskleidžia įdomų aspektą, jog respondentai (esant tik vienam pasirinkimo variantui iš dviejų) yra labiau linkę mediaciją taikyti pilnamečių nusikaltėlių bylose, nei nepilnamečių. Šis požiūris kiek skiriasi nuo pasaulyje vyraujančios nuomonės, jog mediacija labiau taikytina būtent nepilnamečių nusikaltėlių bylose.

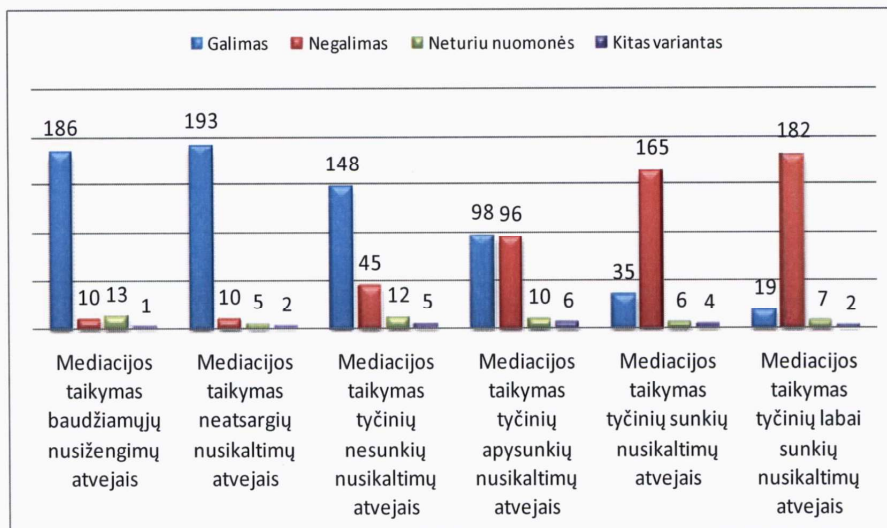
13 lentelė: Mediacijos taikymas atsižvelgiant į nusikalstamą veiką padariusių asmenų amžių (210 respondentų)

Paprastai mediacija yra taikoma turtinių ir nesunkių smurtinių nusikaltimų atžvilgiu, tuo tarpu bylos dėl jautrių nusikaltimų (pavyzdžiui, seksualiniai nusikaltimai, smurtas artimoje aplinkoje), taip pat sunkių smurtinių nusikaltimų bylos (tyčinis nužudymas, tyčinis sunkus kūno sužalojimas, išžaginimas ir pan.) keliauja į teismą paprastai be mediacijos alternatyvos galimybės arba ją paliekant labai išimtiniais atvejais, dažniausiai jau po nuosprendžio priėmimo, kaltininkui atliekant bausmę. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad panašios nuomonės yra ir Lietuvos teisėsaugos institucijose dirbantys ir apklausoje dalyvavę asmenys (14 lentelė). Absoliuti respondentų dauguma mano, kad mediacija galėtų būti tinkamu teisiniu instrumentu taikomu sprendžiant kilusį konfliktą baudžiamųjų nusižengimų ir neatsargių nusikaltimų atvejais. Pažymėtina, kad respondentų tarpe buvo manančių, jog šių nusikalstamų veikų įvykdymo atvejais, mediacija turėtų būti netgi privaloma procedūra. Virš 70 proc. respondentų pritartų mediacijos taikymui tyčinių nesunkių nusikaltimų atvejais, tuo tarpu mediacijos taikymo galimybei tyčinių apysunkių nusikaltimų atvejais pritartų tik 47 proc. respondentų, siejant šią galimybę su papildomomis aplinkybėmis: „tik tuo atveju, jei nusikaltimą padarė pirmą kartą“, „atsižvelgiant į nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes bei įtariamąjį charakterizuojančius duomenis“, „tam tikrais atskirais atvejais“. Svarbu pažymėti, kad nedidelė dalis respondentų neatmeta galimybės mediacijos programas taikyti ir tyčinių sunkių bei tyčinių labai sunkių nusikaltimų atvejais. Pažymėtina, kad mediacija neturi būti tapatinama su priemone, dažniausiai taikoma ikiteisminio tyrimo arba bylos nagrinėjimo teisme metu ir tampančia tyrimo nutraukimo arba švelnesnės

bausmės skrimo prielaida, mediacija gali būti papildomu įrankiu siekiant atkuriamojo teisingumo jau priėmus nuosprendį. Kaip parodė Kanadoje atlikti tyrimai (1996 m. atvejis Ankoridže (Alaska), 1996 m. atvejis Lenglyje (Britų Kolumbija)²⁰⁶, net ir sunkių ir labai sunkių nusikaltimų atvejais, bausmės vykdymo metu taikoma mediacija taip pat gali teigiamai paveikti auką ir nusikaltimą įvykdžiusį asmenį.

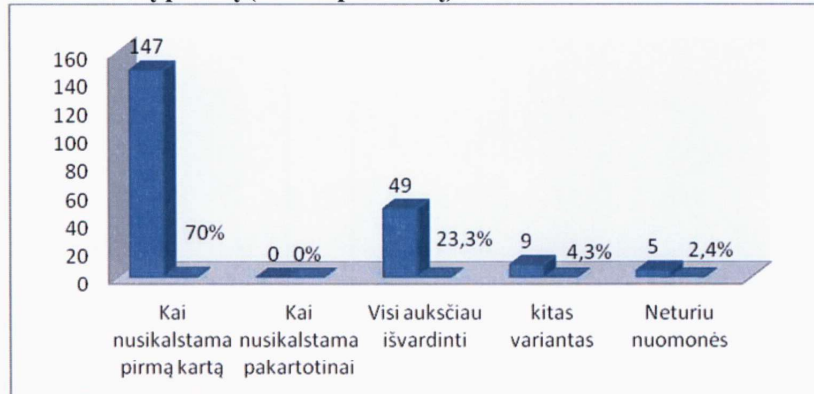
14 lentelė: Nusikalstamos veikos, kuriose gali būti taikoma mediacija (210 respondentų)

Pasaulinėje praktikoje laikomasi nuostatos, kad mediacijos galimybė paprastai yra suteikiama asmeniui, neturinčiam kriminalinės praeities. Šiai nuostatai pritaria ir tyrime dalyvavę respondentai, pasisakantys už tai, kad mediacija būtų taikoma tik tais atvejais, kai asmuo nusikalsta pirmą kartą (15 lentelė). Tik apie 20 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų mano, kad teisė pasinaudoti mediacijos programomis galėtų būti suteikta ir pakartotinai nusikaltusiam asmeniui, tačiau su sąlyga: „įstatymiškai užkertant kelią piknaudžiauti šiuo institutu (pvz. sistemiškumas, veikos ciniškumo atvejais ir t.t.)“.

²⁰⁶ „Victims' Experiences with, Expectations and Perceptions of Restorative Justice: A critical Review of the Literature“, Government of Canada. Department of Justice, žiūrėta 2018 m. rugsėjo 14 d.: https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/victim/rr01_9/p4.html

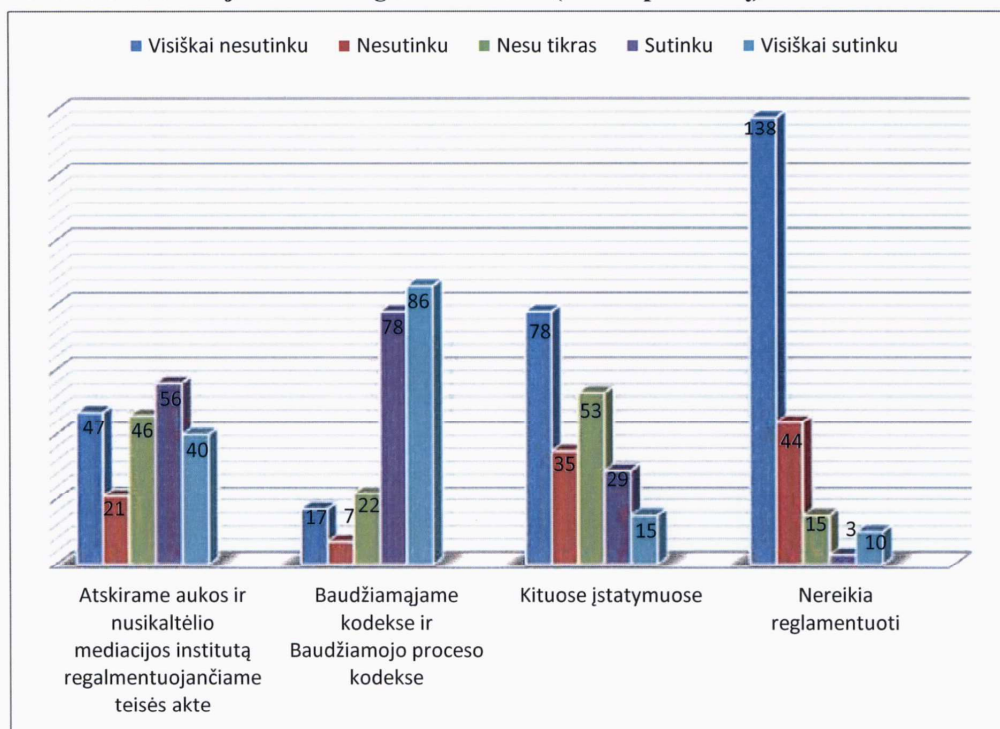
15 lentelė: Mediacijos taikymas atsižvelgiant į nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens kriminalinę praeitį (210 respondentų)

Mediacijos procesas daugumoje Europos Sąjungos valstybių yra teisiškai daugiau ar mažiau sureguliuotas, tačiau pastebima skirtinga mediacijos instituto reglamentavimo praktika. Pavyzdžiui Kontinentinės teisinės sistemos valstybėse mediacijos institutas paprastai yra reglamentuotas baudžiamuosiuose įstatymuose – baudžiamajame kodekse, baudžiamojo proceso kodekse, tuo tarpu anglosaksų teisinės sistemos valstybėse vyrauja specialaus, konkrečiai mediacijos institutą reglamentuojančio įstatymo praktika. Lietuva, vadovaudamasi ES direktyvos Nr. 2012/29/ES nuostatomis, kurios įpareigoja valstybę narę užtikrinti nukentėjusiam asmeniui galimybę bet kuriame baudžiamojo proceso etape pasinaudoti mediacijos paslaugomis, taip pat privalės įgyvendinti atitinkamas teisėkūros iniciatyvas. Siekiant nustatyti respondentų požiūrį į mediacijos reglamentavimo ypatumus ir mediacijos procesą galinčius inicijuoti subjektus, buvo pateikti 16-18 anketos klausimai.

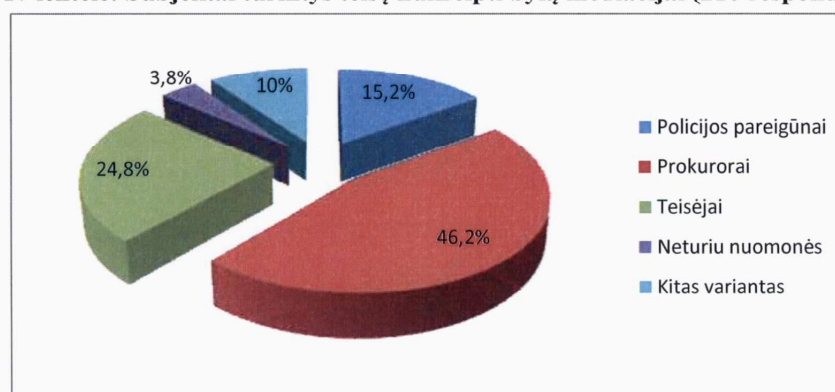
Didžioji dalis respondentų mano (16 lentelė), kad mediacijos institutas turėtų būti reglamentuotas baudžiamuosiuose įstatymuose – baudžiamajame kodekse ir baudžiamojo proceso kodekse. Kaip jau minėta, toks požiūris būdingas Kontinentinės teisinės sistemos valstybėms.

16 lentelė: Mediacijos teisinis reglamentavimas (210 respondentų)

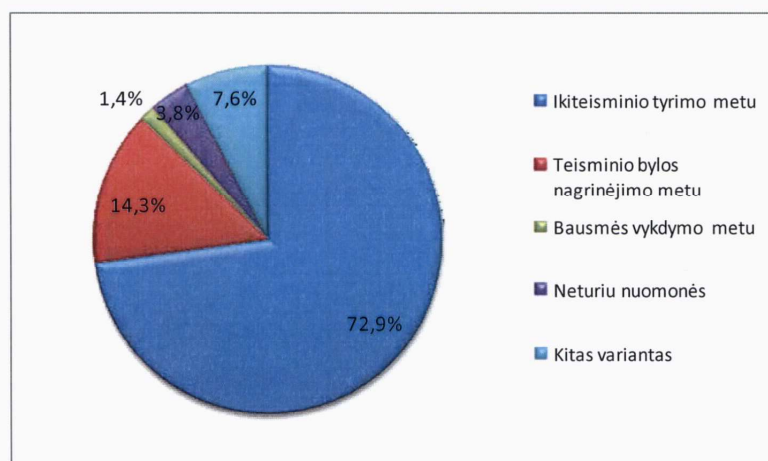
Teiraujantis apie subjektus, turinčius teisę nukreipti bylą mediacijai (17 lentelė), nustatyta, kad pirmenybę respondentai suteikia prokurorams. Tokių respondentų pasirinkimą galimai lėmė prokurorų turima diskrecija ikiteisminiame tyrime. Pažymėtina, kad nedidelės dalies respondentų (10 proc.) nuomone, mediaciją iki nuosprendžio priėmimo turėtų teisė inicijuoti tiek ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai, tiek jam vadovaujantys prokurorai, o bylą perdavus teismui, jei mediacijos klausimas nebuvo sprendžiamas ikiteisminėje stadijoje turėtų spręsti ir teisėjai.

17 lentelė: Subjektai turintys teisę nukreipti bylą mediacijai (210 respondentų)

Ne mažiau svarbus klausimas yra ir kurioje baudžiamojo proceso stadijoje mediacija yra galima. Pasaulinėje praktikoje aukos ir nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens mediacija taikoma įvairiose baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo stadijose. Tuo tarpu apklausoje dalyvavusių respondentų nuomone, Lietuvos baudžiamojoje teisėje mediacija turėtų būti taikoma ikiteisminio bylos nagrinėjimo metu - už tai pasisakė 72 proc. respondentų. Mediacijos taikymui bausmių vykdymo metu pritarė tik kiek daugiau nei 1 proc. respondentų, o kitą atsakymo variantą pasirinkusių respondentų nuomone, mediacija turėtų būti taikoma: „ *tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teismo bylos nagrinėjimo metu, tiek bausmės vykdymo metu*“, „*bet kuriuo metu*“, „*iš esmės mediacijos procesas būtų įmanomas visose nurodytose stadijose*“. Tokie tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma respondentų mediaciją iš esmės sieja su atsakomybės ir bausmių švelninimo galimybe ir neįvertina svarbaus aspekto, jog mediacijos taikymas bausmės vykdymo stadijoje gali padėti nuteistojo resocializacijai, suteikti šansą nuteistajam atlyginti žalą nukentėjusiajam, leisti nukentėjusiajam atsikratyti nuteistojo baimės ir pan.

18 lentelė: Mediacijos taikymo stadija (210 respondentų)

4.4.4 Empirinio tyrimo apibendrinimas

Atlikus empirinį tyrimą ir apklausus 240 respondentų, buvo pasiektas empirinio tyrimo tikslas – surinkta informacija, reprezentuojanti teisėsaugos institucijose – teismuose, prokuratūroje ir policijoje dirbančių asmenų, dalyvavusių apklausoje, požiūrį į aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutą bei šio instituto įdiegimo galimybes Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Empirinio tyrimo 1 uždavinio apibendrinimas.

Rengiantis tyrimui buvo laikomasi nuostatos, kad aukos ir nusikaltėlio mediacija dar

nėra pakankamai gerai žinomas konfliktų, kylančių iš nusikalstamos veikos, sprendimo būdas net ir teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų tarpe. Ši nuostata buvo suformuota atsižvelgiant į pilotinio tyrimo duomenis, kurie parodė, kad net 35 proc. tyrime dalyvavusių respondentų nežinojo kas yra aukos ir nuskaltėlio mediacijos institutas. Gauti empirinio tyrimo rezultatai tai patvirtino tik iš dalies, kadangi remiantis apklausos duomenimis, mediacijos institutas nežinomas buvo jau tik 12 proc. respondentų, o 57 proc. respondentų jis buvo šiek tiek žinomas. Galimai išsamios ir nuodugnios informacijos apie mediaciją trūkumas įtakoja ir pačio instituto vertinimą, kadangi tik kiek daugiau nei pusė apklausos dalyvių (52,3 proc.) mediaciją vertina teigiamai, kai tuo tarpu net 46 proc. respondentų šio instituto įvertinti nei teigiamai, nei neigiamai negalėjo.

Empirinio tyrimo 2 uždavinio apibendrinimas.

Tyrimo metu nustatyta, kad didžioji dalis apklausoje dalyvavusių teisėsaugos institucijų pareigūnų (nuo 82 iki 92 proc.) mano, kad mediacija daro teigiamą įtaką tiek nusikaltimo aukai, tiek nusikaltėliui, tiek visuomenei ir teisėsaugai. Didžiausią naudą, respondentų manymu, mediacija suteikia nusikaltusiam asmeniui, mažiausią naudą gauna visuomenė. Pačių ginčo šalių tarpe mediacija, respondentų nuomone, taip pat yra naudingesnė nusikaltusiam asmeniui.

Didžiausia mediacijos nauda nukentėjusiajam pasireiškia tuo, kad sumažina neigiamas nusikalstamos veikos pasekmes, leidžia aukai pasijusti pilnateise baudžiamojo proceso šalimi, suteikia realią galimybę gauti žalos atlyginimą. Taip pat mediacijos metu aukai suteikiama galimybė sumažinti priešišumą, sumažinti nežinomybę, išlieti dėl nusikalstamos veikos kilusias neigiamas emocijas, t. y. patirti tam tikrą psichologinę satisfakciją.

Kaip minėta, didžiausią naudą pasak respondentų mediacija suteikia nusikalstamą veiką įvykdžiusiems asmenims, kadangi nuoširdus dalyvavimas mediacijos procese suteikia galimybę tam tikrais atvejais išvengti baudžiamosios atsakomybės, tikėtis švelnesnės bausmės skyrimo bei susitaikyti su auka.

Tyrimo duomenys atskleidžia, kad mediacijos nauda visuomenei, respondentų manymu, pasireiškia visų pirma per nusikaltimų recidyvų mažinimą, nusikaltusio asmens socialinių ryšių išsaugojimą, visuomenės sąmoningumo didinimą bei prisidėjimą prie nusikaltimų prevencijos.

Tuo tarpu didžiausia nauda, kurią respondentų manymu mediacija suteikia teisėsaugos institucijoms - tai darbų krūvio mažinimas ir su tuo glaudžiai susijęs valstybės lėšų taupymas, o teigiami mediacijos rezultatai didina pasitikėjimą pačia baudžiamąja sistema.

Nedidelė dalis respondentų jokios mediacijos daromos naudos neįžvelgė, o keletas joje įžvelgė tam tikras grėsmes, pvz. galimybę visiškai išvengti baudžiamosios atsakomybės arba

antrinę viktimizaciją. Respondentų tarpe buvo manančių, jog mediacija vykdoma ne ikiteisminio tyrimo pareigūnų aplamai yra netikslinga, o teisėsaugos institucijoms, dirbančioms griežtai pagal nustatytus įgaliojimus, mediacija teigiamos įtakos padaryti tiesiog nepajėgi.

Empirinio tyrimo 3 uždavinio apibendrinimas.

Tyrimo metu nustatyta, kad didžioji dalis respondentų (virš 75 proc.) pritaria mediacijos instituto įgyvendinimui Lietuvoje, tuo tarpu pasisakančių prieš šio instituto diegimą Lietuvos baudžiamojoje teisėje yra tik apie 10 proc. Priežastys, dėl kurių respondenti prieštarauja mediacijos įdiegimui, šio tyrimo metu nebuvo nustatinėjamos.

Mediacija, pasak respondentų, gali būti vienodai sėkmingai taikoma tiek nepilnamečių, tiek ir pilnamečių bylose. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog respondentai (esant tik vienam pasirinkimo variantui iš dviejų) yra labiau linkę mediaciją taikyti pilnamečių nusikaltėlių bylose, nei nepilnamečių. Šie rezultatai kiek skiriasi nuo pasaulyje vyraujančios nuomonės, jog mediacijai labiausiai tinkančios yra būtent nepilnamečių nusikaltėlių bylos.

Kaip rodo tyrimo duomenys, mediacija turėtų būti taikoma tais atvejais, kai nusikalstamą veiką asmuo įvykdo pirmą kartą, tačiau nedidelės dalies respondentų (23,3 proc.) manymu pakartotinai nusikaltusiam asmeniui taip pat turėtų būti suteikta galimybė dalyvauti mediacijoje. Respondentai taip pat akcentavo, kad sprendimas dėl mediacijos taikymo būtų priimtas atsižvelgiant į aukos ir asmens padariusio nusikalstamą veiką tarpusavio santykį.

Kalbant apie medijuotinas bylas, didžiosios dalies respondentų nuomone, mediacija galėtų būti sėkmingai taikoma baudžiamųjų nusižengimų, neatsargių nusikaltimų ir tyčinių nesunkių nusikaltimų atvejais. Atkreiptinas dėmesys, kad tik nedidele persvara (dviem balsais), respondentai pritarė mediacijos taikymui ir tyčinių apysunkių nusikaltimų atvejais. Tuo tarpu mediacija tyčinių sunkių ir labai sunkių nusikaltimų atvejais, respondentų nuomone yra negalima. Tokia respondentų pozicija atitinka ir daugelyje valstybių, taikančių mediaciją, vyraujančią nuomonę dėl mediacijai tinkamų bylų.

Empirinio tyrimo 4 uždavinio apibendrinimas.

Tyrimo metu nustatyta, kad respondentų tarpe vyrauja Kontinentinės teisės sistemos valstybėms būdingas požiūris į mediacijos instituto reglamentavimą, kadangi beveik 80 proc. apklaustos dalyvių mano, jog mediacijos institutas Lietuvoje turėtų būti reglamentuotas Baudžiamajame kodekse ir Baudžiamojo proceso kodekse. Tuo tarpu 10 proc. respondentų mano, kad teisiškai reglamentuoti mediacijos aplamai nereikėtų.

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, mediacija turėtų būti taikoma ikiteisminio tyrimo metu, o bylą nukreipti mediacijai turėtų prokuroras. Teisminei mediacijai pritarė kiek daugiau nei 14 proc. respondentų. Svarbu paminėti, jog nepaisant to, kad mediacija šiuo metu Lietuvoje realiai įgyvendinama tik probacijos tarnybose, respondentai bausmės vykdymo stadiją nurodo

kaip mažiausiai tinkančią mediacijai.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus, galime teigti, kad Lietuvos teisėsaugos institucijose dirbantys asmenys, dalyvavę apklausoje, palankiai vertina aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutą bei pritaria jos įdiegimui Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų manymu mediacija yra efektyvi priemonė mažinanti teisėsaugos institucijų darbo krūvį, taupanti valstybės lėšas, padedanti nukentėjusiajam asmeniui greičiau gauti žalos atlyginimą, psichologiškai greičiau susidoroti su nusikalstamos veikos padariniais, nesijauti baudžiamojo proceso nuošalyje. Suteikianti realią galimybę nusikaltusiam asmeniui pripažinus kaltę susitaikyti su nukentėjusiuoju, tuo pačiu išvengti baudžiamosios atsakomybės ar sulaukti švelnesnės bausmės. Išvengęs laisvės atėmimo bausmės, nusikaltęs asmuo neperima nusikalstamo pasaulio subkultūros tuo pačiu sutaupomos valstybės biudžeto lėšos, skirtos įkalinto asmens išlaikymui. Dėl savo auklėjamojo poveikio, teigiamai įtakojanti nusikaltusiojo asmenybę, ko pasekoje mažinamas nusikaltimų recidyvas. Mediacija, suteikdama galimybę aktyviai ginčų sprendime dalyvauti ir bendruomenės nariams, didina jų sąmoningumą, formuoja konfliktų sprendimo įgūdžius, o teigiami mediacijos rezultatai įtakoja tiek ginčo šalių, tiek ir visos visuomenės pasitikėjimą baudžiamąja sistema. Teisėsaugos institucijų manymu, reikia įvertinti ir galimas grėsmes mediacijos metu – antrinę aukų viktimizaciją bei nusikaltusiojo asmens siekį išvengti baudžiamosios atsakomybės bandant manipuliuoti auka, todėl diegiant mediaciją turi būti įvertintos ir nustatytos aukos interesus apsaugančios priemonės.

Tyrimo dalyvavusių teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų nuomone, efektyviausiai mediacija galėtų būti taikoma ikiteisminiame bylos nagrinėjime, kurio metu prokurorui būtų suteikta teisė spręsti dėl konkrečios bylos nukreipimo mediacijai.

Specialų mediacijos institutą ir jos taikymo įpatumus reglamentuojantį teisės aktą, teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų nuomone, rengti netikslinga. Minėtą institutą reglamentuojančios nuostatos gali būti sėkmingai kodifikuotos Baudžiamajame ir Baudžamojo proceso kodeksuose.

Būtina atkreipti dėmesį, kad 12,5 proc. teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų nėra žinomas aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas. Tokie tyrimo rezultatai parodo būtinybę didinti teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų švietimą atkuriamojo teisingumo, mediacijos temomis.

IŠVADOS

1. Nepasitenkinimas tradiciniu baudžiamuoju procesu, nesugebačiu garantuoti saugumo jausmo, kurio siekė tek individai, tiek visuomenė, skatino ieškoti naujų teisingumą įgyvendinančių formų. Viena iš tokių formų tapo atkuriamasis teisingumas, kuris visų pirma buvo orientuotas į nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, o ne į sankcijų kaltininkui taikymą.

2. Aukos ir nusikaltėlio mediacija yra vienas pirmųjų ir labiausiai taikomų atkuriamojo teisingumo modelių visame pasaulyje. Juo galime įvardinti bet kokį procesą, kuriame auka ir kaltininkas įgalinami, jeigu jie laisvai sutinka, aktyviai dalyvauti sprendžiant iš nusikaltimo kylančius klausimus padedant nešališkam trečiajam asmeniui.

3. Mediacija siekiama teisinės padėties atkūrimo, konflikto išsprendimo, santykio tarp nusikaltėlio ir aukos atstatymo, žalos nukentėjusiajam atlyginimo, taip pat baudžiamosios atsakomybės teisinių pasekmių sušvelninimo.

4. Esant ginčo šalių valiai ir užtikrinus nukentėjusio asmens interesų apsaugą, galima daryti prielaidą, kad mediacija gali būti taikoma visų rūšių nusikalstamosiose veikose, kuriose tik galima aiškiai identifikuoti auką ir kaltininką.

5. Mediacijos institutą taikančių valstybių patirtis parodė, kad mediacija suteikia daug privalumų, kurių tradicinė baudžiamoji persekiojimo sistema suteikti negali - teigiamai veikia asmenybę, ją auklėja, prisideda prie nepageidaujamo elgesio korekcijos, suteikia psichologinę satisfakciją, taip pat didina teisingumo pajutimą, pasitikėjimą baudžiamuoju procesu ir pačia teisingumo sistema. Per mediacijos procesą prisiimti įsipareigojimai dažniau ir su didesniu noru realizuojami, didėja saugumo jausmas visuomenėje bei mažėja recidyvo skaičius. Mediacijos pagalba mažinamas teisėsaugos pareigūnų darbas, taupomos valstybės lėšos.

6. Vyrauja dvejopa mediacijos instituto reglamentavimo praktika - Kontinentinės teisinės sistemos valstybėse mediacijos institutas reglamentuojamas baudžiamuosiuose įstatymuose – baudžiamajame kodekse, baudžiamąjo proceso kodekse, tuo tarpu anglosaksų teisinės sistemos valstybėse vyrauja specialaus, konkrečiai mediacijos institutą reglamentuojančio, įstatymo praktika. Pastebėta praktika, kad mediacijos institutas yra reglamentuojamas ir valstybės socialinę apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose, tokiais atvejais mediaciją galima laikyti ne tik valstybės baudžiamosios sistemos, bet ir socialinės apsaugos sistemos dalimi.

7. Atsižvelgiant į Lietuvos Baudžiamąjo kodekso, Baudžiamąjo proceso kodekso analizę galima daryti išvadą, kad šiuo metu Lietuvos baudžiamąjoje teisėje mediacija nėra sureguliuota, egzistuoja tik institutai, kuriuose aptinkama tam tikrų atkuriamojo teisingumo

elementų. Minėti institutai įtvirtinti Baudžiamojo kodekso 38 straipsnyje, 93 straipsnyje ir Baudžiamojo proceso kodekso 167 straipsnyje.

8. Teisinės prielaidos mediacijos instituto atsiradimui ir taikymui Lietuvoje buvo suformuluotos teisės aktuose, reglamentuojančiuose bausmių vykdymą - Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 4 ir 18 straipsniuose bei Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymo 137 straipsnyje.

9. Pirma reali praktinė iniciatyva įtvirtinti mediaciją Lietuvos baudžiamojoje justicijoje buvo pradėta įgyvendinti 2014 metais, kuomet nuo 2014 m. iki 2016 m. buvo vykdomas vienas iš šešių „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ programos projektu „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“. Šios programos metu buvo sukurtas ir įdiegtas mediacijos modelis, suformuluoti teisiniai mediacijos taikymo probacijos tarnybose pagrindai, parengta speciali mediatorių rengimo programa, apmokyti 81 darbuotojai, visoje šalyje atlikta 1 010 mediacijos atvejų. Atlikti MIPT projekto tyrimo rezultatai atskleidė, jog asmenys, dalyvavę mediacijos procese teigiamai vertino mediacijos procesą dėl galimybės sėkmingai spręsti konfliktus ir tartis dėl žalos atlyginimo.

10. Pagal 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR nuostatatas, Europos Sąjungos valstybės narės privalo sudaryti sąlygas nusikalstamų veikų aukoms pasinaudoti mediacijos paslaugomis viso baudžiamojo proceso metu. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje šiuo metu mediacija yra galima tik bausmių vykdymo metu, darytina išvada, kad minėtos direktyvos nuostatos Lietuvoje įgyvendintos tik iš dalies.

11. Lietuvos teisėsaugos institucijose (teismuose, prokuratūroje ir policijoje) dirbantys asmenys, kuriems yra pavestos vykdyti valstybinės teisėsaugos funkcijos, aukos ir nusikaltėlio institutą vertina palankiai, išvelgia teigiamą jos poveikį aukai, nusikaltėliui, teisėsaugai bei visuomenei ir mano esant tikslinga minėtą institutą įdiegti Lietuvos baudžiamojoje teisėje, kodifikuojant mediaciją reglamentuojančias nuostatas Baudžiamajame ir Baudžiamojo proceso kodeksuose.

12. Teisėsaugos institucijose dirbantiems asmenims vis dar trūksta žinių apie aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutą, todėl turėtų būti akcentuojamas švietimas atkuriamojo teisinuko, mediacijos temomis.

13. Šiuo metu mediacija Lietuvos baudžiamojoje sistemoje egzistuoja epizodiškai, todėl teisinio reguliavimo pakeitimai yra būtini tam, kad mediacija vaidintų ne tik fragmentinį vaidmenį visose baudžiamojo proceso stadijose, o taptų stipria baudžiamojo proceso dalimi ir atsvara tradiciniam baudžiamajam atsakui.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Lietuva kaip ir kitos Europos Sąjungos valstybės narės privalo pilna apimtimi užtikrinti asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, teisių apsaugos standartus, numatytus 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR nuostatatas. Dėja Lietuvoje Direktyva dalyje dėl atkuriamojo teisingumo arba mediacijos instituto taikymo baudžiamosiose bylose nėra įgyvendinta iki šiol. Atsižvelgiant į tai, kad teisinė bazė, reikalinga taikinamojo tarpininkavimo instituto įdiegimui, nacionalinėje teisėje privalėjo būti parengta dar iki 2015 m. lapkričio 16 d., todėl įstatymų leidėjui rekomenduotina neatidėliojant sudaryti darbo grupę, arba pavesti šią darbo grupę sudaryti Lietuvos Respublikos Vyriausybei, kuri parengtų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimų projektus, atitinkančius Direktyvoje nustatytus reikalavimus, taip pat parengtų taikinamojo tarpininkavimo įgyvendinimo priemonių planą.

2. Atsižvelgiant į empirinio tyrimo rezultatus, siūlytina sudarytai darbo grupei, rengiant Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso pakeitimo projektą, jame be kita ko įtvirtinti aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutą, numatyti, kad mediacija galėtų būti taikoma tik baudžiamųjų nusižengimų, neatsargių nusikaltimų, tyčinių nesunkių nusikaltimų, tyčinių apysunkių nusikaltimų atvejais. Taip pat nustatyti, kad mediacijoje galėtų dalyvauti tiek nepilnamečiai, tiek ir pilnamečiai asmenys, kurie atitinkamas nusikalstamas veikas (nusikaltę) yra įvykdę pirmą kartą.

3. Įvertinus empirinio tyrimo rezultatus, sudarytai darbo grupei siūlytina rengiamame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo projekte įtvirtinti nuostatą, numatančią, kad aukos ir nusikaltėlio mediacijos procedūros būtų galimos tiek ikiteisminėje baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadijoje, subjektai galintys nukreipti šalis mediacijai šioje stadijoje - prokurorai, tiek ir teisminėje baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadijoje, subjektai, turintys teisę šioje stadijoje šalis nukreipti mediacijai – teisėjai.

4. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva privalės užtikrinti nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims teisę baudžiamajame procese pasinaudoti mediacijos galimybe ir įvertinus tai, kad teisėsaugos institucijose dirbantiems asmenims vis dar trūksta žinių apie mediacijos institutą, siūlytina organizuoti teisėsaugos institucijose dirbančių asmenų,

vykdančių valstybines teisėsaugos funkcijas mokymus, kuriuose būtų pristatoma atkuriamojo teisingumo paradigma, atkuriamojo teisingumo modeliai, jų taikymo ypatumai, daromas poveikis ir pan.

5. Vykdyti visuomenės švietimo priemones, kurių pagalba visuomenė būtų supažindinama su taikinamojo tarpininkavimo institutu.

6. Aukos ir nusikaltėlio mediacija yra jautrus procesas, kurio sėkmė didžiaja dalimi priklauso ir nuo mediacijos procesą vykdančio mediatoriaus kompetencijos, todėl rekomenduotina, kad mediacijos procesą vykdytų specialiai tam parengti asmenys. Tuo tikslu siūlytina įstatymų leidėjo ar jo pavedimu sudaryti darbo grupei, rengiant mediacijos instituto įgyvendinimo priemonių plano projektą, akcentuoti jame mediatorių apmokymo būtinybę.

LITERARŪROS SĄRAŠAS

Mokslinė literatūra

1. Zehr, Howard, Ali Gohar. *The Little Book of Restorative Justice*. Pennsylvania: Good Books, 2003.
2. Michailovič, Ilona, Skirmantas Bikelis, Algimantas Čepas, Margarita Dobrynina, Rimantas Simaitis, Darius Šneideris, Laura Ūselė, Judita Venckevičienė. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.
3. Gavrielides, Theo. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), 2007.
4. Crosland, Paul ir Marian Liebmann. *40 Cases Restorative Justice and Victim-Offender Mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003.
5. Mestitz, Anna, Simona Ghetti. *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe. An Overview and comparison of 15 Countries*. Netherlands: Springer, 2005.
6. Hartman, Arthur. „The Practice of „Täter-Opfer-Ausgleich“ in Germany“ iš *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedures*, Katalin Gonczol, Lode Walgrave, Borbala Fellegi ir kt. 205-208. Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary, 2010.
7. Jacobsson, Maritha, Lottie Wahlin. „The development of victim offender mediation in Sweden“ iš *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedures*, Katalin Gonczol, Lode Walgrave, Borbala Fellegi ir kt. 213-238. Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary, 2010.
8. Uscila, Rokas. „Atkuriamojo teisingumo koncepcija, jo modeliai nepilnamečių justicijoje“ iš *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*, Ieva Česnaitytė, 600-73. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007.
9. Uscila Rokas. „Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje“, *Pedagogika* 103 (2011): 93-94.
10. Uscila Rokas. „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija skandinavijos šalyse“, *Jurisprudencija* 29, 21(2002): 93-108.
11. Giedrytė-Mačiulienė, Renata. „Mediacijos įgyvendinimas probacijos taryboje Lietuvoje“ *Teisės problemos*, 92, 2 (2016): 69-83.
12. Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
13. Uscila, Rokas. „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje“, *Teisės problemos* 2, 52 (2006): 1-12.
14. Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Liucijus, 2005.
15. Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
16. Michailovič, Ilona. „Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje“, *Teise* 35 (2000):69-79 <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185453063/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
17. Matuizienė, Eglė. „Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese“, *Socialinių mokslų studijos* 4, 3 (2012): 1177-1198

https://www.mruni.eu/upload/iblock/2f4/021_matuziene.pdf

18. Žukauskaitė, Judita „Nepilnamečių nusikalstamas elgesys: psichologiniai mediacijos taikymo aspektai“, *Teisės problemos* 2, 76 (2012): 96-110 <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/09/2012-2-Zukauskaite.Nepilnameciu-nusikalstamas-elgesys...pdf>
19. Andersen Jeremy D. *Victim Offender Settlements, General Deterrence, and Social Welfare*. Cambridge: Harvard Law School, 2003 http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1190&context=harvard_olin
20. Wemmers, Jo-Anne, Marisa Canuto. *Victims' Experiences With, Expectations and Perceptions of Restorative Justice: A Critical Review of the Literature*. Canada: Department of Justice Canada, 2003 http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/victim/rr01_9/rr01_9.pdf
21. Beckett Katherine, Martina Kartman. *Violence, Mass Incarceration and Restorative Justice: Promising Possibilities*. Washington: University of Washington, 2016 https://jsis.washington.edu/humanrights/wpcontent/uploads/sites/22/2017/02/Restorative_Justice_Report_Beckett_Kartman_2016.pdf
22. Păroșanu, Andrea. *Final national report of Germany. The 3E Model For a Restorative Justice Strategy in Europe (Greece, United Kingdom, Bulgaria, Finland, Hungary, Poland, Spain (including research also in Turkey, the Netherlands, Denmark, Germany) JUST/2010/JPEN/AG/1534*. Specific Programme Criminal Justice European Commission Directorate-General Justice – Directorate B: Criminal Justice, 2013 http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Germany.pdf
23. Stańdo-Kawecka, Barbara, Joanna Deszyńska. *Final National Report of Poland, 3E-RJ-Model. The 3E Model for a Restorative Justice Strategy in Europe Greece, United Kingdom, Bulgaria, Finland, Hungary, Poland, Spain (including research also in Turkey, the Netherlands, Denmark, Germany) JUST/2010/JPEN/AG/1534*. Specific Programme Criminal Justice European Commission Directorate-General Justice – Directorate B: Criminal Justice, 2013 http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Poland.pdf
24. Anderson, Sophie. *Alternatives to Custody for young offenders/ National report on juvenile justice trend*. Sweden: Internationale Juvenile Justice Observatory http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_sweden1.pdf
25. Wellikoff, Ilyssa. „Victim-Offender Mediation and Violent Crimes: on the Way to Justice“ *Benjamin N. Cardozo Journal of Conflict Resolution* Vol. 5.1 (2004): 1 <http://cardozojcr.com/issues/volume-5-1/note-1/>
26. Suzuki, Masahiro Hennessey Hayes. „Current Debates over Restorative Justice: Concept, Definition and Practice“, *Prison Service Journal*, 228 (2016): 4-8, https://www.researchgate.net/publication/309920391_Current_Debates_over_Restorative_Justice_Concept_Definition_and_Practice
27. Farbiarz, E. Russell. „Victim-Offender Mediation: A New Way of Disciplining America's Doctors“, *12 MSU Journal of Medicine and Law*, 359 (2008): 359-384 <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jmdl12&div=22&id=&page=>
28. Umbreit, Mark S, Betty Vos, Robert B. Coates, and Elizabeth Lightfoot. „Restorative Justice in the Twenty-First Century: A Social Movement Full of Opportunities and Pitfalls“ *MARQ. L* 89, 251 (2005): 251-304 <http://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1098&context=mulr>
29. Umbreit, Mark S, Ph. D. Robert B. Coates, Ph.D., Betty Vos Ph.D. „The Impact of Victim-Offender Mediation: Two Decades of Research“, *Federal Probation*, vol. 65, 3 (2001): 29-35 http://www.uscourts.gov/sites/default/files/65_3_6_0.pdf

30. Farbiarz Russell E. „Victim-Offender Mediation: A New Way of Disciplining America’s Doctor“, *Michigan State University Journal of Medicine and Law* 12, 2 (2008):359-386 <http://www.justicereparatrice.org/www.restorativejustice.org/articlesdb/articles/8776>
31. O’Connor, Erin O’Hara, Maria Mayo Robbins „Using criminal punishment to serve both victim and social needs“, *Florida State University College of Law Scholarship Repository* 199 (2009): 201-217
<https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1527&context=lcp>
32. Kury, Helmut, Annette Kuhlmann. „Mediation in Germany and other Western Countries“, *Kriminologijos studijų žurnalas* 4 (2016): 5-46
[file:///D:/User_HP/Downloads/10726-11518-1-SM%20\(5\).pdf](file:///D:/User_HP/Downloads/10726-11518-1-SM%20(5).pdf)
33. Trenczek, Tomas „Victim-Offender Mediation in Germany – ADR Under the Shadow of the Criminal Law“, *Bond Law Review* 13,2 (2001): 1-17
<http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1210&context=blr>
32. Wahlin, Lottie. „Victim-offender mediation in Sweden in the 21st century“. *National Council for Crime Prevention (Brå)* 14 (2005): 66-69
https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800026027/1371914734461/2005_victim-offender_mediation_in_sweden.pdf
33. Reyes-Quilodran, Claudia Andrea, Catherine A LaBrenz, Gabriela Donoso. „A path to peace: A comparative study of practitioners’ views of juvenile restorative justice in Chile, England, Italy, and Sweden“, *Article in International Social Work* 1, 16 (2017): 1-16
<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0020872817725136>
34. Czwartosz, Elżbieta. „Victim – offender mediation. Short notes from Poland“ *Restorative Justice Online* 4875(2004):1-3
<http://www.justicereparatrice.org/www.restorativejustice.org/10fulltext/czwartosz/view>
35. Hansen, Thoran. „Restorative Justice in Eastern Europe“ *Center for Restorative Justice & Peacemaking* (2006):1-8
http://www.cehd.umn.edu/ssw/RJP/Projects/Victim-Offender Dialogue/RJ_Dialogue%20Approaches/RJ_%20in_Eastern_Europe.pdf
36. Ūselė, Laura, A. Matijaškaitė, Rokas Uscila. „Atkuriamasis teisingumas (2006): samprata, tarptautinių dokumentų rekomendacijų, užsienio valstybių patirties apžvalga, atkuriamojo teisingumo sistemos kūrimo sąlygų analizė ir pasiūlymai dėl jos kūrimo Lietuvoje“ *Teisės institutas*, <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Atkuriamasis-teisingumas-2006.pdf>
37. Michailovič, Ilona, Skirmantas Bikelis, Algimantas Čepas, Margarita Dobrynina, Rimantas Simaitis, Darius Šneideris, Laura Ūselė, Judita Venckevičienė. „Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje (2014)“ *Teisės institutas*, <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Atkuriamasis-teisingumas-20014.pdf>
38. Giedrytė – Mačiulienė, Renata. „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje“ *Teisės problemos* 2, 92 (2016): 69-87 <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/02/Giedryt%C4%97-Ma%C4%8Diulien%C4%97-Venckevi%C4%8Dien%C4%97-2016-2.pdf>
39. Ericsson, Frida. „Victim-offender mediation in Sweden and South Afrika“. Final thesis for Master of Law exam, University of Gotenburg, 2008
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/19708/1/gupea_2077_19708_1.pdf
40. Dikčius, Vytautas. „Anketos sudarymo principai“, Vilniaus universitetas, http://www.evaf.vu.lt/dokumentai/katedros/Rinkodaros_katedra/Medziaga_studentams/Anketos_sudarymo_principai.pdf

Teisės aktai

1. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (99) 19 Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose. Priimta 1999 m. rugsėjo 15 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto. Strasbūras
2. „Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva 2012/29/ES kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR“. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* L 315/57 (2012) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>
3. „Tarybos rezoliucija dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano 2011/C187/01“. Europos Sąjungos oficialusis leidinys C187/1. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 16 d. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2011.187.01.0001.01.LIT&toc=OJ:C:2011:187:TOC
4. „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2018 m. sausio 5 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9d6449a024a411e5b336e9064144f02a>
5. „Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 16 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.58398896D322/WZKJWFxpUL>
6. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimas Nr. 1381 „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 17 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.03398C5173D8>
7. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 198 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 16 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.58398896D322>
8. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2018 m. sausio 20 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b84a2a305d3b11e589fced6fa118e11c>
9. „Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2017 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. V-532 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklių patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2018 m. sausio 20 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/080e81b0dbed11e7910a89ac20768b0f>
10. „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 256, 293, 312, 317, 320, 322 ir 324 straipsnių pakeitimo, 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios ir Baudžiamojo kodekso 139, 140, 148, 152, 154, 165, 168, 188, 313 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“. TAR. Žiūrėta 2018 m. sausio 19 d. <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2cb11f62ea8a11e59b76f36d7fa634f8?jfwid=dg8d2knpw>

Internetinis tinklalapis

1. „Restorative justice“. Encyclopedia of Crime and Justice. Žiūrėta 2017 m. lapkričio 11 d., <http://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/law/law/restorative-justice>
2. „Mediacija jau Lietuvoje“. Vilniaus apygardos probacijos tarnyba. Žiūrėta 2018 m. vasario 2 d. <http://www.kaldep.lt/lt/vapt/mediacija.html>

3. „Nauja tendencija Lietuvoje: užkasus karo kirvius konfliktai sprendžiami taikiai“. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Žiūrėta 2018 m. sausio 16 d. <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/2452>
4. „Postępowania w sprawach karnych w sądach powszechnych zakończone w wyniku postępowania mediacyjnego w latach 1998 - Ip.2010“ , Ministerstwa Sprawiedliwości, žiūrėta 2018 m. sausio 10 d. <https://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/statystyki/statystyki-2010/>
5. „Apklausų duomenų analizė“. Lietuvos HSM duomenų archyvas. Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 20 d. http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/seminaras_20110129/sem0129.html&course_file=sem0129_1_1.html
6. Julija Melnikova, „Kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai“. 2017 m. birželio 2 d. EPALE Elektroninė platforma suaugusiųjų mokymosi Europoje, Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 16 d. <https://ec.europa.eu/epale/en/node/36444>
7. „Victims' Experiences with, Expectations and Perceptions of Restorative Justice: A critical Review of the Literature“, Government of Canada. Departement of Justice, Žiūrėta 2018 m. rugsėjo 14 d.: https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/victim/rr01_9/p4.html

ANOTACIJA

Reikšminiai žodžiai: atkuriamasis teisingumas, mediacija, auka, nusikaltėlis, baudžiamasis procesas.

Nors pasaulinėje baudžiamosios justicijos sistemoje aukos ir nusikaltėlio mediacija taikoma jau daugiau nei 40 metų, Lietuvoje jis vis dar laikomas mažai žinomu teisiniu institutu. Šiame darbe yra nagrinėjamas aukos ir nusikaltėlio mediacijos teisinis institutas: pristatoma jo samprata, tikslai bei pagrindiniai principai. Įvertinamas mediacijos daromas poveikis nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui, pačiam kaltininkui, teisėsaugos institucijoms bei visai visuomenei. Teisės aktų nuostatų analizės ir empirinio tyrimo pagalba siekiama atskleisti mediacijos instituto vertinimą Lietuvos teisėsaugos institucijų tarpe bei šio teisinio instituto įdiegimo galimybes.

ANNOTATION

Key words: restorative justice, mediation, victim, offender, criminal process.

Although in the global criminal justice system victims and offenders have been using mediation for over 40 years, in Lithuania it is still considered a little-known law institute. In this paper, the legal institute of the Victim/ offender mediation is examined: concept, goals and basic principles are presented. The impact of mediation on the victim of the crime, the perpetrator, law enforcement authorities and the general public is assessed. The purpose of the analysis of legal provisions and empirical research is to reveal the evaluation of the Institute of Mediation among the Lithuanian law enforcement institutions as well as the possibilities for installing this legal institute.

SANTRAUKA

Šio darbo tema „Mediacijos įtaka baudžiamajai politikai“ aktuali tuo, kad pasaulyje daugiau nei 40 metų gyvuojančios atkuriamojo teisingumo idėjos pamažu tampa privalomais teisiniais standartais Europos Sąjungoje. Ypatingas dėmesys Europos Sąjungoje skiriamas vienam iš populiariausių atkuriamojo teisingumo modelių – aukos ir nusikaltėlio mediacijai, kurios įgyvendinimas valstybėms narėms tapo privalomas Europos Parlamentui ir Tarybai 2012 m. spalio 25 d. priėmus direktyvą 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR.

Darbe yra nagrinėjamas Lietuvoje vis dar nepakankamai gerai žinomas aukos ir nusikaltėlio mediacijos teisinis institutas: pristatoma jo samprata, tikslai bei pagrindiniai principai. Įvertinamas mediacijos daromas poveikis nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui, pačiam kaltininkui, teisėsaugos institucijoms bei visai visuomenei. Taip pat analizuojamos mediacijos įdiegimo prielaidos ir procesai trijose Europos Sąjungos valstybėse narėse. Analizuojant teisės aktų nuostatas, nustatoma aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto vieta Lietuvos baudžiamojoje justicijoje, įverinama kokia apimtimi Lietuvoje yra įgyvendinta Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva, o empirinio tyrimo pagalba siekiama atskleisti mediacijos instituto vertinimą Lietuvos teisėsaugos institucijų tarpe.

Darbo pabaigoje daroma išvada, kad Lietuvos baudžiamojoje justicijoje aukos ir kaltininko mediacija egzistuoja tik penitencinėje teisėje, tuo tarpu baudžiamojoje teisėje mediacija nėra sureguliuota, egzistuoja tik institutai, kuriuose yra aptinkama tam tikrų atkuriamojo teisingumo elementų. Kadangi mediacija Lietuvos baudžiamojoje sistemoje egzistuoja epizodiškai, todėl teisinio reguliavimo pakeitimai yra būtini tam, kad mediacija vaidintų ne tik fragmentinį vaidmenį visose baudžiamojo proceso stadijose, o taptų stipria baudžiamojo proceso dalimi bei atsvara tradiciniam baudžiamajam atsakui ir būtų pilnai įgyvendinta Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva Lietuvoje.

Empirinio tyrimo rezultatai taip pat leidžia daryti pagrįsta išvadą, kad Lietuvos teisėsaugos institucijose (teismuose, prokuratūroje ir policijoje) dirbantys asmenys palankiai vertina aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutą bei mano esant tikslinga jį įdiegti ir baudžiamojoje teisėje.

SUMMARY

The topic of this paper - The Impact of Mediation on Criminal Policies - is relevant in that fact that the ideas of restorative justice that has been in existence for more than 40 years in the world have gradually become mandatory legal standards in the European Union. In the European Union significance attention is dedicated to one of the most popular models of restorative justice - Victim/ offender mediation, the implementation of which has become obligatory on the Member States according to the Directive 2012/29 / EU of the European Parliament and the Council of 25 October 2012, following to the adoption of laying down minimum standards on the rights, support and protection of victims of crimes and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

This paper deals with still insufficient investigated legal institute in Lithuanian law - Victim/ offender mediation: the concept, goals and basic principles are presented. The impact of mediation on the victim of the crime, the perpetrator, law enforcement authorities and the general public is assessed. It also analyses the assumptions and processes for the introduction of mediation in the three Member States of the European Union. When analysing the legal acts, the place of the legal institute of Victim/ offender mediation in the Lithuanian criminal justice is determined, and the implementation in Lithuania of the Directive the European Parliament and the Council of 25 October 2012 is assessed. In addition, the evaluation of the legal institute of mediation in the Lithuanian law enforcement agencies is intended to reveal by using the empirical research.

At the end of the work, it is concluded that in Lithuanian criminal justice the Victim/ offender mediation exists only in penitentiary law, while in criminal law mediation is not sufficiently regulated, exist only institutes in which certain elements of restorative justice are discovered. Since mediation is episodic in the Lithuanian criminal system, changes to the legal regulation are necessary in order to ensure that mediation plays not only a fragmentary role in all stages of the criminal proceedings but becomes a strong part of the criminal proceedings and counteracts the traditional criminal response, and the Directive the European Parliament and the Council of 25 October 2012 is fully implemented in Lithuania.

The results of the empirical research also allow us to make a reasoned conclusion that persons working in Lithuanian law enforcement agencies (courts, prosecutor's office and the police) welcome the institution of the Victim/ offender mediation and consider it appropriate to install it in criminal law.

**Empirinio tyrimo „Nusikaltimo aukos ir nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens
mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje“ apklausos anketa**

Gerbiamas Respondente,

esu Mykolo Romerio universiteto magistrantūros studijų VI kurso studentė Vilija Verseckaitė. Šiuo metu atlieku tyrimą, kurio tikslas nustatyti nusikaltimo aukos ir nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens mediacijos (anketoje aukos ir nusikaltėlio mediacija) instituto vertinimą ir jo įgyvendinimo galimybes Lietuvoje. Tyrimo metu surinkta ir apibendrinta informacija bus panaudota baigiamajame magistro darbe.

Apklausoje nėra teisingų/klaidingų atsakymų. Jūsų atsakymai į pateiktus klausimus yra ypač svarbūs, kadangi vadovaujantis tik Jūsų pateikta nuomone ir vertinimais, galima išsiaiškinti aspektus analizuojama darbo tema.

Apklausa yra anoniminė, tyrimo metu surinkta informacija yra konfidenciali, o gauti duomenys bus panaudoti analizei ir pateikti tik apibendrinti tyrimo rezultatai ir tik mokslo tikslais.

Apklausos atlikimas užtruks iki 10 min.

Kilus klausimams, prašau kreiptis el. paštu - vverseckaite@gmail.com.

Jeigu Jūs norėtumėte gauti šio tyrimo rezultatų apibendrinimą, prašyčiau man parašyti.

Iš anksto dėkoju už Jūsų pagalbą ir išreikštą nuomonę!

1. Ar Jums yra žinomas aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas?

- Nežinomas
- Šiek tiek žinomas
- Gerai žinomas

2. Atsižvelgiant į Jūsų turimas žinias apie aukos ir nusikaltėlio mediaciją, kaip įvertintumėte šį institutą?

- Labai teigiamai
- Teigiamai
- Nei teigiamai nei neigiamai
- Neigiamai
- Labai neigiamai

3. Jūsų nuomone teigiamas aukos ir nusikaltėlio mediacijos poveikis aukai pasireiškia tuo, kad:

- Sumažina neigiamas nusikalstamos veikos pasekmes
- Leidžia pasijusti pilnateise baudžiamojo proceso šalimi
- Suteikia realią galimybę gauti žalos atlyginimą
- Visi aukščiau išvardinti
- Teigiamo poveikio neturi
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

4. Jūsų nuomone teigiamas aukos ir nusikaltėlio mediacijos poveikis nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui pasireiškia tuo, kad:

- Suteikia galimybę tam tikrais atvejais išvengti baudžiamosios atsakomybės
- Suteikia galimybę tikėtis švelnesnių bausmių
- Suteikia galimybę susitaikyti su nukentėjusiuoju
- Visi aukščiau išvardinti
- Teigiamo poveikio neturi
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

5. Jūsų nuomone teigiamas aukos ir nusikaltėlio mediacijos poveikis visuomenei pasireiškia tuo, kad:

- Mažina nusikaltimų recidyvą
- Leidžia nusikaltusiam asmeniui neprarasti socialinių ryšių
- Didina visuomenės sąmoningumą
- Visi aukščiau išvardinti
- Teigiamo poveikio neturi
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

6. Jūsų nuomone teigiamas aukos ir nusikaltėlio mediacijos poveikis teisėsaugos institucijoms pasireiškia tuo, kad:

- Mažina darbų krūvį
- Didina pasitikėjimą baudžiamąja sistema
- Taupo valstybės lėšas
- Visi aukščiau išvardinti
- Teigiamo poveikio neturi
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

7. Kaip manote ar būtų tikslinga aukos ir nusikaltėlio mediaciją taikyti Lietuvos baudžiamojoje teisėje?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės

8. Atsižvelgiant į nusikalstamą veiką padariusį subjektą, aukos ir nusikaltėlio mediacija galėtų būti taikoma:

- Tik nepilnamečių nusikalstamą veiką padariusių asmenų atveju
- Tik pilnamečių nusikalstamą veiką padariusių asmenų atveju
- Tiek nepilnamečių, tiek ir pilnamečių nusikalstamą veiką padariusių asmenų atveju
- Nusikalstamos veikos padarymo atvejais mediacija negali būti taikoma
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

9. Ar Jūsų nuomone aukos ir nusikaltėlio mediacija galėtų būti taikoma taikoma baudžiamųjų nusizengimų atvejais?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

10. Ar Jūsų nuomone aukos ir nusikaltėlio mediacija galėtų būti taikoma neatsargių nusikaltimų atvejais?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

11. Ar Jūsų nuomone aukos ir nusikaltėlio mediacija galėtų būti taikoma tyčinių nesunkių nusikaltimų atvejais?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

12. Ar Jūsų nuomone aukos ir nusikaltėlio mediacija galėtų būti taikoma tyčinių apysunkių nusikaltimų atvejais?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

13. Ar Jūsų nuomone aukos ir nusikaltėlio mediacija galėtų būti taikoma tyčinių sunkių nusikaltimų atvejais?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

14. Ar Jūsų nuomone aukos ir nusikaltėlio mediacija galėtų būti taikoma tyčinių labai sunkių nusikaltimų atvejais?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

15. Aukos ir nusikaltėlio mediacija turėtų būti taikoma:

- Kai nusikalstama pirmą kartą
- Kai nusikalstama pakartotinai
- Visi aukščiau išvardinti
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

16. Aukos ir nusikaltėlio mediacijos institutas Lietuvos baudžiamojoje teisės sistemoje turėtų būti reglamentuotas:

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nesu tikrai	Sutinku	Visiškai sutinku
Atskirame specialiaame įstatyme					
Baudžiamajame kodekse ir Baudžiamojo proceso kodekse					
Kituose įstatymuose					
Nereikia reglamentuoti					

17. Kas Jūsų nuomone turėtų teisę spręsti dėl mediacijos taikymo konkrečiu atveju?

- Policijos pareigūnai
- Prokurorai
- Teisėjai
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

18. Kuriame etape turėtų būti taikoma aukos ir nusikaltėlio mediacija?

- Ikiteisminio tyrimo metu
- Teisminio bylos nagrinėjimo metu
- Bausmės vykdymo metu
- Neturiu nuomonės
- Kitas variantas _____

19. Jūsų lytis:

- Vyras
- Moteris

20. Jūsų amžius:

- 18-25 m.
- 26-35 m.
- 36-45 m.
- 46-55 m.
- 56 m. ir daugiau

21. Jūs dirbate:

- Teisme
- Prokuratūroje
- Policijoje

22. Jūsų darbo stažas, įgytas institucijose vykdančiose teisėsaugos veiklą (policija, prokuratūra, teismai) yra:

- 0-5 m.
- 6-10 m.
- 11-15 m.
- 16-20 m.
- 21 m. ir daugiau

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018 m. gruodžio 10 d.
Vilnius

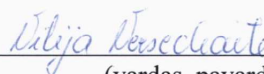
Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės mokyklos Viešosios teisės instituto Mediacijos programos studentė Vilija Verseckaitė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Mediacijos įtaka baudžiamajai politikai“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)